

naše planine

5-6

1985

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Šoštaric.

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 600 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 100 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kožarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobodeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

Godište 37 (77) Svibanj—Lipanj 1985.

Broj 5—6

Volumen 37 (77) Maj—Juni 1985

No 5—6

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

XII skupština Planinarskog saveza Hrvatske	73
Miljenko Pavešić: Mutna dolina	76
Rajka Blašković: Klek i ja	77
Iva Kućan: Sjećanja na Čabulju	79
Tomislav Jutrović: Dinara	30
Mario Saletić: U beskraju Kordiljera	81
Vlastimir Janošević: Uspon na Đerduru u Atlasu	84
Edin Durmo: Između užitka i surovosti	86
Dr Radovan Kranjčev: Na zelenim pasištima i snježnim šarama	87
Dr Kuno Vidrić: Od Mitravca do Predovog krsta na planini Tari	90
Goran Gabrić: Planiranje i evidentiranje u speleologiji	91
Vlado Božić: Najstariji slikovni prikazi speleoloških objekata u Hrvatskoj	93
Tonči Grgasović: Biokovka	101
Željko Poljak: Kako se pravi planinarski slet	103
Speleologija	104
Zaštita prirode	104
Dr Ante Rukavina: Novo i staro s Velebita	105
In memoriam	107
Publicistika	108
Vijesti	109

Jubilarni prilog:

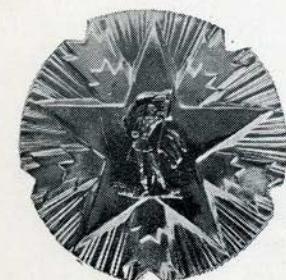
Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva, str. 113—128.

Na naslovnoj stranici:

Na naslovnoj stranici

Dugi otok: Stijene kod Telašćice i jezera Mir

Foto: dr Željko Poljak

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvjezdrom

XII skupština Planinarskog saveza Hrvatske

Pet i pol godina nakon jedanaeste skupštine, koja je održana 22. prosinca 1979., organizirana je 18. svibnja ove godine dvanaesta redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske. Skupština je, dakle, kasnila oko godinu i po dana, a glavni je razlog za to bila proslava 110. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj koja je trajala neprekidno više od godinu dana. Na organiziranju proslave bilo je angažirano cijelo predsjedništvo tako da su pripreme za skupštinu bile usporene, a s druge strane, promjena predsjedništva nakon skupštine negativno bi se odrazila na uhodani tok jubilarnih akcija. Tako je dvanaesta skupština održana istodobno sa završnim jubilarnim akcijama: pohodom »Tragom prvog izleta HPD-a kroz Samoborsko gorje« i otvorenjem prigodne planinarske izložbe u Samoborskom muzeju. Delegati skupštine imali su tako priliku da dolazak u Zagreb iskoriste na višestruki način. Neka su društva tom prilikom poslala ne samo skupštinskog delegata, nego organizirala i pohod svojih članova »Tragom prvog izleta« tako da je toga dana u Samoborskom gorju bilo oko 5000 planinara. Od njih je oko 3000 obišlo sve četiri kontrolne točke i steklo jubilarnu značku.

Skupština je održana u Tehničkom školskom centru kopnene vojske JNA u Zagrebu, koji nam je za tu priliku ustupio reprezentativnu dvoranu. Trajala je oko četiri sata, što zapravo i nije mogao, jer se od prošle skupštine mnogo toga dogodilo što je trebalo da prokomentira naš vrhovni planinarski forum. Pokazalo se da je unatoč tome bilo prema vremenima da bi svi delegati mogli doći do riječi, tako da je većina zamoljena da svoje prijedloge za skupštinske zaključke predlaže u pismenom obliku.

Skupštinu je otvorio predsjednik PSH mr. Željko Kašpar kraćim govorom u kojem je iznio glavne događaje u proteklom razdoblju te je pozdravio goste: predstavnika PSJ i PZS Tomaža Banovca, Toneta Strojina iz PZS i Darka Dujmovića, tajnika RSIZ-a za fizičku kulturu SRH i zahvalio se TŠC JNA što nam je i ovaj put pružio gostoprivrštvo. Zatim je predložio radno predsjedništvo skupštine u sastavu: Stanko Vičić (PD »Obruč« Rijeka), Đuro Perić (PD »Paklenica« Zadar), Damir Lasić (PD »INA-OKI« Zagreb), Ivica Martinek (PD »Sokolovac« Slav. Požega) i Ranka Stern (PD »Sutjeska« Zagreb), što je skupština jednoglasno prihvatala. U verifikacijskoj komisiji bili su Tomislav Đurić (PD »Ravna gora« Varaždin), Drago Mihaljević (PD »Rade Končar« Zagreb) i Idea Ligutić (PD »Mosor« Split), a u kandidacijskoj Josip Muha (PD »Zanatlija« Osijek), Drago Karažinec (PD »Ivančica« Ivanec), Božo Putra (PD »Risnjak«

Zagreb), Lenko Milošević (PD »Svilaja-Sinj«) i Miljenko Pavesić (PD »Obruč« Rijeka), dakle iz svake regije po jedan predstavnik. Za zapisničara je imenovan Krunoslav Milas (PD »Rade Končar« Zagreb).

Izvještaj Predsjedništva, Odbora društvene kontrole i Suda časti nije bio čitan jer su ga svi delegati unaprijed dobili u pismenom obliku, na 54 stranice, tako da se odmah moglo prići diskusiji, bez sumnje najzanimljivijem i najkorisnijem dijelu skupštine. Diskusija je obuhvatila i prijedlog izmjena i dopuna Statuta PSH, od kojih je većina bila formalne naravi i sugerirana od republičkog organa nadležnog za upravu i pravosude. U diskusiji je sudjelovalo dvadesetak delegata. Teme su bile raznolike. Tako je npr. govorio:

prof. Tomislav Merlić (PD »Železna gora« Čakovec) o ulozi prosvjetnih radnika u širenju planinarstva,

Milivej Đurić (PD »Marijan« Split) o planinarskim uspjesima u Dalmaciji i o otočkoj transverzali »Brač — Hvar — Vis« koju je otvorilo njegovo društvo,

Milan Bajić (PD »Sutjeska« Zagreb) o krijevoj praksi službenih organa za fizičku kulturu koji više važnosti pridaju natjecateljskim i »elitnim« sportovima umjesto masovnim, kao što je planinarstvo (predloženo je da se podaci koje je iznio pred skupštinu umnože i pošalju svim društvima),

Vlado Novak (PD »Medvednica« Zagreb) o prijedlogu za novi jedinstveni sistem školovanja planinarskih kadrova,

Darko Luš (PD »Grafičar« Zagreb) o prijedlogu za besplatno noćenje vodiča kad u planinu vode skupinu od najmanje 5 članova,

Ivica Martinek (Planinarski odbor Slavonije) o borbi za jaču poziciju planinarstva, ne toliko u općinama koliko u višim forumima, gdje je malo razumijevanja za planinarstvo,

Ivan Jakovina (PD »Sokolovac« Slav. Požega) o ugroženosti i o zaštiti prirode u Požeškoj kotlini,

Idea Ligutić (PK »Split« Split) o greškama pri dodjeljivanju planinarskih priznanja,

Milovan Borojević (PD »Paklenica« Zadar) o neprestanom sužavanju baze za fizičku kulturu omladine (»Kako se boriti za nju u općini, ako nemamo podrške odozgo?«),

Stanko Vičić (odgovarajući Borojeviću) o tome kako bismo se mi trebali uključivati u odgovarajuće forme umjesto da čekamo kada će se oni spustiti k nama,

Vlatko Nemec (PD »Rade Končar« Zagreb) o transverzalama koje povezuju Istru i Gorski kotar s Velebitom i o izgradnji skloništa na Bjelolasici,

Miro Matošević (PD »Jankovac« Osijek) o uništavanju park šume Jankovac,

Dragan Milošević (PD »Grafičar« Zagreb) o lošem radu planinara s omladinom (»Skupštinski izvještaj posvetio je toj temi samo četvrti srtanice teksta«),

Mate Grozanić (PD »Kozjak« Kaštel Sućurac) o potrebi osnivanja komisije u PSH koja bi anketirala društva.

Josip Moser (PD »Sljeme« Zagreb) o napretku planinara iz PTT službe koji sada u SR Hrvatskoj imaju već pet društava,

Duro Priljeva (PD »Gavrilović« Petrinja) o Radio Petrinji koji je širom otvorio vrata planinarima u svojim emisijama,

Miroslav Alfrević (PD »Biokovo« Makarska) o potrebi da seminari za zaštitu prirode PSH budu pristupačni svim planinarima,

Lujo Herceg (PD »Milengrad« Budinčina) o uvođenju vodovoda u planinarski dom na Pokoju zaslugom JNA.

Budući da se unatoč limitiranom vremenu za diskusiju skupština jako odužila, zaključeno je da ostali delegati mogu svoje prijedloge dostaviti u pismenom obliku kako bi naknadno bili obuhvaćeni pri razradi skupštinskih zaključaka.

Skupštinu je pozdravio **Tomaž Banovec**, predsjednik Planinske zveze Slovenije, i zatim iznio zanimljivu ocjenu sadašnjeg stanja našega planinarstva u njegovu ulogu u našoj zemlji. Među ostalim iznio je podatak da samo polovina naših regruta u armiji može izdržati test koji se sastoji od 10 km pješačenja s teretom od 10 kg. Polovina površine Jugoslavije je iznad 600 m, dakle planinska, i nju mogu braniti samo borci vični naporu planinarenja. Naglasio je da profesionalni sportaši imaju preveliku moć u organizacijama za fizičku kulturu, da planinari nenujaju gledalaca zato jer, »nemamo tribina, mi smo svi unutra«, i da planinski turizam može postati važna grana privrede. Na primjer: austrijska Koruška sama ima od planinskog turizma veći dobitak nego cijela jugoslavenska turistička privreda zajedno.

Verifikacijska komisija je utvrdila da skupština može pravovaljano odlučivati jer je većina delegata društava prisutna (69 od 121). Skupština je zatim prihvatala izvještaje i dala razrješnicu dosadašnjim organima PSH. Vrijeme dok je kandidacijska komisija pripremala listu kandidata za nove organe PSH, iskorišteno je da se zaslужnim planinarima javno podijele planinarska priznanja. Od predsjednika PSH mr. Željka Kašpara dobili su Plaketu Planinarskog saveza Hrvatske ovi članovi:

1. Adalbert Georgijević, prije rata predsjednik PD »Ivančica«, sada član PD »Japetić« iz Samobora, jedini živući »začasni član HPD-a«
2. Franjo Masnec, predratni funkcijonar društva »Prijatelj prirode« iz Zagreba, predsjednik PSH 1953. g. i njegov dugogodišnji funkcijonar
3. Karlo Acman, predratni član HPD-a, dugogodišnji funkcijonar PD »Grafičar« iz Zagreba i PSH

4. Zdravko Ceraj, predratni član HPD-a i alpinist, član PD »Vihor«, dugogodišnji potpredsjednik i predsjednik PS Zagreba i funkcijonar PSH

5. Ante Grimani, predratni planinar, bio je predsjednik PK »Split« i Savjeta planinara Splita, te tajnik Savjeta planinarskog odbora Dalmacije

6. Alfred Hlebec, predratni član HPD-a, dugogodišnji funkcijonar PD »Zagreb Matica« i PSH (plaketa se dodjeljuje posmrtno)

7. Miro Ivanišević, predratni član »Prijatelja prirode« u Sarajevu, dugogodišnji tajnik PD »Japetić« u Samoboru i predsjednik PD »Vihor« u Zagrebu

8. Ljubo Japundžić, osnivač i dugogodišnji predsjednik PD PTT »Sljeme« u Zagrebu

9. Zlatko Juretić, predratni član HPD-a i alpinist, član PD »Zagreb Matica« od osnutka

10. Branko Kiraly, osnivač i dugogodišnji predsjednik PD »Željezničar« u Zagrebu, Predsjednik PO Zagreba

11. Ivo Marion, dugogodišnji funkcijonar PD »Željezničar« u Zagrebu, PSH i PS Zagreba

12. Miro Matović, predratni član »Prijatelja prirode«, dugogodišnji funkcijonar PD »Jankovac«, Planinarskog odbora Slavonije i PSH

13. Velimir Neferović, predratni član HTK »Sljeme«, alpinist, suosnivač i član PD »Željezničar« u Zagrebu

14. Lujo Staničić, dugogodišnji član i predsjednik PD »Željezničar« u Zagrebu, te funkcijonar PSH

15. Ivo Štok, predratni član HPD-a, predsjednik PD »Risnjak« u Zagrebu, predsjednik PS Zagreba, dugogodišnji funkcijonar PSH

16. Planinarski savez Zagreba, u povodu 40. obljetnice osnutka.

Zatim je delegat Planinarskog saveza Jugoslavije ing. Tomaž Banovec uručio zaslужnim članovima priznanja PSJ.

Plaketu Planinarskog saveza Jugoslavije dobili su:

1. Željko Kašpar, član PD »Vihor«, planinarski publicist i predavač, bio tajnik PD »Zagreb-matica«, predsjednik PS Zagreba, predsjednik Komisije za zaštitu prirode PSH i PS Zagreba i predsjednik PSH.

2. Željko Poljak, član PDS »Velebit«, planinarski publicist i predavač, dugogodišnji urednik časopisa »Naše planine«, bio potpredsjednik i predsjednik PSH.

3. Ivica Sudnik, predratni planinar, član PD »Japetić« i njegov dugogodišnji predsjednik, kustos Planinarskog muzeja u Samoboru i predsjednik Komisije za povijest planinarstva PSH.

4. Stanko Vičić, predratni planinar, organizator planinarskih manifestacija, bio dugogodišnji predsjednik PD »Platak« i »Kamenjak« na Rijeci, te predsjednik OPS Rijeka.

- Nikola Aleksić, član PD »Vihor«, istaknuti predavač i organizator, instruktor PSH, dugogodišnji funkcijonar i tajnik PSH.
- Zlatko Smerke, član PD »Ravna gora«, istaknuti planinarski publicist i fotograf, alpinist i orijentacijst. Obavljao niz funkcija u PD »Zagreb Matica«, PD »Ravna gora« i PSH (predsjednik komisije za alpinizam i komisije za orijentaciju).

Zlatni znak Planinarskog saveza Jugoslavije dobili su:

- Borislav Aleraj, član PDS »Velebit«, alpinist, spasavalac, instruktor i publicist, predsjednik Komisije za GSS PSH
- Vladimir Jagarić, član PD »Zagreb Matica« od osnutka, organizator i režiser velikih planinarskih manifestacija, dugogodišnji funkcijonar PSH
- Ivo Kraljeta, član PD »Sutjeska«, predratni planinar i dugogodišnji funkcijonar PD »Sutjeska« i PSH
- Vlado Novak, član PD »Medvednica«, prije toga dugogodišnji član i funkcijonar PD »Japetić«, instruktor, predsjednik Komisije za školovanje kadrova PSH
- Ante Rukavina, član PD »Visočica« i njegov dugogodišnji tajnik, istaknuti planinarski publicist i fotograf, propagator planinarstva, posebno Velebita

Zatim je kandidacijska komisija predložila listu novih organa Planinarskog saveza Hrvatske za idući četverogodišnji mandat i ona je javnim glasanjem u cijelosti prihvacena. Lista glasi:

PREDSJEDNIŠTVO

- Božidar Škerl, PD »Sutjeska« Zagreb, predsjednik
- Mr Željko Kašpar, PD »Vihor« Zagreb, potpredsjednik i predsjednik komisije za zaštitu prirode
- Vlado Novak, PD »Medvednica« Zagreb, potpredsjednik i predsjednik komisije za školovanje kadrova
- Zvonimir Sliepčević, PD »INA OKI« Zagreb, potpredsjednik
- Nikola Aleksić, PD »Vihor« Zagreb, tajnik
- Željko Poljak, PDS »Velebit« Zagreb, urednik »Naših planina«
- Ivo Marion, PD »Željezničar« Zagreb, predsjednik gospodarske komisije
- Ivo Kraljeta, PD »Sutjeska« Zagreb, predsjednik komisije za normativne akte i statut
- Darko Luš, PD »Grafičar« Zagreb, predsjednik komisije za vodiče
- Branko Puzak, PD »Zagreb Matica«, predsjednik komisije za alpinizam
- Drago Mihaljević, PD »Rade Končar« Zagreb, predsjednik komisije za dodjelu priznanja

- Zoran Krivokapić, PD »Papuk« Virovitica, predsjednik komisije za orijentaciju
- Vlado Božić, PD »Željezničar« Zagreb, predsjednik komisije za speleologiju
- Ivica Sudnik, PD »Japetić« Samobor, predsjednik komisije za povijest planinarstva
- Vladimir Jagarić, PD »Zagreb Matica«, predsjednik komisije za propagandu
- Borislav Aleraj, PDS »Velebit« Zagreb, predsjednik komisije za Gorsku službu spasavanja
- Petar Vidaković, PD »Sutjeska« Zagreb, predsjednik komisije za općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu
- Ignac Munjko, PD »INA OKI« Zagreb, predsjednik komisije za transverzale i markacije
- Mirna Sabić, PD »Zagreb Matica«, predsjednik komisije za omladinu
- Joško Moser, PD »Sljeme« Zagreb, predsjednik komisije za međunarodne veze
- Dražen Zupanc, PDS »Velebit«, član
- Mignon Mihaljević, PD »Zagreb Matica«, član
- Tomislav Đurić, PD »Ravna gora« Varazdin, član
- Žarko Alujević, PD »Sutjeska« Zagreb, član
- Krunoslav Milas, PD »Rade Končar«, član
- Darko Berljak, Planinarski savez Zagreba
- Dragutin Karažinec, Planinarski savjet »Zagorskog planinarskog puta«
- Đorđe Balić, Planinarski odbor Slavonije
- Miljenko Pavešić, Općinski planinarski savez Rijeke
- Planinarski odbor Dalmacije — član još nije imenovan

ODBOR DRUŠTVENE KONTROLE

- Lujo Staničić, PD »Željezničar« Zagreb
- Milivoj Kovačić, PD »Bilo« Koprivnica
- Josip Rukavina, PD »Lipa« Sesvete

SUD ČASTI

- Drago Trošelj, PD »Krndija« Našice, predsjednik
 - Vesna Dominez, PD »INA OKI« Zagreb član
 - Milan Stanić, PD »Japetić« Samobor, član
- U ime novoizabranog predsjedništva PSH skupštini se zahvalio Božidar Škerl a zatim je tajnik Nikola Aleksić sve prisutne pozvao u Samobor na otvorene prigodne planinarske izložbe i na pohod »Tragom prvog izleta HPD-a« — završne priredbe u proslavi 110. godišnjice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj.

Skupštinski zaključci objavljeni su na trećoj strani omota ovoga broja.

Željko Poljak

Mutna dolina

MILJENKO PAVEŠIĆ

RIJEKA

Iznad sjevernog ruba Grobničkog polja strmo se uzdiže vijenac planina, visokih prešjećno do 1200 metara. Svaka na svoj način obiluje zanimljivostima, ne samo u planinarskom smislu već i u povjesnom. Radi se o brojnim lokalitetima partizanskih vojnih i civilnih logora iz prvih godina ustanka. Narod im je dao vrlo karakteristične nazive, primjerice Nebesa (1131 m), Vidalj (1184 m), Dnić (1186 m), Fratar (1353 m) itd. Riječki planinari u šali nazivaju te planine »Grobničke Alpe«. Ima u tom nazivu i nešto istine, naime, gledajući ih sa Grobničkog polja izgledaju znatno više nego što jesu. Otuda možda i naziv za jedan vrhunac — Nebesa.

U tom sklopu planina postoji jedna zanimljivost — Mutna dolina. Istina, taj naziv postoji samo na topografskoj karti, okolno stanovništvo zove ju Mudna dol ili samo Mudna. To je oko tri kilometra dugačka usjeklina u navedene planine, kanjonskog tipa, koja se s jugoistočnih padina Vidalja i južnih i zapadnih padina Gornika i Nebesa spušta na Grobničko polje. Klanac se počinje formirati na visini malo više od 900 metara, a završava na 396 metara.

Iz Rijeke treba krenuti prigradskim autobusom sa Školjića, linijom za Jelenje, do sela Dražice odakle pješice oko 2 km do sela Podkilavac. Tu počinje markacija Bratskog planinarskog puta Rijeka — Ljubljana (R). Tom se markacijom ide oko 2,5 km, sve dok ona vodi poljem (nema uspona). U gornjem, uskom dijelu polja markacija oštro skreće užbrdo na desnu stranu. Tu ostavljamo markaciju i produžujemo kolnikom (markacije više nema) i ubrzo stižemo pred ulaz Mudne.

Mudna dol, u neposrednoj blizini Rijeke, zadivljuje svojom divljinom. Ulazeći u nju čovjek stiže dojam kao da se napušta sve ono što pozná, da ulazi u neki drugi svijet. Za vrijeme topljenja snijega kroz nju teče snažna bujica koja valja kamenje, ruje, ruši! Ostaci toga pustošenja vide se od početka pa do kraja. S jedne i druge strane strmo se uzdižu nekoliko stotina metara padine klanca. Sto se dublje odmičemo, gromade kamenja sve su veće, a padine bliže i strmije. Dolina obiluje faunom. Nikakva rijetkost nije stado divokozra. Tu obitavaju i mufloni, jeleni, srne, gnijezde se orlovi, a ni medvjed nije iznimka. Sve to na desetak kilometara od Rijeke!

Nakon otprilike jednog kilometra stiže se do okomite stijene visoke oko osam metara koja pregrađuje klanac, tu već vrlo uzak. Ovamo vrijedi doći u proljeće kada je sezona topljenja snijega. Tada je tu veličanstveni slap, a ujedno i krajnja točka do koje se tada može. Stijena nije prepreka, ugradene su stepenice, pa se uz malo vještine to lako savlada. Vrijedi se popeti jer tek sada počinje najljepši dio Mudne dol. Sirina na dnu je svega metar-dva, okomito se dižu kamene strane doline, često se mora obilaziti gromade koje čekaju »transport« u dolinu. Okomite kamene stijene su na najrazličitije načine izdubljene bujicama kamena i vode. Na pojedinim dijelovima vlada polutama. Visoko gore nazire se komadić plavog neba. Svjež zrak ugodno struji kroz taj »cjevovod«, tišina je potpuna, čak možda i malo zastrašujuća.

Korak po korak, obilazeći, penjući se, prešakačući, stiže se i do drugog zida. Taj je znatno niži i obično se obide desnom stranom padine koja je tu blaža. Još nekoliko stotina metara divljinje pa dolina poprima pitomije oblike. Pojavljuju se travnate padine, a na malom travnatom i pošumljenom zaravanku ugledamo slanik što ga postaviše lovci. Mjesto kao stvoreno za odmor poslije prolaza kroz taj surovi dio Mudne. Planinaru se tu pružaju za dalje kretanje alternative. Prva, može produžiti dolinom gdje ubrzo dolazi na markaciju Riječke planinarske transverzale (RT). Njome može zapadnim smjerom za oko četrdesetak minuta stići do planinarskog doma Hahlići, ili istočnim pravcem gdje za oko dva stiže na Platak.

Druga je alternativa, da se bilo istočnom ili zapadnom travnatom padinom uspne na rub doline. Odlati rubom do ulaza u dolinu. Na jednom i drugom rubu postoje dobre staze s kojih je cijelo vrijeme veličanstven vidik na Mudnu, okolne planine, Grobništinu i Riječki zaliv.

Klek i ja

RAJKA BLAŠKOVIĆ

OGULIN

Žurne stope prebiru po tamnoj zemlji i oblon svjetlom kamenju. Očiju uprtih u tlo odmičem strmom stazom. Muklo udaranje vlastitog srca i ubrzan dah jedini se probijaju kroz tišinu šutljivog jutra.

Možda bih trebala zastati, osjetiti nježnu zoru u krošnjama i miris vlage na travi i lišću. Možda bih... Ali neki me nemir gura, pritiska, goni uzbrdo, ne dopušta da zastanem.

Nemam potrebe za blijedim jutrom niti pjesmom snova rasutih zrakom. Razmišljajući o svemu što se dogodilo juče i što me čeka sutra, gotovo bježim kamenitom uzbrdicom želeteći još samo jedno: da ga što prije ugledam. Mislima već prijedeni zavoji poznate staze oduljuju se i čine bijeg beskrajnim.

Malo bi bilo reći: vjerujem u njega. Svi put kad se pojavit na ovooj stazi sve su moje nade položene u njegove ruke. Svi neotklonivi nemiri i ukorijenjene brige povući će se, pobijedeno i tiho, ako mi toplim smiješkom otvorim svoja vrata. Ne brirem zbog neba što se muti i previre; ako me on prihvati, ništa mi nauđiti neće.

Dok se posljednjim koracima uspinjem na greben s kojeg se pruža prvi pogled na poznatu mi kamenu glavu, u meni raste treperavo uzbudjenje. Za trenutak, znam, toliko će ljepe grunuti u moj pogled da će izgubiti dah.

Odjednom, Klek snažno ustaje pred mnom. Izgubljenih riječi, presječenih misli, stajem. Sva su moja očekivanja nadmašena. Naleđ ljepe toliko je jak da se u času pitanja li ona ponekad materijalna. I premda već bezbroj puta do sada na ovom istom mjestu zastah očarana, Klek me opet osvoji u trenu, jače nego ikada.

Pogled je kao ptica sletio na njegove litice i ne želi više poletjeti. Iako znam da je sva ta ljepota koja me prožela i napunila upravo pružena Klekova ruka, pogledom mu na licu tražim malo mekoće. Stijene se kite tihom slutnjom smiješka. Njegovi se dlanovi otvaraju da budu gniazda svim mojim snovima. S toplim osjećajem prihvaćenosti nogu ponovo zakoračuje, a pogled lepošavno slijeeće niz strme klečke obronke u magličastu nizinu.

Srebrnasto i mutno jutro potapa Ogulin kao jezero, lelujajući tih i sanjivo. Na obzoru se nebo spustilo na vodu i razastrlo blijedu žučastu svilu. Burom nošene pahulje prozračnih oblaka zapele su na krošnjama i stjenju Klekovih obronaka.

Kao da se polovica briga odvalila od mene i skotrljala niz strmi greben. Otvorio se svijetao prostor za prigušeni miris Klekovih tajni, za srebrnu jezersku maglu i smiješak divljeg šutljivog, izboranog stijena.

Odmičem stazom prema vrhu. Planinarski dom ostao je iza mene još uspavan i zatvorenih kapaka. U prolazu ne mogu a da se ne osmijehnem ponekom skromnom, sitnom i

neizrecivo lijepom cvijetu što je u divljoj i visokoj travi bojažljivo rastvorio nježne, ranjive latice. Pogled mi ukrade tajanstvena tama pukotine u stijeni, radoznalost raspri neobičan krik ptice. Ali noge me nose odviše brzo da bih započete pogledi i divljenje mogla dovršiti.

I sve promiče netaknuto, brzo i gotovo nestvarno, nedozivljeno.

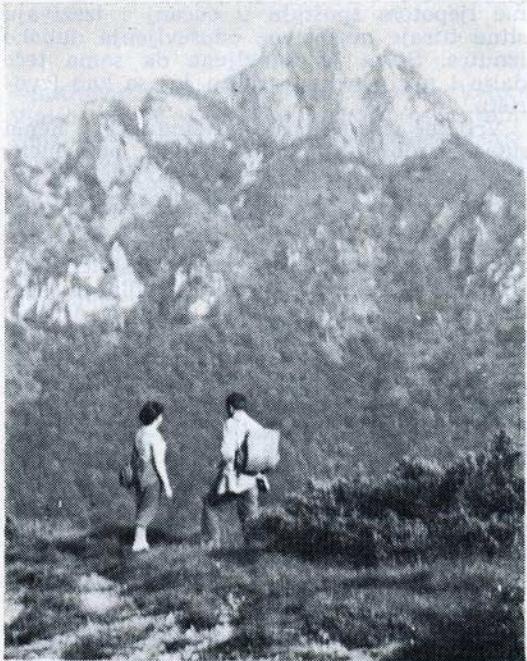
Odjednom postajeni svjesna toga. Oko mene sure, veličanstvene Klekove stijene. Snažne i visoke bukve, šutljive i ustrajne u stoljetnoj borbi za opstanak. Zemlja tamna, kamenita, izrovana bujicama i zarobljena kori-jenjem. Borba i štunja.

Inzenada postajem svjesna nesklada koji unosim u ovo mirovanje i dostojanstvenu tišinu. Stajem da bih se snažno upitala: kuda žurim? Radosno dočekana i s nježnom ljubavlju primljena u ovo divovsko carstvo, kidaam tanke strune njegova dugo tkano mira i sklada, dopuštajući da me vodi bezrazložna bezglava žurba što je donijeh u sebi.

Kuda žurim?

Polako i treperavo vrškovi prstiju dotakoše list, da svojim doživljajem okrune zelenkast osjećaj ljepote. Podižem oči prema visokoj okomitoj stijeni i pogledom još zelenim od divljenja nijemo obećajem da je sav nesklad koji sam unesla prošlost.

Kretanje se usporavaju i prestaju biti uglate i oštре. Kao da su sve brane svladane, stupam se sa šutljivom snagom prirode. Zov tamne

Klek

Foto: Dr. Z. Poljak

pukotine u stijeni ne nalazi me više odsutnu; za tren biva razotkrivena. Neobičan krik ptica prati dug pogled, a cvijeće i trave magičnom me ljepotom spuštaju u čučanj i izazivaju sitne titraje neopisivog oduševljenja dubokog iznutra. Staza je ostavljena da sama teče dalje i tek ponekad vratim joj se kao izvođač.

Vrijeme više ne postoji. Nema jučer i nema sutra. Zarobljena ljepotom detalja, ne brinem što me dugo drže uza se u zaustavljenom pokretu. Stvarnost je toplija od snova i prolaznost je ne može ukrasti. Samo smo nas dvoje. Klek i ja u bezvremenu.

Tišinu ranjavaju sve snažniji usklici. Stazom prema vrhu žuri grupa omladinaca. Gledajući u tlo pod nogama i jedan u drugog, veru se grozničavo prema cilju, a oči im ostaju prazne i neosjetljive. Osmjejujem se kao netko tko je sve to prošao i tihu se pitam: zašto nose vrijeme svuda sa sobom?

Tišina neprimjetno zarasta. Mirne zrake misli ponovo slijedu na stabla i stijene.

Opet vrištanje i dovikivanje propara zrak. Isti se već vraćaju s vrha. Djevojkama punе ruke cvijeća i trava. I sad se saginju da uberu koju. Promatram ih kako vrišteći trče niz brdo dok se cvjetovi rasipaju. Ostaju na stazi ubijeni, a nikome potrebbni.

Grim dlanom stijenu i ne dam plimi ljutnje da me potop. Ne znam zašto nisu naučili da cvijeće ne postoji zato da bi se ubralo. Njega se voli pogledom i nježnim dodirom koji ne traži žrtve. Dodirom prstiju koji ostaju puni jedino snažnim osjećajem nježnosti. Ne znam zašto nisu naučili da planina nije zato da bi se vrišteći trčalo stazom i rukama grabilo sve što se ponijeti može. S planine se ne odlazi punih ruku i džepova. S planine se odlazi dostojanstveno, praznih ruku, ali prepunog i velikog srca. Možda će to jednom shvatiti.

Na izlasku iz zatona dočekuje me bura. Nebio se spustilo na dohvati, a oblaci snažno vruju. Miris kiše i sve tjeskobnija atmosfera gušće vidik; i zadnjih su se obrisi Klečice izgubili u sivilu.

Izbijam na vrh. Zapljuškuje me snažan natjeret bure protkane kišnim kapima. Vrh visokog željeznog stupa se ljudi ispuštajući škripav metalan zvuk. Glava Kleka, na čijem tijemenu stojim, liči na otok u oblacima. Dok se borim s naletima bure zadivljuje me čupor ružičastih divljih karanfila što šutke odolijeva na rubu, nad provaljom.

Planina je najljepša u oluji. Nesmiljena i sama u borbi s vremenom, tada ne moli i ne opriča. Dok odolijeva i kroti bijes oblaka i vjetra, za nju ne postoje ljudi niti pažnja za njih. U oluji planina je sama, lica surovog i snažnog, izbradzanog gromovima. Dok joj gnjev borbe bukti iz hladne nutritne, čovjek je vidi onaku kakva jest: nepokorivu, ponosnu i čudesno lijepu. Samo, da bi uspio, treba

je razumijeti i istrajati s njome do kraja borbe, a ne osuđivati je zbog napažnje kojom je dočekan.

Ovaj put nema oluje, niti gromovi oru Klekovo lice. Ipak, dok mi kiša surovo šiba obraz, slutim uzavrelu nijemu snagu planine. U meni raste ponos. Osjećam se dijelom Kleka, suprotstavljena vremenu kao i svaki kamen i spremna sam biriti se. Za pobedu, za opstanak. Za sunce.

Oblaci se dižu. Kiša uzmiče. Ustreptale i srčane nutritne napuštamo vrh.

Oprezni koraci po mokrom, skliskom kamenju vraćaju me s goletnog vrha u čarobno carstvo stoljetnih bukava i tišine, kao u drugi svijet. Čak ni zemlja nije vlažna; kiša je isibala samo Klekovo tjeme.

Duboko u meni radaju se stihovi i glazba me oblijeva kao zora. Sretni koraci gotovo da lebde nad stazom. Pogledom tražim teško dostupno gniaze u stijeni, gdje će u zbilji odsanjati nekoliko sati.

Smjestivši se visoko, puštam misli da leti bez povratka. Između komešavih oblaka probija se bljedo sunce i postaje sve jače, zlateci radošću ptičji cvrkut. Kao da su iskre iz visina upalile život, zasvjetlucala je živost na krvnu Klekovom i daleko u nizini. Stazom zasviraše koraci. Zlačani zvuk zvonaca zapljušne u naletima iz nizine, gdje se jedva vidljive mrlje stoke prelijevaju u paši preko brežuljaka. Najhrabrije se, rijetke muhe pojavljuju ni iz čega, zvrljeći tromu zrakom.

U žutem treperavom carstvu moje oči snivaju otvorene. Rijeka boja ulijeva se u njih i oslikava mi nutritnu radošću koja je nijema, ali zato dublja i od mene same.

Očarana dotičem sunčanu stijenu. Njena neumoljiva hladnoća budi. Stijena uvijek ostaje stijena, kao što nepredvidiva i čudljiva planina uvijek ostaje planinom. Stoga su svā čuda iz nje izrasla i na njoj rodena dvostruko čudesnija.

Vrijeme opet počinje teći. Ali nije više kruto i teško i ne nosim ga u sebi kao okov. Svaki novi tren stvara drugačiju nijansu ljepote i, začudo, osjećam prolaznost kao ljupkog, živahnog druga. Smiješći se, dan me zove da mu niz ruku kliznem u dolinu. Ustajem i unatoč suncu polako krećem. Kad dohvativam prve kuće Ogulinu i noć će tihu zašumiti.

Ne znam jesam li postala dio Kleka ili se on sav prelio u mene. Slutim sjenu rastanka na stazi, tamo gdje sam jutros zastala zadivljena. Ali nisam tužna.

Stajem, okrećem se posljednji put. On se jednako smješka. Ne, nije potrebno obećavati skori povratak. Oboje i šutnjom i pogledima znamo da će ga nositi u sebi ma gdje bila i vratiti se kad vrijeme postane preteško.

Oči zasvjetluše. Sreća i mir u meni zaplašaće od ljepote, nijemo.

Na dugoj stazi k Ogulinu ostao je trag posut pjesmom.

Sjećanje na Čabulju

IVA KUĆAN
ZAGREB

Noć se spušta na planinu. Hladno je. Postavismo šator na maloj livadi okruženoj kamennom ogradom. Dišemo duboko oštar gorski zrak otežao od mirisa i pogledom kruzimo po Dolovima. Pastirski stanovi, samotni, neugledni, ali prijazni; bijele kamene obrade poput ogrlica razasute. Lavež psa upozori nas, da smo u blizini nečijeg posjeda. Podosino u tom smjeru, kad, eto i pastirice. Poziva nas da uđemo u stan. Sagnusmo se i uronimo u mrak. Sjedamo uz peć i topilna nam prostruji umornim tijelima. Obasja nas svjelo petrolejke — i ugledasmo staricu preko puta. »Odale ste? Kamo idete? Hoćeće li kiseline, kruha, sira; i luka će vam donijeti snajal!«

Marko se raspričao, on je u svom kraju, među svojim ljudima. Ja, gradsko dijetje, samo slušam i pogledom polako prelazim preko postelja od sijena, drvenog posuda, peći. U ustima okus mlijeka i domaćeg kruha. Miris ovaca... Sanjam li? Nakon cijelog dana hoda, sve mi je ovo nestvarno.

Prenem se. Vrijeme je da krenemo na počinak. Izlazimo u resku planinsku noć s topilim vunenim gunjem pod rukom, pod blistavo zvjezdano nebo. Trčimo do šatora da se zagrijemo i uvlačimo se u naš putujući doni. Umorna sam, oči mi se sklapaju, ali sam prepuna dojmova, pa još dugo pričam s Markom o gorštačkom životu, pastircama i njihovoj gostoljubivosti. Zaspala sam udišući sada već poznati miris, koji je dopirao iz gunja, uz sliku polumračne kolibe, izboranog ilca starice (»E, Marko, lijepo ti je ime!« — svaki čas bi užviknula) i vrijednih ruku njene snahe.

Sutradan ujutro pohitali smo na Veliku Vlajinu. Nebo plavo, čisto; trava rosom umivena. Na svakom koraku poneko iznenadenje: cvijeće zagasitih boja izviruje i pozdravlja me osmijehom svojih široko otvorenih latica. Zadidani, izlazimo na sam rub grebena i — zaštadisemo uzbuđeni. Na drugoj strani obrušava se planina gotovo okomito. Gledamo te litice i sipare, gledamo u dolinu i ispuni nas strahopostrovanje. I ponos istodobno... Ustrelptala srca, Marko mi pokazuje Prenj koji se nazire u plavkastoj izmaglici. I Ćvrsnica je tu, zastrašujuća, golema, isklesana iz kamena. Bilo Biokova s onu stranu Imotskog polja. Ne vidi se more koje je iza njega... Ali i ovdje, odmah ispod nas, zeleno je more pašnjaka i livada, zeleni je raj ovaca i konja... Živi ova planina u tri kratka ljetna mjeseca, živi intenzivno i primi u svoja njedra vrijedne pastire. Ali kad odu stari, tko će tjerati stoku na pašu uz ove ustalasane obronke? Tko će peći domaći kruh i praviti kiselinu? Hoće li i ljeti biti pusta i osamljena ova planina?

Bezvodna i vreltna Čabuljo, kad sam te gledala iz doline činila si mi se neprijazna i surova; a ti si me primila u svoje krilo podarivši mi čarobne vidike i iskonsku ljepotu. Dozovi natrag sinove i kćeri svojih vjernih pastira, da osjete kucanje tvog srca i tvoj dan A ako tvoj zov ne dopre do njihove duše, znaj: ni jedan te planinar koji je gazio tvojim zaraslim stazama, penjao se na tvoj vrhunce i gledao odatle zemlju hercegovačku, sigurno neće nikad zaboraviti.

Posjet ljetnom pastirskom stanu
Foto: Petar Lučić Roki

Dinara

TOMISLAV JUTROVIĆ

ZAGREB

Dan prije odlaska bio sam u nedoumici: poći ili ne? Vremenski izvještaji nisu bili ohrabrujući. Brinulo me i to što na Dinari još uvijek ima mnogo snijega, u vršnom dijelu zamrznutog. U takvim je uvjetima teško pronalaziti markacije. Tješila me nada da će netko od planinara iz Knina krenuti gore i pomoći nam da se snađemo. Sjetih se i uspona na Troglav prije desetak godina. Uspjeli smo onomad iako je bio travanj, zašto ne bismo i ovaj put.

Nakon vlaka, zoru smo dočekali u Kninu čekajući autobus za Bosansko Grahovo. Kad smo stigli, iznenadila nas je količina snijega koju vidjesmo na strmim padinama Dinare.

U autobusu smo upoznali dvojicu putnika, po naprtnjačama, očevidno, planinari. Rekoše mi da će na Dinaru, ali da nisu planinari. Kad im rekoh da ja sa sinom namjeravam također gore, ponudiše se da nam pokažu put. Tode i Pero, tako su se zvali, česti su posjetiocci Dinare i okolnih planina.

U Bosanskom Grahovu prođosmo pored bolnice, pa kroz zaselak Ugarcu uz rijetke markacije. Vedro je jutro, ugodno za hodanje. Vodenim Todom i Perom, koji su bili na Dinari i prošlog tjedna, uskoro stižemo na polje Risovac. Divimo se krasnoj dolini i kukovima što se nadviše iznad napuštene lugarnice. Pratioci nam pričaju da je na tom mjestu prolazio karavanski put i bila carina na granici Austrije i Turske. Skrećemo desno pored buvara i nastavljamo preko livade prema šumi. Blagim usponom tražimo najpogodniji put jer staze nema, da bismo nakon spušta na drugu stranu ponovo našli markaciju. Brezovac — veliko kraško polje — uskoro je bilo pred nama.

Spuštamo se lijevom stranom polja tik šume. Nasuprot nama ugledamo kameni vrh Badnja i stazu što iz Knina vodi prema domu. Tode usput primjećuje kako su svi Badnjevi u našim planinama slični. Uskoro kroz krošnje stabala ugledasmo planinarski dom. Našu radost umanjuje činjenica što je dom zatvoren, iako su planinari u Kninu obećali da će netko biti u domu preko prvomajske praznika. No, nije mi to prvi puta da sam se našao pred zatvorenim vratima doma. Odmaramo na daskama ispred kuće. Oko nas gra-

devni materijal. Dograduje se dom. Nekome će to ipak koristiti.

Nakon kratkog odmora nastavljamo kroz bukovu šumu na kraško polje Duler. Zadivljeni smo prekrasnim pogledom na Dinaru. Padine su snijegom pokrivene i okupane bistrinom plavetna neba.

— Vidite li ono usamljeno drvo na strmoj padini — Tode nam objašnjava — desno od njega je oveća kamena gromada. Od nje načavite... — objašnjava nam on i oprataju se obojica od nas. Proteklih su pet godina bili pedesetak puta na vrhu. A ujutro mi rekoše da nisu planinari. Rastajemo se zahvalni jer bismo bez njihove pomoći mnogo sporije napredovali, budući da je markacija mjestimično snijegom zakopana.

Cesto sam sretao ljudi koji nisu članovi planinarskih društava, a redovito hodaju planinom. Susreti s njima uvijek su bili srdačni i prijateljski. Potali su uvijek na razmišljanje o planinarima sa i bez planinarske iskaznice. Sjećanja na njih uvijek bude drage uspomene.

Dva sata nakon našeg rastanka dolazimo na vrh Dinare. Iako je oko nas sve pod snijegom, na samom vrhu ga nema. Cijeli se sat zadržavamo gore diveći se razgledima i listajući upisnu knjigu. Čitam: 31. prosinca 1983. u 23 sata i 45 min jedan je ljubitelj planina bio ovdje i svim planinarama zaželio sretnu Novu godinu.

Južna padina vrha obiluje velikim razbacanim vrtačama. U tom orientacijski teškom terenu pokušavamo odrediti smjer za spust prema Glavašu, selu na rubu cetinjskog polja. Zbog snijega nalazimo tek poneku markaciju. Cesto zastajemo da bismo odredili dalji smjer. Idemo zamišljenim putem, izbjegavajući opasne strmine i usjeke.

Nakon nekoliko usputnih neugodnih propadanja u snježne pukotine, postajemo oprezniji. Stigavši u niže dijelove planine nalazimo markaciju i kroz teško prohodnu Pekasovu dragu nastavljamo za Glavaš. Stigli smo za tri sata, pa jer je bilo još dosta vremena, odlučimo cestom za Kijevo na autobus za Knin. Stigosmo ga, a na usiljeni marš tokom cijelog dana podsjećali su nas usijani žuljevi na našim tabanima.

U beskraju Kordiljera

Trekking Peru—Bolivija—Čile — 1984. (nastavak)

MARIO SALETTO

ZAGREB

Dvostruka vožnja za Čile

Svu nepotrebnu opremu pohranjujemo u Arequipi, samo s najnužnijim rekvizitima prepustamo se čarima blindiranog autobusa domaće »express« — linije do Tacne, posljednjeg pograničnog mjesta, tridesetak kilometara prije čileanske granice. Dalje smiju voziti samo rijetki taksisti s posebnom licencom koja vrijedi samo do granične rampe.

To je nemiran kraj, u »blizini«, ni 140 km je i čileansko-bolivijsko-peruanska tromeda, često »premještan« u novojov povijesti. U satirenim ratovima i kasnijim čarkama, uglavnom na štetu Bolivije, ova je ostala i bez Antofagaste i bez Arice, svojih jedinih luka na Pacifik, dakle bez izlaza na more. Ovdje zbog različitih stupnjeva inflacije u odnosu na dollar, sva roba ima vrlo različite cijene. Dok smo bili tamo benzin je, primjerice, u Boliviji stajao 15, u Peruu 30, a Čileu 70 dinara. Tako je cijeli ovaj kraj, posebno oko Tacne, pravi krijumčarski raj. Cijele kolone ljudi pješice prelaze granicu, noseći ili vozeći na ručnim kolicima svu moguću i nemoguću robu, čak i benzin u otvorenim starim 25-litarским limenkama za mast.

Javno podmićivanje policajaca i graničara tu je dio svakodnevnicice, no noću je granica zatvorena, a na sumnjive se i puca.

Razdvajamo se u dva taksija, naš vozač nešto bjesomučno gestikulira na nekoj mješavini kečua i španjolskog. Ništa ne razumijemo, a bliži se ponoć, kad Čileanci zatvaraju granicu. Jurimo u noć i na pola puta vozač zaustavlja i želi nas izbaciti. Mislimo, radi se o ucjeni, dvostrukoj tarifi, no nije ni to. Cabalero je do kraja pobijesnio, no mi se ne damo iz auta. Juri nazad u Tacnu, nešto se savjetuje sa znancima po ulicama, pa još brže nazad prema Čileu. Na kraju te sumanute vožnje presreće neki mali mali čileanski autobus prepriječivši mu put.

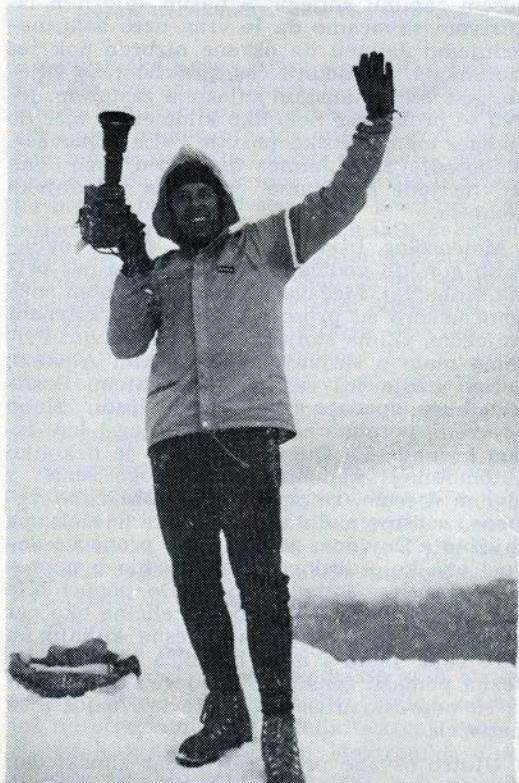
Tek nam vozač tog autobusa razjasni stvar. On ima rijetku licencu za međunarodnu liniju Tacna-Arica, a našem taksisti njegova licenca vrijedi samo do 23,30. Mogli su ga i zatvoriti, ili čak pucati na njegovu krutiju.

Ponoć je prošla već za nekoliko minuta, no pogranične službe nas ipak uzimaju »u postupak«. Znali smo da od ovih zemalja jedino u Čile Jugoslaveni mogu bez viza (zbog ovdje brojne i vrlo cijenjene naše iseljeničke kolonije), no čileanski graničari dugo prevrću naše pasoše, gledaju u crne liste, telefoniraju. Za čudo, moje kamere i filmovi uopće ih ne zanimaju. Na kraju, s važnim papirom, potvrdom o oduzimanju i uništavanju nekoliko

naranči u korist Republike Čile (zbog sprečavanja prenošenja voćnih bolesti), prelazimo graničnu crtu i istim autobusom stižemo u Aricu, negdje oko tri sata ujutro...

Pinochet, kiša i snijeg

Tek negdje oko deset sati shvatili smo da smo u taj sada najsjeverniji čileanski grad došli u dvostruko povijesni dan. Sve je puno vojske i policije, čak ovamo je, prvi puta, potegao diktator Pinochet da u čast stogodišnjice otimanja Arice održi vatreći govor o opasnosti od svjetskog komunizma. I kao za inat, svjetski komunizam u posljednji čas spasi jaka kiša — prva u ovom stoljeću! Izgledalo je kao prava prirodna katastrofa, već dvije generacije ne znajući ni kako izgleda kiša sudaraju se automobilima, nestaje struje u sijnim kratkim spojevima na nezaštićenim instalacijama, prokišnjavaju kartonski i slični

Autor na Chacaltayi (5400 m) u Boliviji, iznad najvišeg skijališta na svijetu

»krovovi«. U toj gunguli, većoj no kad u Zagrebu »spremnu« zimsku službu iznenadi slijeg, nitko nije ni primijetio kako je nestao Pinochet, a novine su sutradan izšle s glavnim ogromnim naslovom »KIŠA U ARICI«. G. Ugarte Pinochet itd. bio je druga, sitnija vijest...

Iznajmljujemo kombibus »mazdu« s vozačem, posredstvom jednog našeg Dalmatinca koji ovdje drži restoran. Za vožnju kroz nemirne visoke planine blizu tromeđe ne daju nam da vozimo sami. Rano utjero krećemo na do sada na našem putu najviši dio Istočnih Kordiljera, prema Parinacoti, Nacionalnom parku Lauci i na dva vulkana Payachata (6300 m) na koja ćemo pokušati zimski uspon. Brzo hvatamo visinu po prilično dobrom makadamu što vijugu među impresivnim gudurama smedih stijena, mjestimično iscrtanim orijaškim petroglifima (crtežima u kamenu) neke stare civilizacije.

Jučerašnja kiša se na »samo« 4200 m pretvara isprva u lagane pahuljice snijega a zatim u snažnu mečavu. Iznenadenje, naš vozač Jaime tvrdi da se snijeg ovdje inače nikada ne spušta ispod 5000 metara, dakle, iznad ovdje najviših prijevoja. Tako su tu zimska oprema, lanci i antifriz nepoznanci. Počinjemo klizati, a malo poslije gurajući »mazdu«, jedva dišući zbog visine i sve snažnije vijavice, definitivno stajemo u prvom većem zapahu snijega. S našim snježnim iskustvom shvaćamo da je vrag uzeo šalu, na-redujemo Jaimeu da okrene nizbrdu dok još možemo. U posljednji čas, praktički na slijepo, pod već orkanskim snježnim zastorom, jedva se probijamo nekoliko kilometara niže do malene meteorološke postaje »La Quevas«. Slabo odjevenog Jaimea tjeramo u kuću i na jedvite jade ispuštamo vodu iz hladnjaka kombija.

Meteorolog i »worden« (šef službe ovdašnjih gorskih vodiča) David ljubazno nas prima, kuha čaj. Mečava bijesni neviđenom snagom, uskoro su prozori kuće sasvim zatrpani snijegom. »Zima stoljeća« — tvrdi David: Pričamo malo o skijanju u evropskim Alpama, nečem ovdje još sasvim nepoznatom. Poslije u kuću upadaju izbezumljeni ljudi, slabo odjeveni, potpuno zakoreni u snijeg i led; ispod i iznad »La Quevasa« zapelo je nekoliko automobila i kamiona, ima mnogo žena s majom djecom, smrznut će se. Oblaćimo vesteone, zaštitne nadhlače i skijaške naočale, pa zajedno s Davidom pokušavamo pronaći i dovući one koje doslovce napipavamo u neprozirnoj zavjesi snijega i noći. Do ponoći bilo nas je tridesetak u prostoriji veličine oko pet kvadratnih metara. Maja i Vesna kuhaju na litre čaja, Zlata i naša liječnica ekspedicije Jasna pomažu ženama oko djece. Ti Indijanci su naprosto užasnuti, nešto takvo još nisu doživjeli.

Ujutro osvane prekrasan vedar zimski dan pun blještavila milijardi osunčanih snježnih kristalića. Na cesti kaos, na većini zatrpanih automobila popucali su blokovi motora, za-

kukuljeni vozači uzalud pokušavaju nešto učiniti paljenjem vatri ispod korita motora. David cijeli dan radio vezom doziva pomoći iz doline, neka organizirana služba čišćenja cesta ovdje ne postoji. Kratimo dan u foto-lovu na prekrasne primjerke andskih zečeva i vicuña što lutaju naokolo. Jaime zalijava motor kombija kipućom vodom, no ne uspijeva ga pokrenuti, akumulator se potpuno prazni. Tek sutradan iz Arice stiže buldožer i na-srne na smetove. Uz pomoći akumulatora iz nekog kamiona konačno proradi i naša »mazda«. Kližući i gurajući nekako se dovlačimo do najvišeg prijevoja na 4500 m, a malo zatim i do posljednjeg planinskog zaseoka Parinacota, kraj istoimenog jezera.

Flamingosi i uspon na vulkan Payachatu (6300 m)

Tu je nešto poput planinarskog doma, kuća »Conefa« (Corporation Nacional Forestal de Chile), naša baza za trekking i namjeravane uspone u Nacionalnom parku Lauca. Udobno baš nije, sobe kamenih podova i zidova potpuno su prazne i prokleti hladne. Na pod prostiremo karimate i vreće za spavanje, gotovo da bi bilo ugodnije vani pod šatorima. Radio govori o katastrofi, protekle dvije noći u čileanskim Andama smrznulo se i umrlo 56 ljudi. Zima stoljeća u Kordiljera...

Nekoliko dana krstarimo pješice oko jezera Parinacota (u prijevodu: Jezero Flamingosa), pokušavajući kroz močvarno tlo doprijeti bliže do jata tisuća andskih flamingosa i stada plavih alpaka i vicuña. Ponajviše zbog snimanja. Ujutro, dok je zaleđeno to je relativno lako, no kad se otkravi tlo povratak je mnogo teži i obično znatno duži.

Pripremamo do sada na turi najteži uspon: Zlata i Janez s kompletnom opremom, visinskim šatorom, derezama, štapovima, jednim užetom za osiguranje, cepinom i voki-tokijem odlaze na dvo ili trodnevni pokušaj osvajanja 6300 m visokog vrha vulkana Payachata, koji je sada pod pokrivaćem dubokog svježeg snijega. Jasna, Miro i ja, pratit ćemo ih tako da dan kasnije stignemo do njihovog baznog logora i odatle ćemo uspostaviti radio vezu s njima u toku uspona na sam vrh. Uz malo sreće možda ćemo ih i snimiti teleobjektivima.

No, ide teže no što smo pretpostavljali. Označenih pristupnih puteva nema, a loše provizorne »karte« od slabe su koristi. Neprekidno moramo zaobilaziti brojne bare, potoke i neprohodne dijelove razbacanog vulkanskog kamenja. Vrijeme se kvari, a na našem voki-tokiju čujemo sve moguće glasove unakolo, osim Janezovog. Računamo na njihovo veliko iskustvo sa snijegom (učitelj je skijanje i planinski vodič), zaciјelo su se negdje sakrili, tu ima mnogo spilja. Vraćaju se dan poslije mrtvi umorni. Teško se probijajući po vulkanskom pijesku bili su doprli do 4900 m i tu, na granici snijega, postavili šator u nekoj zaštićenoj udubini (vjerojatno zbog toga ni-

smo uspjeli uspostaviti radio vezu). Nakon par sati odmora pokušali su po svježem propadajućem snijegu uspon na vrh. Uz znatne napore doprli su do 5300 m, dalje zbog spuštanja oblaka, kiše i snijega nisu mogli. U povratku, zbog prijetecog vremena, bez odmora, praktički u 17-satnom neprekidnom maršu, stižu u bazu, u »Conef«. Skidajući naprtinjaču, o-nako odjeven, Janez naprsto pada na vreću za spavanje. Imao sam dojam da je zaspao već u zraku; takve su Ande u — srpnju.

Na viskiju do Charaňe

Smrzavanju na Parinacoti je kraj, konačno malo ugrijani suncem, nakon šest dana ponovo tovarimo našeg »japanca«. Jaime sjeda za volan, no ne stižemo daleko, nakon ni tri kilometra »ceste« neka kamenčina konačno pronalazi kućište motora i raspori ga poput konzerve. U tenu iscuri svo ulje...

Šaljemo dvojku »na trekking« do glavne ceste, da pronađu kakvo zalutalo vozilo. Ipak nas služi sreća, vraćaju se za nekoliko sati s velikim kamionom »dodge«, poznate drvene konstrukcije. Vozači, neka dva indijanska veseljaka, prevoze teret »novih novčatih japskih auto-guma, izvoz za Boliviju, do tu blizu (par stotina kilometara), jedinom pograničnom mjestu Charani...« Tako silom prilika mijenjamo plan. Umjesto na jug, prema Antofagasti i susretu s našim iseljenicima, sada tutnjimo prema sjeveru po potpuno puštom Altiplanu. Zavlačimo se u vreće za spavanje, pa naprtinjače na noge. Tako nam je prilično ugodno na otvorenom kamionu, na »ležaju« od autoguma što dobro prigušuju udarce. Čuje se i pjesma.

Naši Indijanci staju na nekom bezveznom mjestu; na naše upite samo se smješkaju i pogledavaju na sat. Doskora se iza brda, po jedva vidljivom puteljku pojavi prastara kamiončica. Otpočne prekraj dopunskog tereta, nekih dvadesetak kartona prvakasnog škotskog viskija. »I to je izvoz za Boliviju — šeretski namiguje vozač — »nemoj da nestane neka boca!« I odmah razvaljuje jedan karton, vadi tri boce, jednu za nas straga na sanduku. »Ne boj se, ne će ih brojiti u Charani.« Dame imaju prednost, sve osim Zlate Indijanci su nagurali u prostranu drvenu kabini. I tako još stotinjak kilometara, uz sve glasniju pjesmu iz kabine, naši Kečue vještoto tjeraju »izvoz« preko potokâ, rupâ i kamenja čileanskog travnjaka. Janez psuje, loše složeni kartoni stalno padaju po njemu; uostalom — i to su Ande.

»Sverercugom« u La Paz

Charaňa, jedni zaselak od nekoliko zemljanih koliba pokrivenih prućem i haciendom opasanom zidom — pograničnom postajom, po ovdašnjoj važnosti premašuje naš Trst, Klagenfurt i München zajedno. To je najvažnije međunarodno križanje čudnih puteva robâ »izvoza« i »uvoga« između Čilea i Bolivije i dalje Brazil, Argentine, Dalekog istoka... s odvojkom i za Peru — svakako.

Nošnja Kečua Indijanke u Cuzcu (Peru)

Željeznička pruga Arica — La Paz, koju su još 1923. izgradili Nijemci, tu je umjetno prekinuta. Od Pacifika do Charaňe vozi čileanski vlak, a nakon prekida od 4 kilometra i ničije zemlje, dalje za La Paz nastavlja bolivijska kompozicija. Granica se i ovdje u principu prelazi pješice: deseci čak i posebno unajmljenih, nazvali smo ih »visinskih šverc-nošača«, stalno trčkaraju amo-tamo uzduž pruge na ničioj zemlji. Mi kao strana »expedition andinistas« imamo rijetku povlasticu, nakon što je jedan karton viskija »izvezен« direktno u pograničnu haciendu (čak i ne baš zbog nas), možemo do bolivijskog dijela vlačka na istom kamionu s pomno prebrojenim izvoz-gumama.

Kompozicija, kao da je rekvizit iz nekog western-filma, prastari drveni vagoni s kapacima na prozorima, III, II, I, »special« i »pulmann« klase, čak. Bilo bi zacijelo i više da je više od 5 vagona. Dakako uzimamo »pulmann«. Kažu nam, da ako uđemo u vlak sat i po prije polaska po voznom redu, možda ćemo čak i sjediti. Tu počinje najuzbudljiviji dio našeg putovanja po beskraju Andi. Sa svih strana navaljuju na vlak kamiončići, kolica, nosači, još na otvorenoj pruzi. Veliki ukrcaj, sanduci, omoti, kutije, zavežljaji, elektronika, viski, fotoaparati, kozmetika, na pod, a u drugom sloju konzerve, dijelovi strojeva, sanduci čuvenih čileanskih jabuka, deterdženti, sirevi,

odjeća — što sve ne. Sjedala se uskoro ne vide. Naša oprema u naprtnjačama i ekspedičijskim vrećama naprosto biva pregažena. Nema druge, spasavamo što možemo, slažemo na »rezerviranu« sjedišta i smještamo se na tu gomilu, gore sasvim pod policama za prtljagu. Tek sada vlak ulazi u stanicu da bi se ukrcali — »putnici«. Osim nekoliko mlađih američkih planinara svi ostali su odreda — šverceri. U naš vagon uvlači se mlađa elegantna žena, očito krijumčarski »boss«, sa svojih desetaka jadnih »radnika«; izgleda da je gotovo sva roba njena. Počinju i fizički obraćuni za dragocjeni prostor, vani je još nekoliko sanduka čileanskih jabuka koje treba ubaciti.

Vlak konačno kreće pred zoru, s nekih pet sati zakašnjenja, dupkom pun do pod same krovove vagona. Uostalom, problema nema, vraća će tek — idući tjedan; tko da još pita za — vozni red. U toku vožnje preko sve te robe i ljudi počinju puzati »carina« »policijsku«, »željezničari«, »vojna patrola« (doista su nam pogledali pasoše), po nekoliko njih u

grupi, uglavnom bez uniforme. Već prema tome što tu i tamo uspiju iskopati u toj gunguli, odreduju neke takse i poreze, što uglavnom bez ikakvih potvrda završavaju u njihovim džepovima. Naša krijumčarska gazdarica barem sedam puta otvara torbu i vadi debele snopove devalviranih pesosa, nekima od »vlasti« ponizno maše repom, drugima s visoka prijeti. Vrhunac priče je taj da se »vlasti« kad stignu na kraj vlaka, vraćaju da ponovo ubiru namete. Ponekad i od istih ljudi. Prijava — nema. No, izgleda da se to užasno maltretiranje svima isplati.

Nakon desetaka sati spore vožnje stižemo u La Paz — Altiplano. To je posebna stanica na gornjem rubu grada, na otvorenoj pruzi, izgleda namijenjena samo krijumčarima — da ne »okupiraju« nevelik kolodvor u centru. Da iskrca svoju »prtljagu« samo našoj krijumčarki i njenoj ekipi trebalo je četiri kamioneta. Za strmi spust u slikoviti grad u našem vagonu ostajemo samo pet Amerikanaca i mi.

U idućem broju:
Najviša prijestolnica na svijetu.

Uspon na Đurduru u Atlasu

VLASTIMIR JANOŠEVIĆ

BEOGRAD

Za pravog planinara, kao i za svakog ljubitelja prirode, egzotike i putovanja, velik je izazov nalaziti se u takvoj sredini kao što je Alžir — zemlja primorska, planinska i puštinjska. Skupina Jugoslavena koja se našla istovremeno na jednom zadatku u okviru naučno-tehničke suradnje između naše zemlje i prijateljskog Alžira imala je sreću da upozna sva tri gore spomenuta oblika alžirske turističke razglednice.

Pored putovanja uzduž i popriječko kroz Saharu, najveći uspjeh i užitak predstavlja planinarski uspon na najviši vrh u masivu Đurduri, u Velikoj Kabili. Stjecajem okolnosti, među Jugoslavenima je bilo i pet planinara iz PSD »Željezničar« Beograd i ideja za ovaj uspon potekla je od njih. Pošto je još bilo interesenata za ovaj i druge uspone, planinari su odlučili da formiraju ogrankak svog društva i da nove članove prime u članstvo na samom vrhu.

Kabila je veoma lijepa planinska (i prirodna) pokrajina u sjevernom Alžиру. Podsjeca na naše planinske krajeve, a visoke planine kao što je masiv Đurdura ne razlikuju se od naših Alpa. Vegetacija je do visine od oko 1800 m bujna zahvaljujući blizini Sredozemlja. Bezbroj lijepih manjih naselja Kabilije načičanih na vrhovima nižih planina daju posebnu čar ovim predjelima. Oblast planinskog vijenca Đurdure, kako u nižim šumovitim dijelovima tako i u oblasti visokih planina s alpskim krševitim vrhovima visokim preko 2000 m, zadovoljiti će svakog lju-

bilja planina i nije bez razloga što je alžirska vlada ovaj masiv proglašila nacionalnim parkom.

Najviši vrh Kabilije u masivu Đurduri je vrh Lala Hedida (2308 m). Ime je dobio po ženi-borcu, narodnom heroju iz vremena alžirske borbe za nezavisnost (1954—1962). Karakterističan je po svom šiljastom obliku i iz daljine podsjeća na naš Rtanj. Konture ovog vrha koriste se kao amblemi u nekim publikacijama i etiketama raznih domaćih proizvoda.

U njegovo osvajanje krenuli smo u četvrtak poslije rada (vikend ovdje počinje četvrtkom od 12 sati i završava se u petak, dok su subota i nedjelja radni dani). Tri automobila, dvanaest jugoslavenskih planinara, jedan alžirski kolega. Put od 180 km od grada Blide do zimskog turističkog centra Tikžde prevalili smo za tri i po sata. Putevi su odlični ali zbog mnogo automobilova u dane vikenda promet je na pojedinim dionicama usporen, naročito kroz naselja. Posljednjih 20 km put je planinski, uzan i strm. Treba voziti pažljivo, pravljiva ima mnogo.

U predvečerje stižemo u područje Tikžde (1450 m), u kome se nalaze planinarski dom, nekoliko odmarališta i hotel visoke kategorije. Ljeti ovdje izgleda pusto, uspinjače stoje, rijetki turisti ne zauzimaju ni deseti dio smještajnih kapaciteta. U planinarskom domu koji smo prvo obišli srećemo nekoliko planinara Alžiraca. Dom je na lijepom mjestu, uredno i skromno opremljen, sa dvije ve-

like zajedničke sobe i krevetima na kat, kuhinjom i trpezarijom. Ljeto je i dom ne radi u punom sastavu tako da nismo mogli dobiti večeru i doručak, te se odlučujemo za smještaj u hotelu. Te večeri, u sumrak, kao pripremu za sutrašnji dan, izvršili smo jedan slobodan uspon na obližnji vrh (1740 m), koji, uzgred budi rečeno, nije bio nimalo lak.

Slijedećeg jutra ustali smo prije svanuća. Do planinskog prevoja Tizi N'Kouilal (1600 m), odakle počinje planinarska staza za Lalu Heditu, ima 13 km uzanog asfaltnog puta s mnogo opasnih mjesta. Provalija i okomitih stijena s odronjenim kamenjem ima na sve strane. Vidici su izvanredni. Jedna alpska travnata udolina je mjesto posebno pogodno za kampiranje i tu je prema natpisu na tablici kampiranje dozvoljeno.

Na prevoju Tizi N'Kouilal ostavljamo kola i pripremamo se za uspon. Desno od nas vidimo vrh, piramidu još ne raspoznajemo. Daleko je i visoko. Neki sumnjičavo vrte glavom, ali želja da ostvarimo svoj cilj otklanja sva kolebanja i kolona lagano kreće uz strme travnate padine.

Sastav grupe je različit po godinama, kondiciji, planinarskom iskustvu i opremljenosti. Cilj nam je bio da budemo solidarni i da svi stignemo gore bez štetnih posljedica po zdravlje. Imajući ovo u vidu, kao i neprilagodenost organizma na ove visine, najvažniji faktor je odrediti brzinu hodanja i održati ovaj tempo do kraja, bez obzira što bi neki mlađi htjeli ići brže. Visinska razlika od prevoja do vrha je 708 m, planinarska staza je dobro trasirana i računamo da će nam do vrha biti potrebno dva i pol do tri sata hoda.

Raspoloženje raste, neki pokušavaju da povedu pjesmu, ali to ćemo ostaviti za povratak. Sada energiju treba čuvati jer je vrh još daleko. Među prvima u koloni je Branko, nosilac »Spomenice 1941« i ratni komesar, iskusni poznavalač partizanskih staza iz naših planina. Na začelju Veljko vodi računa o svakom ispred sebe i pomaže našim mlađim kolegicama Zorici i Ljiljani koje nemaju baš najpogodniju obuću za planinu. Jelena i Boško, stari planinari, snimaju kolonu i budno prate sve sudionike ovog ozbiljnog marša. Novi članovi, kao što su Mile, Zdravko, Branislav T. — ispoljili su svu umješnost kretanja u planini i visoku fizičku kondiciju. Ugleša, iskusni rukovodilac, disciplinirano se kreće u koloni i s vremena na vrijeme se čudi sebi kako su uspjeli da ga nagovore na ovaj pochod. Sada zna: da nije krenuo mnogo bi zažalio jer je ovo nešto izvanredno i nesvakidašnje. Naš najmladi član Olga veselo pjevuje uprkos penjanju, a alžirski kolega Budaren, inače Kabilijanac, koji još nije bio na ovom vrhu, tihio i nećujo prati kolonu u stopu.

I tako, malo po malo, uz češće odmore u šumarcima, pored ostataka snijega ili u stjenovitim zaklonima od vjetra, izbili smo na greben i na prevoj ispod najvišeg vrha. Sada predstoji najteži dio puta: strma padina sa satavljena od trošnog kamenja, slično našem Razoru u Julijskim Alpama. Posljednji napor je savladan za 40 minuta i svi smo na vrhu!

Oblaci i sunce su se smjenjivali, vidici na sve strane za mnoge su otkrivali jedan novi svijet. Radosti nije bilo kraja. Pored piramide na koti 2308 zatekli smo nekoliko mlađih ljudi i djevojaka, bili su to Alžirci i Francuzi. I tu, na najvišem vrhu Kabilijske jednom od najviših vrhova Sjeverne Afrike, 12 planinara Jugoslavije, od kojih je deset komunista, i jedan kolega iz ove prijateljske zemlje, odala je poštu našem tada nedavno preminulom predsjedniku Josipu Brozu. Ovaj mali ceremonijal na prisutne strance ostavio je dubok dojam.

Zatim su uslijedila uzajamna čestitanja, podjela planinarskih značaka našeg društva i svečani prijem novih članova koji su na najbolji mogući način dokazali svoju želju i spremnost da budu planinari.

Spuštanje s vrha i dolazak u niže predjele nije bio lak zbog trošnih strmih staza i eksponiranih mjesta; ipak lakše nego penjanje jer je iza nas ostala pobjeda i za mnoge mlađe novo stečeno planinarsko iskustvo. Pjesme su se spontano nizale jedna za drugom. To raspoloženje nije umanjilo našu opreznost, a drug Boško je iz preventivnih razloga vezao našu mlađu planinarku Zoricu svojim alpinističkim konopcem, kako bi se izbjegle nezgodne zbog strme staze i nepodnesne obuće.

I evo sažetka ove uspjele planinarske akcije. Uspon je izvršen 30. maja 1980. i trajao je od prevoza Tizi N'Kouilal 2,40 sati, silaženje 2,10 sati. Boravak na vrhu je bio 40 min. Sve je prošlo u najboljem redu, čemu je u najvećoj mjeri pridonijela visoka disciplina i solidarnost svih članova pohoda.

S prevoja Tizi N'Kouilal nastavili smo kolidu prema planinskim naseljima Kabilijske sjeverno od masiva Durdure, spuštajući se polako niz okomite stijene uzanim asfaltnim putem s mnogo zavoja. Lijepi pitomi planinski krajevi, čista sela i mali gradovi na vrhovima i grebenima pravi su odmor za oko poslije krševite divljine koja je ostala za nama. Usput smo posjetili i silo Beni Jeni poznato po majstorima filigranskog nakita od srebra prošaranog koraljima i raznim drugim kamenjem i bojama. Spuštajući se krvudavim putem pored planinskog potoka i poslije lijepo čiste riječice stigli smo u glavno mjesto vilaje Kabilijske, grad Tizi Uzu. Poslije kraćeg zadržavanja nastavili put prema Blidi, gradu u kome smo živjeli i radili.

Između užitka i surovosti

EDIN DURMO

ZENICA

Moj partner leži. Žmiri. Ne spava, znam
Prepuštic se milovanju sunca. Radostan i
blažen osmijeh igra mu na licu. Dva dana smo
gledali osunčane bokove planine i maštali
makar i o jednom tračku te topline što se raz-
lijevala svuda oko nas. I sada kada smo iz-
šli napokon iz vječito hladne sjeverne stijene
kada su za nama ostali sati provedeni u stre-
menima, sati njihanja u prevjesima, sada se
prepuštamo zasluženom odmoru, tu na osun-
čanom, topлом tjemenu planine, za trenutak
bježeći od stvarnosti gdje se zaista sve dešava,
gdje počinje i završava, od stvarnosti u kojoj
to sve izgleda puno jednostavnije, skromnije
i nadasve — surovije!

Svjesni da je iznad nas još samo nebo, da
džiži glavu vidimo modroplavu, mekanu be-
skonačnost umjesto zasvođene hladne stijene
opuštamo svaki mišić i svaku vijugu mozga. Prazneći energiju iz sebe, praznili smo i one
ubitačne i memljive naslage svakodnevice. Re-
kao bi čovjek: sada smo prazni, ništa od svega
u nama. Zaista, on bi grdnog pogriješio! Za-
ista, od svega, najmanje je praznine u nama.
Više nego ikad ispunjen sam osjećanjem da
sam živ, da dišem, jednostavno da jesam —
da sam to ja! A što mi više treba? I u ovim
trenucima kada više nema nepoznanica pred
mnom, ja klikčem ponovnom rođenju, jer ono
to zaista jeste, ja hrlim u susret, u zagrljav-
časovima spokojstva koji me očekuju, u koji-
ma ću da vegetiram hraneći se ovom golemon
duševnom energijom od čije mi prezasićenosti
bubnja u glavi.

A **oni** to nazivaju »ćeifom«, užitkom, čak
razonodom. Znam da moj otac »ćeifi« kada
sjedi na čošku sećije i pije kafu, srk po srk,
okružen toplinom doma svog. I svjestan da
je svaki slijedeći trenutak pun izvjesnosti, da
sve ono što dolazi nakon toga podliježe nje-
govoj volji i njegovim prohtjevima, on, ako
želi da uživa, stvorit će sebi užitak, ako želi
da se razonodi, otici će do šahovskog kluba i
tamo provesti slijedećih nekoliko sati.

Sve ono što stoji ispred mene pretvoreno je
u neizvjesnost. U stvari ja sam od tog neživog,
bezličnog kamena stvorio neizvjesnost unošeći
u njega svoj duh, svoja razmišljanja, htijenja,
oživljajući ga, prazneći se u njemu samom. I
svjestan da me pri svakom novom koraku če-
ka nepoznato, toliko moćno da će iz mene
iscijediti ritam damara, krvotoka, impulse

»Dok je tvoja tajna u tebi,
ti si joj gospodar,
kada ode od tebe,
ona je tebi gospodar.«

mišića i misli, pravim taj isti, novi korak is-
punjen bojaznošću i uzbudnjem koji više nisu
odraz straha i iskonskog nagona samoodrža-
nja, jer strahom sam ispunjen toliko da za-
boravljam na njega. Ta ista bojazan i uzbude-
nje radaju se u funkciji mojih razmišljanja o
svojim krajnjim mogućnostima. Javlja se pi-
tanje hoće li se te mogućnosti završiti na na-
rednom koraku ili ću tu fantastičnu granicu
nemogućeg uspjeti da pomaknem naprijed,
makar i za milimetar. Uspijem li, to mi daje
snagu, to me nadahnjuje i reproducira u meni
energiju za više, za teže, pojačava u meni
strast u koju su se pretočili navodni užitak,
zadovoljstvo i razonoda. U okrilju te iste
strasti nastavljaju egzistirati u meni kao potre-
ba za igrom u kojoj sam jedini sudionik, onaj koji dijeli dobit sa gubitkom, kao potreba
za jezom, za surovošću, kao potreba za takvim, gotovo mazohističkim stanjem koje
mogu prevladati u samom sebi jedino ponov-
nom surovošću i slijepom vjerom u sebe —
koja je protuteža tvrdoglavosti.

Rezultat svega toga je dragocjena spoznaja
mojih mogućnosti i sebe samog, točnije — sre-
tan sam što sam dokučio sitan, naizgled bezna-
čajan djelić onog duboko skrivenog u meni. U takvim uvjetima postajemo svjesni posto-
janja neke nove vrijednosti u sebi, bez mogućnosti njenog objašnjenja i konkretnog
upoznavanja, vrijednosti bez imena i prezime-
na. I sve dok je anonimna, nepoznata za
nas koliko i za sve druge, ona će postojati kao
takva, no ispliva li iz najdublje dubine našeg
bića na svjetlost dana, prestat će da postoji
Samim tim, ona se postavlja kao prirodna
granica, prosto nas distancira od pretjeranog
raskopavanja onoga što je usađeno u nas još
dok nismo bili svoji, onda dok smo postojali
kao mali, čisti paraziti. I bit ćemo sretni dok
je tako.

Alpinizam... Kao ni u jednoj drugoj dje-
latnosti, ispoljava se ovdje značaj moje indi-
vidualnosti i sposobnosti da bezgranično trpim
Sve dok sudbinu prihvaćam kao nešto strano,
nešto izvan sebe, znat ću da sam gospodar
svojih djela. Osjeti li da se miri s tom tako-
zvanom sudbinom, čovjek postaje kao biljka
sposobna da hoda i da se hrani na usta, a ne
korijenom. Pod stakleno zvono s njim!

Na zelenim pasištima i snjegovima Šare

Dr. RADOVAN KRAJČEVIĆ

KOPRIVNICA

Željeli smo barem malo upoznati Šari-planinu. Skupinu od 50 učenika-planinara, članova PD »Bilo« iz Koprivnice i učenika Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje u Koprivnici, autobus lagano vozi iz Tetova na Popovu Šapku (1845 m) svladavajući visinsku razliku od približno 1400 m. Ovih dvadesetak kilometara lijepe asfaltne ceste omogućilo nam je da tog lipanjskog sunčanog dana iz ptiće perspektive promatramo ne samo lijep i velik grad Tetovo, već i znatan dio bogate i veoma gusto naseljene kotline Polog. Bila je to nezaboravna panorama. Pratio nas je miris kestenova u cvatu po lugovima tetovskog podgorja.

Naš je cilj bio Titov vrh (2747 m), najviši vrh Šare, do kojeg bismo došli iz Popove Šapke. Iz Popove Šapke do vrha Ceripašina (2525 m) popeli bismo se ţičarom a odavde nastavili put grebenom Šare.

Popova Šapka je prostrano planinsko područje, okruženo blago zaobljenim uzvišenjima i planinskim ruginama, s malo šume i s više izgrađenih turističkih objekata. Iz Tetova do Popove Šapke izgrađena je ţičara (koja ne radi?). Od Popove Šapke do pod vrha Ceripašine postavljena je također ţičara, no ni ova nije u pogonu premda smo s njom računali.

Iz Popove Šapke duga kolona naših planinara bila je ispráćena jutarnjim suncem. Laganim usponom po travnatim obroncima brzo smo napredovali, po prvi puta opažajući golema zelena pasišta. No ubrzo zašli smo u maglu i oblake, sunce se skrilo, postalo je mračno, neugodno. Premda smo imali vodiča, orijentacija je postala teška a vidljivost veoma slaba. Pored nas brzo su promicali sivi oblaci a vjetar je razgonio maglu. Kako su pojedini oblaci prolazili, na trenutke bi se tu i tamo vidjela poneka manja osunčana zelena površina, pa čak i jedno ili dva mala jezerca. Kako li je tek moglo biti tamo visoko, na vrhu? Tmurno i neugodno vrijeme uvjetovalo je i naše ne baš optimističko raspoloženje. Trebalo se odlučiti: nastaviti za Titov vrh, ili promijeniti prvoribni plan. Uzevši u obzir postojeće okolnosti, a i ono što smo o Šari i čudima vremena na njoj dotad saznali, morali smo odustati od uspona na Titov vrh. Tu nam odluku nije bilo lako donijeti, živo smo željeli kročiti na njega, odavno smo to planirali. Kako smo se nalazili ispod vrha Ceripašina, odlučili smo popeti se na nj pa s one suprotne, sjeverne strane, spustiti se do kuće »Jelak« i odavde se vratiti do Popove Šapke. Tako bismo obišli malu kružnu i zanimljivu planinarsku turu. Tako i učinimo.

Uspon na Ceripašinu trajao je dugo jer je strm i bez dionica gdje bismo se mogli kretati s manje napora. Pravili smo serpentine

po nemarkiranom travnatom terenu, ali i nije nam se nikamo žurilo. Imali smo cijeli dan na raspolažanju. Već na početku ovog oštrog uspona, na oko 2000 m prvi susret s manjim snježanikom. To je podiglo raspoloženje većini i nismo više tako često obraćali glavu prema gore gdje su nas pratili magla i oblacu. Uz to snježište i dalje široko po zelenoj padini izniklo je i procvalo mnogo šarskih ţafrana (Crocus scardicus Košanin). Ova lijepa biljka strogi je endem Šare i istočne Albane (Korab) jer se ne javlja više nigdje u svijetu. Cvate narančastožutim nježnim cvjetovima koje smo zatekli u pravo vrijeme, u punoj cvatnji. Pri dnu perlanta su ljubičasto modre boje. Biljka je prisutna u vegetaciji snježnih lazova, snježanika, u visokim predjelima planine na silikatnoj ali i na vapneničkoj podlozi. Šarplaninski ţafran zauzima područja na Šari između 2000 i 2400 m. Premda je još uvjek tmurno i oblačno vrijeme doživljaj mnoštva ovih žutih biljčica i bjeline snijega ostaje nezaboravan.

Kuća Jelak u divnoj panorami šarskog zelenila

Foto: Dr. R. Kranjčev

Nedugo poslije razgledanja ovog snježišta ogrijalo nas je sunce i na veliku našu radost bilo naš pratilac cijeli dan. Sve smo više uviđali da smo, unatoč promjeni maršrute, unatoč tome što je Titov vrh kao trajni izazov i želja ostao za neku drugu priliku — odabrali predvini planinsku turu.

Evo nas kod mjeseta gdje završava žičara, na zaravnjenom obronku. Panorame u suncu sad su sasvim drugačije, a vidljivost sve bolja. No pravu ljepotu i divljinu Sare još ne doživjesmo jer nam prema sjeveru i sjeverozapadu pogled zaklanja veoma veliko i zaoobljeno bilo Ceripašine na koje se tek treba popeti. Postaje nam sve draže što smo put dode propješačili umjesto da smo se koristili žičarom. Tu kod kraja žičare kratak je odmor i razgledanje okoliša.

Prvi je to susret s nekoliko lijepih i interesantnih planinskih biljaka, članova vegetacije planinskih rudina i kamenjara, izloženih stijena. Upravo takav izloženi greben bio nam je najbliži i po njemu mnogi upadljivo crveno obojani cvjetovi visokoplaninske sjedeće pušine (*Silene acaulis* L.). Poleglasto jastučasto zbijena trajnica pružila je po kamenju divnu sliku. To je glacijalni relikt u našoj flori. Uz nju se posvuda prostro srebrnastobijeli i dlakavi mali runolistak, smilika (*Gnapalium* sp.) sa srebrnastocrvenim glavicama. Pažljivim razgledom tla otkrili smo ovdje još jednog zanimljivog predstavnika flore makedonskih planina. To je bila mrežasta vrba (*Salix reticulata* L.). Stabljika joj je razgranata i polegla, dijelom ukopana u podlogu, a na površini izbijaju samo mlade grančice s listovima čije žile su jasno mrežasto raspoređene, između kojih se pomaljaju cvatovi — još nerazvijene mace. Ova biljka živi u uvjetima visokoplaninske oštре klime s dugim periodom fiziološke suše, tako da je produkcija organske mase mala. Zbog toga je, uz još neke srodne vrste, ubrajamo u najmanje drveće svijeta (»arbor minima«). Najčešće nasejavaju karbonatne stijene kakve se upravo ovdje nalaze. Prisutna je u Jugoslaviji dosta rijetko. Osim na Alpama javlja se na ovim i obližnjim makedonskim planinama. Malo podalje našli smo u njezinom društvu i vrbu pećinarku (*Salix retusa* L.), također polegle stabljike i listova na kratkim stakama. Ona raste veoma sporo u visokoplaninskoj zoni. Upravo ovdje na makedonskim planinama ove dvije vrste vrba izgrađuju zasebnu glacijalno reliktnu zajednicu *Salicetum retusae-reticulatae* Ht. 60. U njihovom društvu taj šarplaninski cvjetnjak upotpunjuje i busenasta trajnica izloženih grebena vapneničkih stijena — drijas (*Dryas octopetala* L.) čije busenje ukrašavaju mnogobrojni bijeli cvjetovi.

Dalje se stalno krećemo blagim usponom po vapnenačkom tlu. Ono je prekriveno osobito bogatim biljnim pokrivačem. Prije nego se popnemo na samo bilo Ceripašine, želja nam je da razgledamo stjenovit odronjeni greben malo zapadnije i manje točilo podno njega. Gazimo po polegloj klečici (*Juniperus com-*

munis var. montana Ait = nana (Willd) Mäumg) uz jednu vododerinu. Tu ima i granitnih blokova kao i mnogo rastresitog kamenja. Mnogi po prvi puta doživljavaju surovost i nepristupačnost vertikalnih stijena sa snježnim jezicima u većim udubljenjima i pokretnim siparištem u njihovom podnožju. Litice su obrasle hazmofitima a i kameno tlo oko nas posuto je mnoštvom biljnih vrsta, znanih i neznanih, najljepših boja. Zastajemo i promatramo. Mnogobrojna plava »oka« sirištare (*Gentiana* sp.) jasno se ističu u travi.

Obilazimo podnožje ovog stjenovitog grebena i u razvučenim serpentinama penjemo se na bilo Ceripašine. Cvjetne planinske rudine privlače svojim koloritom. Bilo Ceripašine, pretežno vapnenačke grude, veoma je široko, protegnuto u pravcu jugozapad-sjeveroistok i bez izrazitog vrha. Promatramo našu neposrednu okolinu koju ni najravnodušniji namjernik ne može zanemariti. Ne možemo stati nogom a da ne nagazimo na koji cvjet. Upravo je u cvatu obrubljena kamenika (*Saxifraga marginata* St) s bezbroj niskih bijelih cvjetova rasutih po cijeloj poljani. Bogatiće cvjetno polje ustreptalo na blagom povjetaru rijetko se više gdje opaža. Tu je i kosmata mužica (*Androsace villosa* L.). Sitni bijeli cvjetići utisnuti u pukotine kamena imaju žutocrveno ždrijelo. Kolika nježnost u tako surovim uvjetima. Zapazimo i šarsku gromotulju (*Alyssum scardicum* Wettst) koja kao endemična vrsta naseljava vapnenačka staništa visokoplaninske zone Balkana.

Kad smo izbili oko podneva na samo tjeme ovog impozantnog šarskog vrha, ostali smo zapanjeni vidicima oko nas. Tek nam se tada otvorila Šara u svoj impresivnosti i ljepoti. Onu pitomost i prostranstva zelenih pasišta, bez oštih vrhova i stjenovitih bedema kakvu smo promatrali iz Pološke kotline, zamjenila je sada čudesna plastika visokoplaninskog reljefa. Kontrasti i harmonija u isti mah. Uokolo sa sjeverozapadu i sjevera golem lanac podnebesnika, oštih kukova, velikih siparišta, dubokih kotlova, dugih snježnih jezika i bijelih mrlja po kojima se provlače sjenke oblacića. Vidljivost je izvrsna i moguće je opažati mnoge detalje reljefa. Tamo na zapadu, čini se ne tako dalek, stoji, najviši, Titov vrh, naš današnji nedohvatni cijij. Duboke provalije oko nas. Cijeli taj planinski vijenac prema zapadu i sjeveru zatvara u svom dnu, duboko, duboko, prekrasnu dolinu Lešnice. U njoj čak prepoznajemo pojedina manja naselja, manje plohe obrasle šumom, divne gorske livade, planinske staze i puteljke. Etaža iznad etaže. Ptičje vizure su nezaboravne i neponovljive. Svatko uživa na svoj način. Podne je. Ima vremena za ručak, odmaranje i razgledavanje okoline.

Prema sjeverozapadu od najvećeg uzvišenja na kojem se nalazimo prisutne su strme kamene padine uglavnom silikatnog sastava kamenja. Prekrivaju ih najviše pločasti kamenci blokovi s malo drobine između. Zbog jačeg nagiba dio kamene površine je pokre-

tan i teže pristupačan. Promatramo to zanimljivo stanište, sada dobro osunčano, koje ima i karakter točila i na kojem se vidi da je snijeg skoro okopnio i da ga još ima u većim udubljenjima među kamenjem. Gdje god je to moguće, u svakoj i najmanjoj pukotni, prikliješteno debelim kamenjem ili djelom rasprostrto i prebačeno preko kamenih ploča, raste manje i veće busenje nekoliko predivnih vrsta kamenika (Saxifraga). Kako li im dobro odgovara ovaj naš narodni naziv! Zelena boja gusto zbijenih busenova s rozetasto rasporedenim listovima mnogobrojnih stапki, s cvjetovima raznih boja, čini divan sklad s oporom i negostoljubivim kamenjarom, raznoboјnjim kamenjem pretežno zrnatе strukture. Sigurno vanjskim ruhom najljepša među njima je puzava kamenika (Saxifraga oppositifolia L.) s divnim ružičastim cvjetovima. Probija se između kamenja i kroz najmanje pukotine no najčešće su joj busenovi na ovoj lokaciji, jače izloženoj zapadu i s više sunca, već ocvali. U punoj cvatnji nalazi se malo podalje na smirenijem dijelu silikatnog točila, jače sjeveru izloženog a sigurno i s duljim zadržavanjem snježnog pokrivača. Cijela padina crveni se od njene prisutnosti.

»U ovo vrijeme na planini je još rano proljeće a flora je zanimljiva i lijepa. Izvori s izvrsnom vodom, granitne stijene, planinski potočići...«

»Sve to izaziva snažan doživljaj, to je ljepota koja zadihvjuje i privlači i tako nešto bi se trebalo češće posjećivati.«

»Sva priroda me se jednako dojmila jer to je nešto što sam doživjela prvi put u životu.«

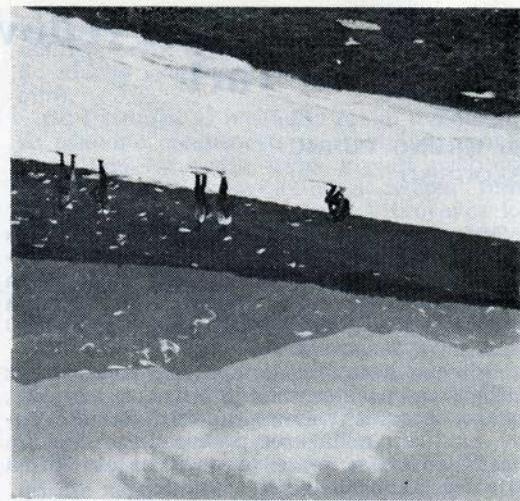
»Najviše su me se dojmile biljke stijena koje su iskoristile i najmanji dio životnog prostora.«

»Visokoplaninski prostor me fascinira. Stijene i u njih uklapljene biljke svojom prirodnošću stvaraju neponovljivu harmoniju.«

»Bez ovakve ekskurzije u kojoj žurba nije jedini cilj, neke prirodne ljepote Makedonije ne bi nam bile dostupne, i zato ono što sam doživio ne mogu izreći.«

(Učenici I-III razreda)

Napuštamo naše odmorište na vrhu i šećući nastavljamo kružno kretanje sjeverozapadnim padinama Ceripašine. Surovi kamenjar brzo ustupa mjesto travnatim površinama, mjestimice prekritim gustim grmovima borovice klečice. U zaklonjenim udubljenjima je bogatiji i viši zeleni pokrivač. Planinski blaženak (*Geum montanum* L.) i planinski žabnjak (*Ranunculus montanus* Willd) prekrivaju tratinе a mi se obrušavamo uz duge snježne plohe što sjaju u svom blistavilu na popodnevnom suncu. S višeg platoa spušta se na sve niži i niži. Uz snijeg su i snježne igre naših planinara. Srećom pri dnu snježištu nema kamenja pa su sklizanja i kotrljanja sretno završavala. A onda, uz jedno takvo snježište, još uvjiek blizu 2000 m, divna i nezaboravna slika, scena koju nismo dotad opažali i koja se ne može vidjeti u nizim planinskim predjelima: cijeli brijež uz snježište, kao i uz strane jaruge kojom je otjecala sočnica, bijelio se od cvjetova na rovašenog žabnjaka (*Ranunculus crenatus*

Uz makedonsko sunce prijalo je osvježenje na jednom snježištu

Foto: Dr. R. Kranjčev

W. K.). Ova visokoplaninska vrsta gradi specifičnu zajednicu oko snježanika, pretežno na silikatima naših visokih planina. Uz korito u tratinu skrivala se i mala, rijetka biljčica, tustica, voštana debeljača (*Pinguicula leptoceras* Rchb) s plavim cvjetovima. Ovoj meso-jednoj biljci cvjetovi su prizemni, rozetasto raspoređeni.

Sve je više borovnice (*Vaccinium myrtillus* L.) i drugih grmolikih vrsta a pojavljuju se i manje oaze crnogoričnih šuma. Opažamo ih po okolnim zaštićenim položajima, a njihova tamnozelena boja oduvara od zelenila okoliša. Cijelu jednu vlažnu padinu prekriva »plamena krunica«, crveni blaženak (*Geum coccineum* S.S.).

Planinarska kuća Jelak (1830 m), oko sat vremena udaljena od Popove Šapke, već je na vidiku. Koriste je za odmor radnici po duzeća »Teteks« iz Tetova koje njome i upravlja, te nema više funkciju planinarskog doma. Objekt je smješten u divnoj okolini s mnogo jelovih šuma, prostranih proplanaka i pasišta, blizu brzog planinskog potoka. U njemu gasimo žed, zaobilazimo raštrkano stado ovaca koje budno paze čuveni šarplaninski psi, i poslije lagano uspona spuštamo se prećicom punom borovice prema Popovoj Šapki.

Puni smo dojmova s ove goleme i lijepo planine Makedonije čiji smo samo mali djelić imali prilike ovaj put pobliže upoznati. Tu bi trebalo proživjeti barem nekoliko dana. No i ovaj prvi susret pobudio je u nama želju za ponovnim viđenjem. Ako se obistine naše želje a i predviđanja naših drugova-domaćina, učenika i profesora Školskog centra »Kiril Pejčinović« iz Tetova — na ponovljeni susret sa Šarom i njenom predivnom prirodom nećemo dugo čekati.

Od Mitrovca do Predovog krsta na planini Tari

Dr KRUNO VIDRIĆ

BEOGRAD

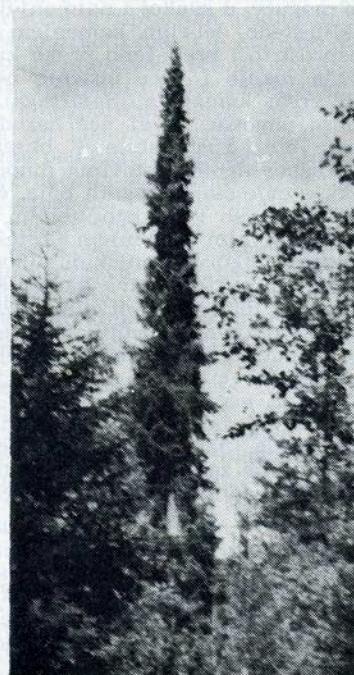
Mitrovac je prostran šumski proplanak na planini Tari, na kojemu se nalazi Dječje odmaralište. Do njega se može doći autobusom iz gradića Bajine Bašte, preko Kaluderskih bara, gdje se nalazi Planinarski dom PSD »Javor« iz Beograda.

Od ovog doma (do kojega vozi i autobus iz Beograda) može se stići do Mitrovca i pješice, preko Zborišta (1544 m) i naselja Sekulić Vode, za 8 sati hoda kroz prekrasne predjele, a na Mitrovcu se može prenoći u objektima Dječjeg odmarališta.¹

Ako se od Mitrovca kreće asfaltnim putem u južnom smjeru k Zaovinama, stiže se za 30 min do trafostanice, koja leži sa desne strane puta. Tu se, udesno prema zapadu, odvaja staza koja, uz povremena skretanja, stalno vodi prema sjeverozapadu. U početku se lagano penje kroz šumu i zatim kroz nisko raslinje, sve do livade zvane Nabojine. Na ovom dijelu staza je mjestimično slabije vidljiva i zarasla te su, zbog nedostatka stabala, markacije stavljene i na kamenje. Na tim je mjestima potrebna veća pažnja, da se ne bi skrenulo s pravog puta.

Kada se izade na livadu (1 sat), nastavlja se preko nje polukružno i ulijevo da bi se,

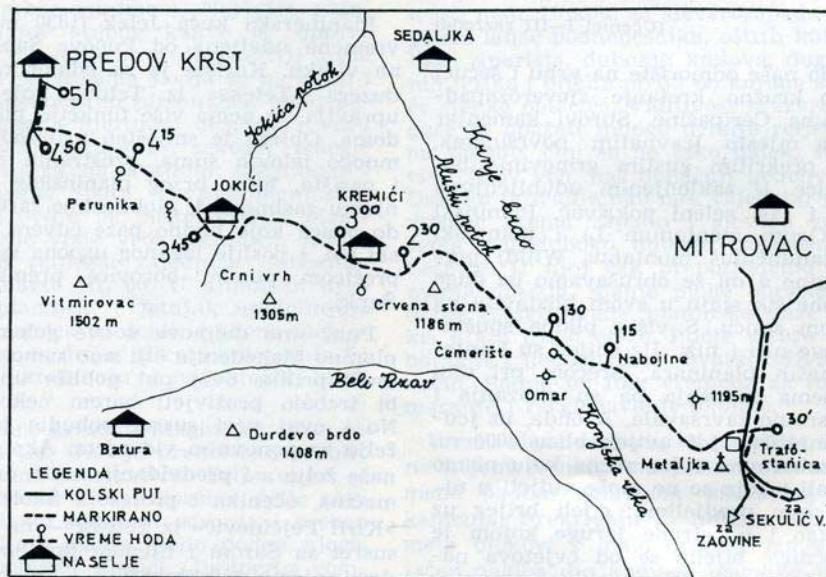
¹ Vidi opis ovoga puta u člancima »Planinarstvo na planini Tari« i »Nove planinarske staze na planini Tari« (Naše Planine broj 3/4, 1978. i 1/2, 1985.)

Pančićeva omorika

Foto: Ing. St. Kolarević

Kartu izradila Olga Miličić

na suprotnoj strani livade, stiglo do kolibice, u slučaju nužde, može da posluži kao skromno sklonište (1 sat, 15 min). Od kolibice se nastavlja dobrim šumskim putem i izlazi na livadu Čemeršte, gdje je izvor (1 sat, 30 min). Od izvora se nastavlja preko livade u zapadnom smjeru, držeći se samoga sedla i, poslije nekoliko minuta, dolazi se do staze kojom se ponovno ulazi u šumu. Ova staza u početku je položena a zatim se strmo spušta (2 sata). Poslije spuštanja kroz šumu izlazi se na sipar s kojega se, s lijeve strane, otvara vidik na Crvene stijene (2 sata, 30 min). Ispod tih stijena nalaze se neka od staništa poznate Pančićeve omorike (slika).

Obilazeći Crvenu stijenu s njene sjeveroistočne a zatim sa sjeverne strane, izlazi se pod njene zapadne obronke, odakle se nastavlja poljskim putem do izvora pored kuće Tešić, koja pripada selu Kremiči (3 sata). Odатle se nastavlja poljskim putem koji vodi preko livada na padinama Crnoga vrha. Ulaže se, zatim, u šumu, skreće ulijevo i strmo uspinje uz Jokića potok. Poslije uspona skreće se oštro udesno, prelazi preko potoka pored ostatka vodenice i stiže do kuće koje pripadaju selu Gornji Jokići (3 sata, 45 min). Oda-

tle se put uspinje i vodi kroz šumarke do manjeg vrela (4 sata), da bi uskoro stigao i do idućeg vrela zvanog Perunika (4 sata, 15 min).

Od Perunike se nastavlja preko livada, gdje su oskudne mogućnosti za stavljanje oznaka. Zbog toga se ovdje treba kretati pažljivije, prema zapadu i paralelno s ivicom šume, podno sjevernih padina brda Vitmirovca koje su s lijeve strane, odnosno treba se kretati u smjeru prema grebenu brda Galnika koje se vidi na zapadu da bi se, poslije kraćeg vremena, opet naišlo na tragove poljskog puta (4 sata, 30 min). Ovaj se put penje u padine Vitmirovca s lijeve strane kroz šumu i njime se izlazi na makadamski put (4 sata, 50 min). Ovim se putem kreće udesno i njime uskoro izlazi na proplanak Predov krst, gdje se nalazi lugarnica (5 sati).

Predov krst je raskrižje puteva i polazno mjesto za nekoliko zanimljivih i lijepih izleta u živopisne predjele Nacionalnog parka.²

² Vidjeti putopise: »Veliki Stolac, novo planinarsko područje«, »Predov krst u Nacionalnom parku Tara«, »Od Predovog krsta do kanjona Brusnice« i »Veliki kraj u Nacionalnom parku Tara«. (»Naše planine« 7/8, 1981, 9/10, 1981, 1/2 1984. i 1/2, 1985).

Planiranje i evidentiranje u speleologiji

GORAN GABRIĆ
SPLIT

Svaki speleološki odsjek (SO) u okviru planinarske organizacije dužan je planirati i evidentirati svoju speleološku djelatnost. Taj oblik planiranja i evidentiranja nazovimo kolektivnim. Kako je SO sastavljen od pojedinaca, a njihova djelatnost se također može evidentirati i planirati, tada to planiranje i evidentiranje možemo nazvati pojedinačnim.

Kolektivno planiranje speleološkog rada provodi se prije početka svake godine. Pri tome se moraju imati u vidu značajne akcije i obveze matičnog planinarskog društva, kako bi se u njih uklopili. Također je potrebno voditi računa o akcijama koje planira Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske (KS PSH), kao što su logori, seminari i ekspedicije, te ih ovisno o opremi, kadrovskim i finansijskim mogućnostima uvrstiti u svoj plan rada. Obično se godišnji plan rada donosi samo okvirno. Radi lakšeg praćenja izvršenja plana rada, najbolje je razraditi detaljniji plan za svaki mjesec ili za tromjesečje. Veoma je važno planom obuhvatiti i školovanje kadrova. Pri tom se ne misli samo na školovanje speleologa pripravnika, tj. na održavanje dvomjesečnih speleoloških škola, već je potrebno planirati i nekoliko vježbi u toku godine s različitom tematikom, bilo da se radi o učenju nečeg novog ili obnavljanju

znanja. Plan rada ovisan je uglavnom o kadrovskim i finansijskim mogućnostima, pa ih valja uzeti u obzir. Sredstva s kojima se finančira plan rada mogu biti od dotacije društva, članarine, samofinanciranja itd, a trošće se prema izrađenom finansijskom troškovniku, koji pokriva plan rada. Radi normalnog i sigurnog rada u speleološkim objektima, potrebno je nabaviti i odgovarajuću kolektivnu opremu. Obično nije moguće nabaviti odmah sve što je potrebno, pa zato oružar planira nabavku prioritetne opreme. Pojedine istraživačke akcije ili posjete speleološkim objektima itekako je potrebno planirati. Akcija se planira s obzirom na teškoću speleološkog objekta, a ovisna je o opremi i materijalu za njegovo svladavanje, te o ljudima sposobnim za izvođenje akcije.

Kolektivna evidencija speleološkog rada trebala bi da bude jednaka za sve speleološke odsjeke jer je propisana Pravilnikom o speleološkoj djelatnosti KS PSH. Istraživačke akcije evidentiraju se zapisnicima istraživanja i nacrtima speleoloških objekata, koji se nakon kabinetске obrade pohranjuju u registatore, označene za pojedina područja. Sve to čini Katastar speleoloških objekata. Uz njega vodi se i Indeks speleoloških objekata po abecednom ili nekom drugom redu, koji sadrži

sve osnovne podatke o istraženim objektima. O tome se brine arhivar odsjeka. Zbog evidencije, propagande, a i radi mlađih novoprdošlih članova zgodno je voditi ljetopis ili dnevnik. Svakom je članu dopušteno da u njemu opiše svoje viđenje i doživljaj s akcije. Tu se evidentiraju i sve one akcije koje su vezane za odsjek, a nisu čisto speleološkog karaktera. Uz neku fotografiju s akcije, taj oblik dokumentacije predstavlja i kompletan pregled djelatnosti odsjeka u toku godine.

Evidencija o članovima odsjeka vodi se u osobnim kartonima, uz koje se nalazi i evidencija o broju posjeta i istraživačkih akcija svakog člana. Odsjek se dogovara o radu na sastancima, a zapisnik sa sastanka evidentira se u knjizi sastanaka. Dopsici i korespondencija (sa KS PSH, drugim odsjecima, itd.) posebno se arhivira, o čemu brigu vodi tajnik. Blagajnik vodi evidenciju i potrebne knjige o trošenju finansijskih sredstava. Bibliotekar vodi brigu o biblioteci, predlaže nabavku novih izdanja, te izdaje i evidentira posuđena. Oružar evidentira svu opremu u svom oružarstvu. Dužan je voditi kartone o upotrebljavanju užeta, te ih nakon isteka roka upotrebe ili oštećenja određuje za rashod. Opremu koja mu je povjerena održava uvijek u ispravnom stanju. Zadužuje i evidentira izdavanje opreme putem reversa, za svaku odobrenu akciju posebno. Moguće je da odsjek obavlja i neplanirane radove, npr. za druge organizacije ili osobe. Takve se akcije evidentiraju u knjizi sastanaka i u ljetopisu.

Pojedinačno planiranje rada odnosi se na pojedine članove odsjeka. Oni svoj rad u okviru odsjeka planiraju najprije prema raspoloživim vremenskim mogućnostima, jer o tome najviše ovise koliko se pojedinac može angažirati u radu. SO je dio matičnog planinarskog društva i zato prima i obaveze koje proističu iz rada društva. Jedna od njih je i sudjelovanje u radu upravnih organa društva putem delegata, te u stalnim ili povremenim komisijama (npr. komisiji za priznanja, propagandu itd.). Jedan od zadataka svakog aktivnog člana SO-a je i stručno-pedagoški rad. U okviru svojih raspoloživih vremenskih mogućnosti stručno osposobljava samoga sebe ili prenosi znanje na druge. Pohada škole, seminare, tečajeve i predavanja ili pak sudjeluje u njima kao vođa, instruktor, predavač ili demonstrator. Osim toga dužan je svojim savjetima i ponašanjem, te odnosom prema radu i zadacima, pokazati primjerom kako se djeluje i radi u SO-u.

Planiranje sudjelovanja u istraživačkim akcijama i akcijama posjeta svakog pojedinca

ovisno je o nekoliko važnih elemenata koji su međusobno povezani. S planiranim radom na terenu pojedinac se upoznaje preko godišnjeg ili mjesecnog plana, te dogоворom na sastancima SO-a. Prije polaska na teren on mora planirati svoje sudjelovanje, uzvsi u obzir značaj i težinu akcije. Najvažnije je imati li pojedinac raspoloživog vremena za akciju, zatim fizičku sposobnost i stručnu osposobljenost, te osobnu speleološku opremu, što ovisi o teškoći speleološkog objekta. I motivacija je važan element pri planiranju. Budući da svi ljudi nisu isti, neki se slažu više, neki manje ili nikako, potrebno je razmisliti prije akcije kako će pojedinci utjecati na homogenost ekipe, ako je to značajno za određeno istraživanje. Na žalost, često je u planiranju presudan novac. Rijetke su one akcije koje potpuno financira odsjek, jer se novac uglavnom troši za nabavku kolektivne opreme. Novac je važan i za nabavku osobne speleološke opreme, koja se uglavnom proizvodi u inozemstvu. Nerijetko je to od presudnog utjecaja kod mlađih ljudi koji se tek počinju baviti speleologijom. Ako ne pronađu neku mogućnost ručne izrade, improvizacije ili posudbe osobne opreme, speleologija će im biti nedostizna.

Pojedinačna evidencija osobnog speleološkog rada obuhvaćena je najvećim dijelom Pravilnikom SO-a i Pravilnikom KS PSH. Evidentiranje pojedinih dužnosti u odsjeku, kao što su pročelnik, tajnik, blagajnik, oružar, arhivar, bibliotekar itd, te njihov rad, prati se kroz knjigu sastanaka i zadataka. Ostali članovi uključuju se u rad po dobivenim zadacima. Za svakog člana u knjizi sastanaka vodi se evidencija dolaska. Najvažniji podaci nalaze se u osobnom kartonu, koji sadržava sve osobne podatke pojedinog člana. Tu su evidentirane funkcije u odsjeku i društvu, stručna osposobljenost, sudjelovanje na školama, tečajevima i seminarima, te u kojem svojstvu. Uz osobni karton postoje i kartoni za evidenciju sudjelovanja na istraživačkim akcijama i posjetima speleološkim objektima, što služi za praćenje kontinuiteta u radu i djelatnosti svakog člana, te kao mjerilo i kriterij o postignutim uvjetima za viši rang u speleološkoj organizaciji.

Planiranje i evidentiranje speleološke djelatnosti nije u svim odsjecima jednako. Način planiranja i evidencije koji smo opisali, temelji se na dugogodišnjem iskustvu i radu speleologa u splitskoj regiji. To ne znači da je on idealan, bit će potrebno da se u dalnjem radu usavršava na temelju iskustva ostalih speleoloških odsjeka. Tako ćemo postići djelotvorniji i svrshodniji rad u speleologiji, kako kolektivni, tako i pojedinačni.

Najstariji slikovni prikazi hrvatskih speleoloških objekata

VLADO BOŽIĆ

Speleološku dokumentaciju o nekom speleološkom objektu čine danas razni dokumenti. Najvažniji dokument je svakako načrt speleološkog objekta, a uz njega opis objekta s raznim podacima (položaj, veličina, vreme istraživanja, rezultati posebnih istraživanja, i dr.), pa fotografije i crteži, te popis literature. Danas je u Hrvatskoj uobičajena praksa da se za svaki speleološki objekt ispunji »Zapisnik speleoloških istraživanja« (štampani formular od 4 stranice) kojemu se kao prilozi dodaju: načrt i fotografije (topografska skica se ucrtava u Zapisnik), popis literature (ako je veći), te eventualno zapisnik posebnih istraživanja (biološka, hidrološka, i dr.). Ta se dokumentacija dakle sastoji od tekstuallnog i slikovnog dijela. Slikovni dio najbolje, odnosno, najpreciznije prikazuje speleološki objekt, jer to omogućuje današnje stanje znanosti i tehnike. Tekstom je vrlo teško prikazati jedan malo složeniji speleološki objekt (iako je i to moguće), dok se slikom to može prikazati vrlo jednostavno.

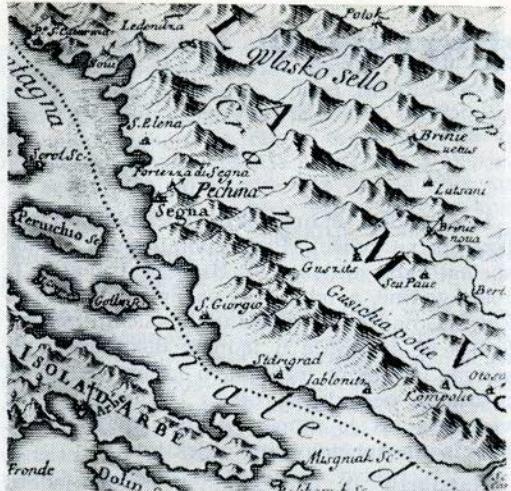
Slikovni prikaz može biti: crtež, fotografija i načrt. Danas se za precizno predočavanje nekog speleološkog objekta, uz tekstuallni dio, koristi uglavnom samo načrt (izrađen raznim metodama i tehnikama) i fotografije (uključujući tu i diapositive i filmove snimljene kino-kamerom). Crteže su danas zamijenile fotografije i načrti. No, nekada nije bilo tako.

Prvi podaci o hrvatskim speleološkim objektima su opisni. Prvo spominjanje jednog speleološkog objekta u Hrvatskoj potiče iz 1096. godine, a odnosi se na Špilju u zaljevu Željina na otoku Ugljanu (današnji naziv). Špilja se spominje u jednom dokumentu pisanom latinskim jezikom, u kojem se govori o granici posjeda na otoku Ugljanu. Iza tog vremena još je mnogo pisanog materijala o hrvatskim speleološkim objektima.

Najstariji, ili prvi slikovni prikaz jednog speleološkog objekta u Hrvatskoj, dao je Ivan Vajhard Valvazor 1689. godine. Taj je kranjski plemić (1641.—1693.) u dvorcu Bogenšperg kod Litije u Sloveniji osnovao neku vrstu akademije-muzeja, gdje je okupio onda najpoznatije znanstvenike s kojima je skupljao umjetnine, rukopise, grafike, novac, artefakte, i drugo, ali je i sam putovao, proučavao i opisivao sve što je vidoj. Najznačajnije mu je djelo: »Die Ehre des Herzogthums Crain« (Slava vojvodine Kranjske), objavljeno u Nürnbergu 1689. godine. U četvrtoj knjizi tog djela opisao je i hrvatske krajeve. Tako je na str. 71 dao crtež grada Tounja, na kojem je načrtan i ulaz u špilju Tounjčicu (današnji naziv — raniji naziv je bio »Juraića pećina«). Valvazor nije opisivao hrvatske speleološke objekte, kao što je opisivao speleološke objekte u Sloveniji, i ovaj crtež ulaza u špilju Tounjčicu je slučajan, jer je crtač samo vjerno prikazao okolicu grada Tounja (slika 1).

Slika 1. Crtež grada Tounja koji je 1689. god. objavio Ivan Vajhard Valvazor. U lijevom donjem kutu slike vidi se zazidani otvor špilje Tounjčice.

Slika 2. Detalj zemljopisne karte Hrvatske Giacoma Cantellija iz 1690. god., na kojem se sjeveroistočno od Senja (Segna) vidi natpis Pechina, otprilike na mjestu gdje se nalazi špilja poznata pod današnjim nazivom Orlovo Gnjezdo.

Slika 3. Detalj topografsko-katastarske karte otoka Ugljana Kuzme Faventinija iz 1716. god. s ucrtnim natpisom »Pod Pechina« postavljenim na mjestu gdje se nalazi špilja poznata pod današnjim nazivom Špilja u zaljevu Željina.

Nije na odmet ovdje spomenuti i najstarije zemljopisne karte Hrvatske na kojima ima speleoloških naziva. Na karti »La Croata e Contea di Zara«, koju je izradio Giacomo Cantelli, a štampao Goacomo de Rossi u Rimu 1690. godine, kolorirani je bakropis veličine 54 x 41 cm, na mjestu gdje se danas nalazi Hajdučka pećina ili pećina Orlovo grijezdo kod Senja (sjeverno od Vratnika) nalazi se natpis »Pechina«. To je najstariji do sada poznati speleološki natpis na jednoj geografskoj karti hrvatskog teritorija uopće (slika 2).

26 godina kasnije izrađena je u Zadru geografska karta jednog dijela Hrvatske na kojoj se opet spominje Špilja u zaljevu Željina (danasnji naziv). Radi se o »Topografsko-katastarskoj karti Preka i Sutominšćice« koja prikazuje srednji dio otoka Ugljana na kojoj se na mjestu gdje se nalazi spomenuta špilja, nalazi natpis »Pod Pechina«. Karta predstavlja unikat, jer je izrađena »ručno« (nije štampana) i to u više boja, koje su danas već prilično izbljedile, a ima veličinu 178 x 235 cm! (sastavljena je iz 4 dijела). Kartu je izradio Kuzma Faventini 22. IV 1716. god, a dopunio ju 21. XI 1721. god. To je najstariji do sada speleološki naziv isписан na jednoj geografskoj karti hrvatskog teritorija izrađenoj od strane domaćeg autora (slika 3).

Koncem 18. stoljeća Slovenijom i Hrvatskom je mnogo putovao francuski liječnik Baltazar Hacquet i svoje dojmove s puta opisao u nekoliko velikih djela. Za nas je najznačajnije djelo: »Oryctographia carniolica ili fizikalni opis krajeva vojvodine Kranjske, Istre i djelomično susjednih zemalja«, koje je štampano u Leipzigu u 4 knjige od 1778.—1787. godine. U četvrtoj knjizi je dao opis hrvatskih krajeva. Posebno je zanimljiv opis Like, Velebita i Gorskog kotara gdje je ukazao na postojanje mnogih speleoloških objekata. Na zemljopisnoj karti objavljenoj u toj knjizi, koja prikazuje Velebit, Veliku i Malu Kapelu, Kordun i dio Gorskog kotara, označio je i mnoge ulaze u

Slika 4. Detalj zemljopisne karte Hrvatske Baltazara Hacqueta iz 1787. god. s ucrtnim topografskim znakom za špilje. Karta prikazuje dio južnog Velebita, a znak (crni polukrug) nalazi se lijevo od mjesa Oblag u sredini karte.

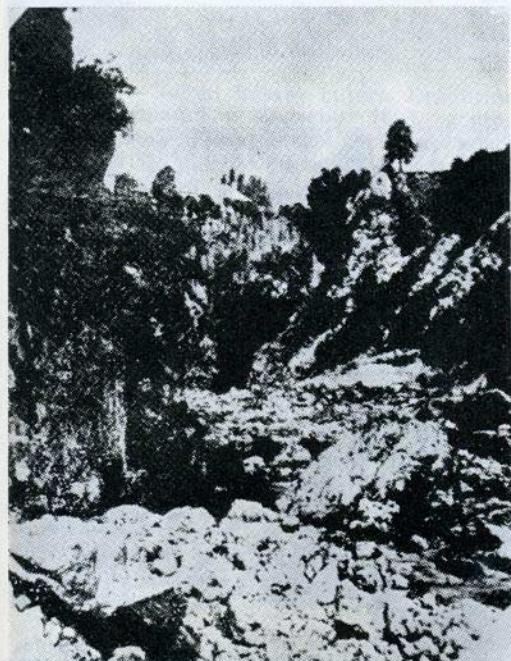
četvrtog vijeka znamenit u hrvatskoj i slavenskoj literaturi. Uz to je u hrvatskoj i slavenskoj literaturi poznat i pod nazivom "špilja".

"Poznaju je daleko dobro Eugen von Stanzenauer, kraljevičev svjetlost u vlasti u Moravskoj, i tako je učinio da pogledavajući iz vodice samostana pristupi u spuštanju možete u spuštanju doznaću suncanju spuštanju od dina.

Slika 5. Crtež Đulinog ponora u Ogulinu nepoznatog autora iz prve polovine 19. stoljeća.

speleološke objekte posebnim znakom. Kartu je 1787. god. crtao E. Reider. To je ujedno najstarija zemljopisna karta Hrvatske na kojoj su položaji speleoloških objekata označeni posebnim topografskim znakom (slika 4).

Slika 6. Najstarija fotografija sa speleološkim motivom u Hrvatskoj, prikazuje ulaz u Đulin ponor u Ogulinu; datira iz 1869. god., a snimio ju je Ivan Standl iz Zagreba.

Neki su speleološki objekti zbog svog atraktivnog izgleda (izgled ulaza) i relativno lakog pristupa postali zanimljivi i nekim umjetnicima. Tako je ulaz rijeke Dobre u podzemlje (danas poznat pod nazivom Đulin ponor) u Ogulinu poslužio kao motiv anonimnom slikaru da izradi crtež (grafiku) pod nazivom: »Schloss Ogulin« (Grad Ogulin). Nažalost, nema točnih podataka o godini izrade crteža, ali se iz indirektnih podataka može zaključiti da je slika izrađena u prvoj polovici 19. stoljeća, tj. između 1800.—1850. godine (slika 5).

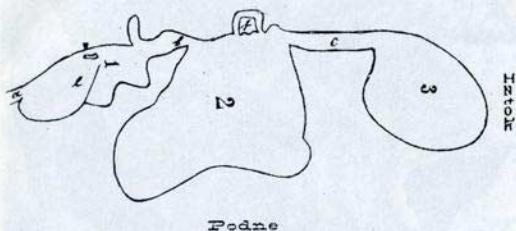
Isti motiv je inspirirao i jednog od prvih fotografa hrvatskih krajeva — Ivana Stndlja iz Zagreba, dosejenika iz Češke, da 1869. godine izradi i prvu fotografiju ulaza u jedan hrvatski speleološki objekt. To je fotografija pod nazivom: »Gjulin ili Dobrin ponor u Ogulinu«. Uz ovu, Stndl je izradio i druge fotografije našeg krša (prve fotografije Plitvičkih jezera), ali je ovo prva ili najstarija fotografija sa speleološkim motivom u Hrvatskoj (slika 6).

U to rano doba fotografije u Hrvatskoj nije bilo mnogo fotografa. Zbog toga je posebno zanimljiva djelatnost karlovačkog fotografa Hinka Krapeka koji je osamdesetih godina prošlog stoljeća mnogo slikao naše krajeve (bilo je mnogo njegovih slika i reklamnih oglasa u tadašnjim novinama) i koji je 1888. godine dao urediti za posjet turista špilju Sića (poznatu i pod nazivom Vodenama jama kod Sića, i Mramorna jama) blizu Karlovca. Postoje indicije da je on i fotografirao špilju iznutra, ali nažalost danas nije moguće pronaći takve fotografije.

Prvi pokušaj grafičkog prikaza jednog speleološkog objekta u Hrvatskoj je skica jedne bezimene špilje kod Muća Gornjeg u Dalmaciji, a izradio ju je M. J. Granić i

Nova pećina (špilja).

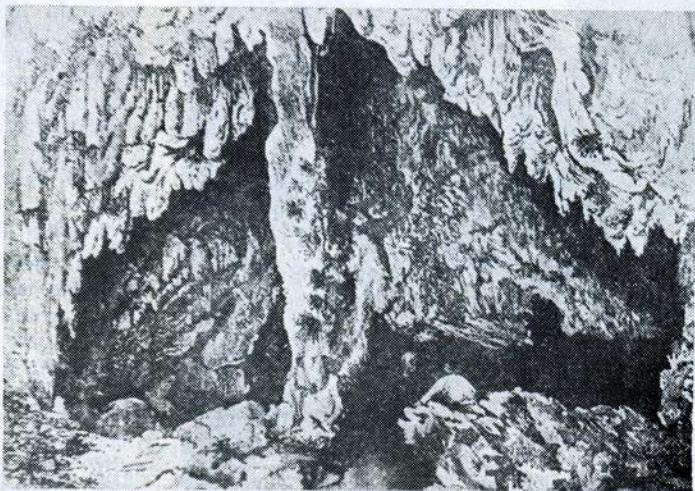
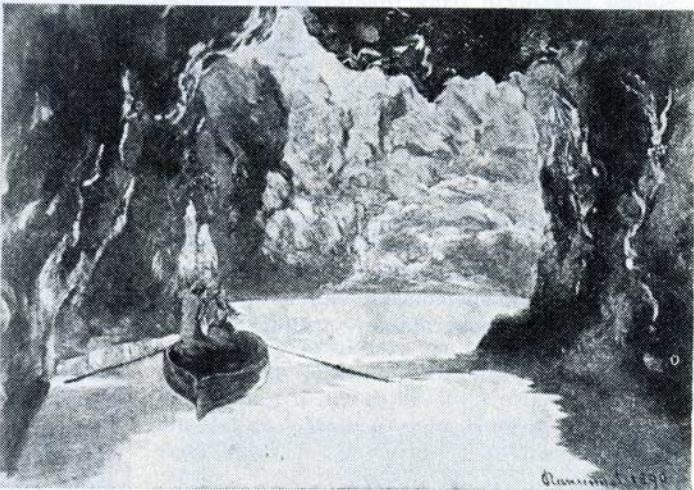
Sjever

Zapad

Slika 7 (lijevo). Skica jedne bezimene špilje kod Muča Gornjeg u Dalmaciji M. J. Granića objavljena 1882. god. u Zagrebu, a predstavlja prvi ili najstariji pokušaj topografskog prikaza jednog speleološkog objekta u Hrvatskoj.

Slika 8 (dolje). Umjetnička slika (ulje na platnu) Modre špilje na Biševu bećkog slikara Eugena von Ransonneta iz 1890. god. najstariji je prikaz unutrašnjosti jednog speleološkog objekta u Hrvatskoj.

Slika 9 (lijevo). Crtež Vaclava Anderlea objavljen u knjizi Dragutina Hírca 1898. god. u Zagrebu najstariji je prikaz istraživanja nekog speleološkog objekta u Hrvatskoj, a prikazuje prodiranje u donje dijelove špilje Hajdova hiža u Gorskom kotaru.

Slika 10 (gore). Najstarija objavljena fotografija unutrašnjosti jedne hrvatske špilje, nepoznatog autora, prikazuje ulazni dio špilje Strašna peć na Dugom otoku, ali je snimljena izvana uz pomoć dnevnog svjetla, a objavljena je 1904. god. u Beču.

objavio 1882. godine u Zagrebu u Viestniku hrvatskoga arkeološkoga društva u broju 3 na strani 79. To je samo skica tlocrta špilje s naznakama strana svijeta, ali bez mjerila i ostalih karakteristika pravog nacrta, pa se može reći da je to tek preteča pravog nacrta špilje (slika 7).

Poznato je da je 1884. godine bečki slikar Eugen von Ransonnet dao eksplozivom proširiti otvor ulaza u Modru špilju na otoku Biševu, i tako ju učinio pristupačnom za razgledavanje iz čamca. Sam je toliko bio očaran prizorom u špilji (svjetlosni efekti — modriло u špilji koje nastaje odbijanjem sunčanih zraka od dna špilje kroz podvodni otvori) da je naveliko počeо reklamirati tu špilju u austrijskim novinama. Prema zapisiima naših pisaca iz tog doba, Ransonnet je u nekim novinama objavio i skicu špilje, ali ju danas, nažalost, nije moguće pronaći. No, Ransonnet je kao umjetnik, ipak, na neki način zadužio hrvatsku speleologiju. On je 1890. godine izradio umjetničku sliku (ulje na platnu) unutrašnjosti Modre špilje. Izradio je zapravo dvije slike, prva se sada nalazi negdje u Beču, a druga, izrađena po prvoj, nalazi se danas u Komiži u vlasništvu umirovljenog profesora Miljenka Bračina. Ta slika ima veličinu 29 x 41 cm i izvanredno dobro dočarava ambijent špilje. Prilikom slikanja Ransonnet je za rasvjetu koristio svijeće i sunčevlo svjetlo koje su mu njegovi pomoćnici, pomoću ogledala nekako »ubacivaju« u špilju. To je ujedno i prva slika koja prikazuje unutrašnjost jedne špilje u Hrvatskoj (slika 8).

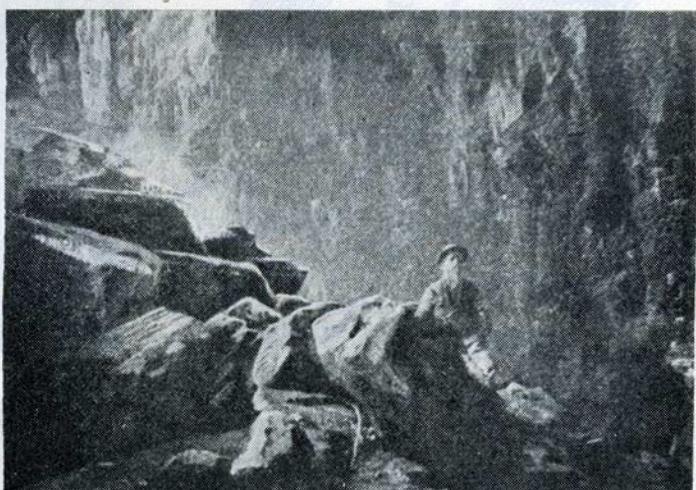
U knjizi »Gorski kotar« autora Dragutina Hirca, štampanoj u Zagrebu 1898. godine objavljeni su i crteži slikara Vaclava Anderlea koji prikazuju ulaze u neke naše speleološke objekte (nazivi slika su: Spilje kod Crnog Luga, Kupeško jezero, Ponor Gerovčice). U toj knjizi je objavljen i crtež pod

nazivom »U Hajdovoј hiži« (str. 102), koji predstavlja prvu sliku unutrašnjosti jedne koprene špilje i ujedno je to prva, najstarija slika iz koje se vidi ondašnja oprema i tehniku, odnosno vidi se čime su i kako naši prethodnici istraživali špilje (slika 9).

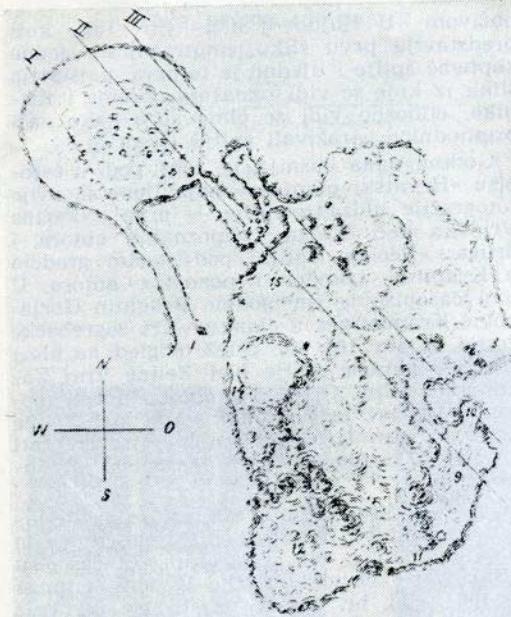
Godinu dana kasnije, tj. 1899. god. u časopisu »Hrvatski planinar« objavljene su dvije fotografije ulaza u špilje — prva: »Pećina Vrlovka kod Brloga« nepoznatog autora, i druga: »Pećina (spilja) pod starim gradom u Krapini« također nepoznatog autora. U tom časopisu je iste godine Dragutin Gorjanović-Kramberger u članku »Krš zagrebačke gore« na str. 163 dao crtež (pogled na ulaz) jedne bezymene špilje kod Zeline kraj Zagreba u dolini Orešje. U članku autor spominje i nacrt jedne druge špilje kod Zeline koji je sam izradio i koji je trebao biti objavljen u idućem broju časopisa, ali nažalost nije.

Prve fotografije unutrašnjosti jedne hrvatske špilje nisu nažalost objavljene u našim publikacijama, već u stranim. U časopisu »Illustrierte Österreichische Riviera Zeitung« iz 1904. god. br. 14—15, na str. 118 i 119 uz članak Luke Jelića iz Zadra »Eine interessante Grotte der dalmatinischen Inselwelt« objavljene su i dvije fotografije nepoznatog autora ispod kojih стоји samo tekst »Strašna peć« (slika 10). U izvještaju o radu Planinsko-turističkog društva »Liburnija« iz Zadra za 1899—1902. god. стојi da su članovi tog društva topografski i fotografiski snimili špilju Strašna peć na Dugom otoku, pa su objavljene fotografije u Beču vjerovatno snimili članovi tog društva. Nažalost, danas nije moguće pronaći nacrt špilje Strašna peć, koji se spominje u izvještaju.

Istu fotografiju sa str. 119 spomenutog austrijskog časopisa objavio je i Dragutin Hirc u svom djelu »Prirodni zemljopis Hrvatske«, objavljenom u Zagrebu 1905. godine

Slika 11. Najstarija objavljena fotografija unutrašnjosti jedne hrvatske špilje, ali samo u ulaznom dijelu (unutra), također uz pomoć dnevne rasvjete, snimljena je također u špilji Strašna peć na Dugom otoku. Ni autor ove slike nije poznat, a objavio ju je Dragutin Hirc 1905. god. u Zagrebu.

Situationskizze der Grotte von Kotlenice

Makstab: circa 1:1000

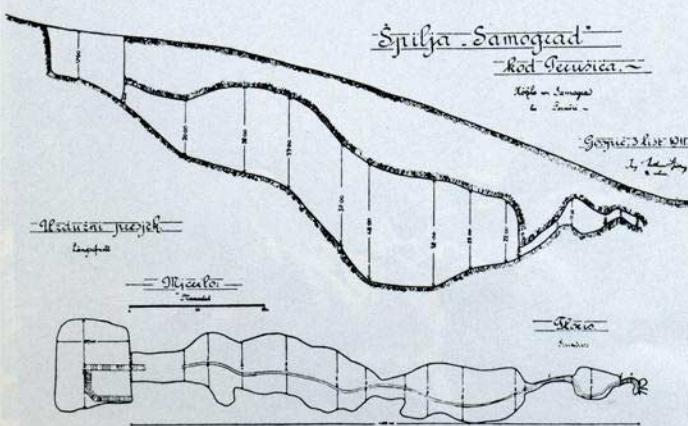
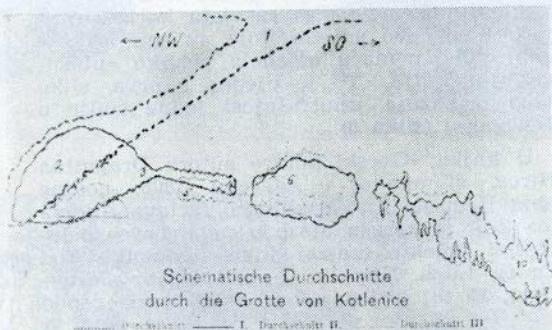
Slika 12a (gore) i 12b (desno). Prvi nacrt jedne hrvatske špilje je nacrt špilje Vranjače kod Splita. Izradio ga je Luigi Miotti iz Splita a objavio Fritz von Kerner 1905. god. u Beču.

na str. 685 pod nazivom »Dalmacija: Strašna peć«. U istom djelu na str. 684 objavljena je fotografija pod nazivom »Dalmacija: Vrata Strašne peći na Dugom otoku kod Zadra« (slika 11), također nepoznatog autora, koja prikazuje unutrašnjost špilje. Treba međutim napomenuti da fotografije snimljene u unutrašnjosti Strašne peći ipak nisu one

»prave«, jer su snimljene uz danje svjetla blizu ulaza u špilju. Uz ove fotografije Dra-gutin Hirc je objavio i više fotografija ulaza u špilje.

Prvi pravi nacrt jedne hrvatske špilje također nije objavljen u Hrvatskoj, već u Beču 1905. godine. Te je godine u časopisu »Mitteilungen der k. und k. Geographischen Gesellschaft in Wien«, u broju 4, na str. 220—230 izašao članak Fritza von Kerner-a, geologa iz Beča, pod naslovom »Die Grotte von Kotlenice am Nordfusse der Mosor planina« u kojem je objavljen nacrt špilje Vranjače. U članku autor kaže da je prva mjerenja špilje izveo 1903. god. Luigi Miotti iz Splita, i da je tada on (Miotti) izradio i nacrt špilje kojega je autor članka samo dotjerao za objavljivanje (slika 12a i 12b).

Prvi nacrt jedne hrvatske špilje objavljen u Hrvatskoj bio je nacrt špilje Samograd kod Perušića u Lici, a izradio ga je kotarski inženjer iz Gospića — Artur Spiller 3. X 1911. godine. Taj je nacrt objavljen godinu dana kasnije u Vijestima geološkog povjerenstva za kraljevine Hrvatsku — Slavoniju, u Zagrebu 1912. godine u članku dr. A. Langhoffera »Popis špilja ličko-krbavskih županije u Hrvatskoj« na str. 51 (slika 13).

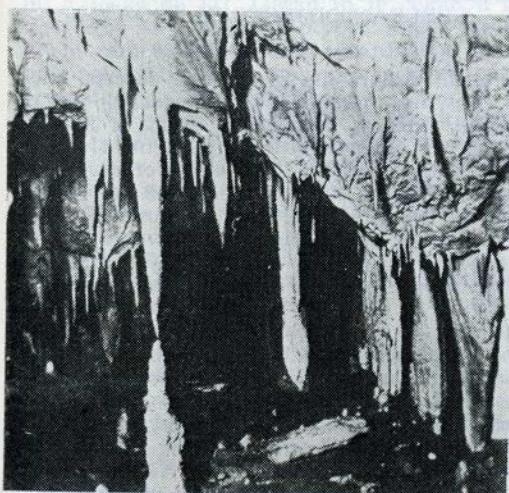

Slika 13. Prvi nacrt jedne hrvatske špilje objavljen u Hrvatskoj je nacrt špilje Samograd kod Perušića u Lici. Izradio ga je Arthur Spiller iz Gospića 1911. god. a objavio ga August Langhoffer 1912. god. u Zagrebu.

Slika 14 (lijevo). Najstarija objavljena fotografija unutrašnjosti jedne hrvatske špilje (snimljene uz pomoć umjetne rasvjete) je fotografija Šparožne špilje kod Kastva blizu Rijeke, objavljena 1911. god. u Zagrebu. Autor slike nažalost nije poznat.

Početkom drugog desetljeća ovog stoljeća razvoj fotografske tehnike omogućio je fotografiranje i duboko u unutrašnjosti špilje. Autora prve takve prave špiljske fotografije snimljene i objavljene u Hrvatskoj nažalost ne znamo. Znamo samo da je u Viencu 1911. godine na str. 319 objavljen članak »Šparožna pećina blizu Kastva« nepoznata autora koji se je potpisao sa »Izletnik«, a gdje je objavljena i fotografija snimljena duboko u unutrašnjosti špilje uz pomoć umjetne rasvjete nepoznatog autora (slika 14). Iz teksta tog članka može se razabratи da je fotografija presnimljena iz nekih austrijskih novina koje su pisale o našoj Šparožnoj špilji istog mjeseca 1911. godine.

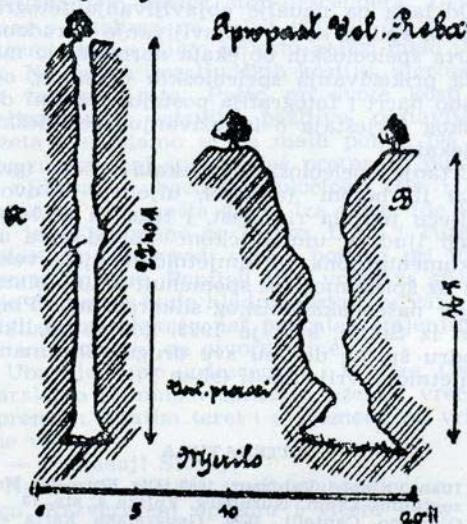

Slika 15. Najstarija objavljena fotografija unutrašnjosti jedne hrvatske špilje poznatog autora je fotografija pod nazivom Kapelica u špilji »Lipi«. Snimio ju je hrvatski speleolog Josip Poljak u špilji Lokvarki (današnji naziv) u Gorskem kotaru 1912. i iste godine je objavio u Zagrebu.

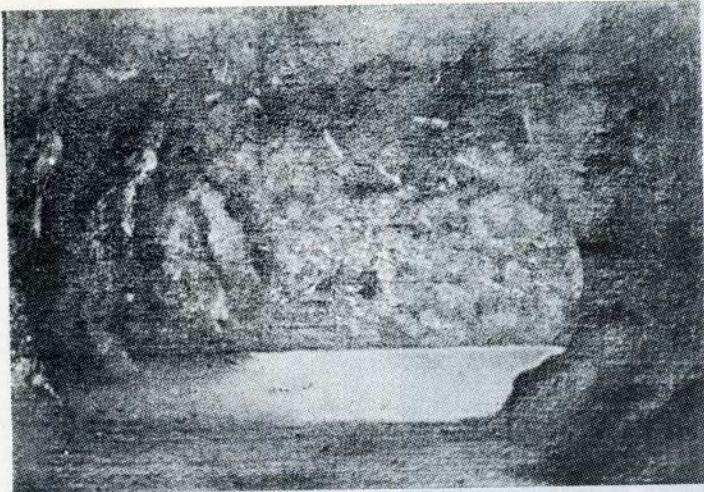
Slika 16 (dolje). Najstariji objavljeni nacrti hrvatskih jama (verticalnih speleoloških objekata) objavljeni su 1913. god. u Zagrebu, a izradio ih je Josip Poljak. Nacrti se odnose na Propast Jerkov Laz i Propast Vel. Rebar u Gorskem kotaru.

Propast Jerkov Laz.

Propast Vel. Rebar.

Prvi naš čovjek koji je počeo snimati prave špiljske fotografije bio je zagrebački geolog Josip Poljak. Prvu fotografiju je snimio i objavio 1921. godine u Planinarskom vjesniku u Viencu na str. 189 pod naslovom »Kapelica u špilji »Lipi« (slika 15), a ostale tek 1913. godine u publikaciji Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije, u Zagrebu 1913. god. u članku »Pećine hrvatskog krša I — Pećine okoliša lokvarske i karlovačke«. Od ukupno 18 objavljenih fotografija, 6 je snimljeno duboko u unutrašnjosti špilje uz pomoć umjetne rasvjete i to: 3 u špilji Lokvarci kod Lokava, dvije u špilji Vrlovci kod Ozlja, i jedna u špilji Sića kod Karlovca.

Slika 17. Slika (ulje na platnu) Modre špilje na Biševu našeg slikara Jurja Plančića, naslikana 1923. god., jedino je vrednije umjetničko djelo kod nas sa speleološkim motivom.

U istom djelu Josip Poljak je objavio i 12 nacrta speleoloških objekata. Među ostalim nacrta tu se nalaze i prvi nacrti naših jama (vertikalnih speleoloških objekata), i to: Propast Jerkov Laz i Propast Vel. Rebar u Gorskem kotaru (slika 16).

Od tada pa nadalje objavljuvanje fotografija iz špilja, kao i objavljuvanje izrađenih nacrta speleoloških objekata normalna je metoda prikazivanja speleoloških objekata, odnosno nacrt i fotografija postaju sastavni dio svakog izvještaja o istraživanju speleoloških objekata.

Crtanje speleoloških objekata tušem (grafika) ili bojom (akvarel, ulje) je u ovom stoljeću postala rijetkost, i toga su se lačali samo ljudi s umjetničkom pobudom a ne dokumentarnom. Od umjetničkih djela vezanih uz špilje može se spomenuti jedino platno (ulje) našeg akademskog slikara Jurja Plančića iz Splita, koji je 1923. godine naslikao Modru špilju, dok su sve druge slike manje umjetničke vrijednosti (slika 17).

LITERATURA

1. Ivan Vajhard Valvazor, 1689, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, Nürnberg, knjiga 4, str. 73
2. Giacomo Cantelli, 1690, *Geografiska karta »La Croata e Contea di Zara«*, Rim, Povjesni arhiv Zadar.
3. Kuzma Faventini, 1716, *Topografsko-katastarska Vartva Preka i Sutominšćice*, Povjesni arhiv Zadar.
4. Baltazar Hacquet, 1737, *Oryctographia carniolica*, Leipzig, knjiga 4
5. M. J. Granić, 1882, *Nova pećina (Špilja)*, Viestnik hrvatskoga arkeološkoga društva, Zagreb, br. 3, str. 79
6. Petar Kuničić, 1893, *Modra špilja na Biševu kod Visu*, Zagreb
7. Dragutin Hirc, 1898, *Gorski kotar*, Zagreb, str. 102
8. Dragutin Gorjanović — Kramberger, 1899, *Krš zagrebačke gore*, Hrvatski planinar, Zagreb, br. 11, str. 163
9. Luka Jelić, 1904, *Eine interessante Grotte der dalmatinischen Inselwelt*, Illustrierte Österreichische Riviera Zeitung, Wien, br. 14—15, str. 118
10. Dragutin Hirc, 1905, *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb, str. 684
11. Fritz von Kerner, 1905, *Die Grotte von Kotlenice am Nordfusse der Mosor planina*, Mitteilungen

- der k. und k. geographischen Gesellschaft in Wien, Wien, br. 4, str. 220
12. »Izletnik«, 1911, *Sparožna pećina blizu Kastva*, Vienac, Zagreb, str. 319
13. August Langhofer, 1912, *Popis špilja ličko-krbavske županije u Hrvatskoj*, Vijesti geološkog povjerenstva za kraljevine Hrvatsku-Slavoniju, Zagreb, str. 51
14. Josip Poljak, 1912, *Nova špilja u Gorskem kotaru*, Vienac, Zagreb, str. 189
15. Josip Poljak, 1913, *Pećine okoliša lokvarskog i karlovačkog*, Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije, Zagreb, str. 29
16. Grga Gamulin, 1953, *Juraj Plančić*, Zagreb, str. 18
17. Grupa autora, 1971, *Ilustrirana povijest Hrvata*, Zagreb, str. 254
18. Srećko Božičević, 1979, *Historijat znanstvene fotodokumentacije na području krša Hrvatske*, Simpozij o fotodokumentaciji krasa in jam, Ljubljana, str. 53

Author's Abstract

OLDEST PICTORIAL PRESENTATION OF SPELEAN OBJECTS IN CROATIA

by Vlado Božić

Pictorial documents of spelean objects, such as drawings, plans, and photographs are of special interest when completing a file on an object. Oldest written document of a cave in Croatia is dated 1096, and refers to the cave in Željina Bay on the island of Ugljan. Among the oldest pictorial documents are: a drawing of the Tounjčica Cave entrance from 1689; a geographic map of Croatia from 1787, where spelean objects are spotted; a drawing of the Dula Sinkhole entrance from the XIX c.; a photograph of the Dula Sinkhole entrance from 1868; an oil painting of the Modra špilja (Blue Cave) interior made in 1890; a sketch of the Hajdova hiža exploration from 1898; photographs of the entrance part of Strašna peć (Horrible Cave) made in 1904 and 1905; a plan of the Vranjača Cave from 1905; a plan of the Samograd Cave from 1912; a photograph of the Lokvarka Cave interior made in 1912; an oil painting of Modra špilja from 1923. These are the oldest pictorial documents of caves in Croatia discovered so far, but there are presumably others to be discovered.

Biokovka

TONČI GRGASOVIĆ
MAKARSKA

Spuštam se lagano niz uže, kada od jedanput descender mi otkazuje i počinjem naglo padati u dubinu. Pokušavam se zaustaviti, ali ne mogu. Uže klizi kroz descender kao da je podmazano. Padam sve brže i brže udarajući o stijene jame. Gotov sam! Je li to kraj?

Što je ovo, gdje sam?

Još uvijek sam živ, ali sav promrzao i iscrpljen. Sjedim skvrčen i zamotan u astrofoliju na polici na 95 metara jame Biokovke. Znači, ono je bio samo san. Umoran sam, hladno mi je. Ma hoće li izvući napokon ta užeta, već smo preko 20 sati unutra. Uh, kako je zima, a kada smo sve ovo počeli bilo je mnogo, mnogo toplije...

Sunce prži po padinama Biokova, iako je tek kraj travnja. Naš Vartburg, ili kako ga od milja zovemo — Jakodimi, veselo bruji uz biokovsku cestu dok mi, puni ushićenja, pričamo o akciji koja nas čeka — spuštanje u jamu Biokovku. Pričamo i o prošlim akcijama na kojima nismo uspjeli doseći dna ove velike jame:

Još 28. siječnja 1984., dok je Biokovo bilo okovano snijegom i ledom, četiri člana SO PD »Biokovo« (SOB) Mišo Gojak, Stipe Bušelić, Joško Šabić i Goran Đorđević krenuli su iz planinarske kuće na Lokvi prema otvoru jame koji su otkrili na jednom od svojih brojnih pješačenja po stazi Vošac—Lokva, švrljajući po okolici puta. Spustili su se unutra i vratili ne dosegnuvši dno zbog prekratkog užeta. Mišo i Stipe su se spustili do 199 m, a Joško do 111. Goran ih je čekao u šatoru koji su podigli na otvoru jame. Oduševljeni dimenzijama jame i nanjušivši da bi to moglo biti »nešto veliko«, jami daju reprezentativno ime »Biokovka«.

Čim se vrijeme proljepljalo, 25. ožujka SOB-ovci ponovo kreću u Biokovku, međutim i ovaj put se zaustavljuju zbog nedostatka užeta. Jama je stvarno velika. Bilanca: 320 m Mišo Gojak i Joško Šabić, 199 m Željko Klaric i Stipe Bušelić, 95 m Boro Turina i nula metara Tonći Matković i Davor Pušarić.

Na sastanku SOB-a odluka: za prvomajske praznike idemo opet unutra, ali ovaj put — do dna!

Jedva smo dočekali 28. travnja da bismo ponovo krenuli u akciju. Do doma pod Vošcem smo se prebacili uz pomoć motorizacije i tu smo uprtili »lagane« ruksake na leđa i krenuli ka jami. Srećom, nije daleko, pa smo za petnaestak minuta već bili na njenom otvoru.

Svi smo tu, gotovo cijeli SOB. Zbog povijesti, red bi bio da ih sve nabrojim: naš vrli pročelnik i vođa akcije Željko Klaric — Ž, slavni planinar Mišo Gojak — Bubarin, Joško Šabić — Pop, Goran Đorđević — Đoko, mladi i perspektivni Boro Turina — Tere,

Stipe Bušelić — Bušo, hepatičar Tonći Lalić — Kosta, Davor Pušarić — Rus, jedina i prava cura na akciji Silva Ivanac — Bella, Samo Pušarić, Marin Han — Šofin i moja malenkost Tonći Grgasović — Grga.

Prije ulaska u jamu dobra marena, jer tko zna kada ćemo opet imati prilike jesti, a zatim pregledavamo opremu. Koliko tu svega ima: šljemovi, karabineri, spitovi, čizme, kombinezoni, ruksaci, uzeta... A koliko tek užeta ima — oko 700 m. Sve to treba spuštiti u jamu i, što je najteže, opet vratiti. Na to ne mislimo već se pripremamo za spuštanje. Već je 12 sati.

Bubarin ide prvi, zabija na ulazu još jedan spit. Preko njega će ići uže za transport opreme. Kad su i svи ostali članovi ekipe ne stali u tami, ulazim i ja. Prelazim preko spit-a rutinskim, izvježbanim pokretima. Lagano klizim niz uže regulirajući brzinu spuštanja pritiskanjem ručice stop-descendera. Uskoro sam s ostalima na polici (88 m). To je prostorni sipar u čijem se kutu nalazi malo jezero. Na siparu ima ljudskih kostiju, vjerojatno iz vremena rata. Pošto mi svoje kosti ne želimo ovdje ostaviti, pažljivo postavljamo užeta i spuštamo se na malu polici (95 m). Tu su zabijeni spitovi već preprošli put, pa u njih samo ubacujemo pločice i uže, i Bubarin se već spušta dalje. Iza njega ide Pop, pa ja, aiza mene će Željko. Đoko i Ture će ostati na polici radi veze i pomoći pri transportu opreme. Ponijeli su i vreće za spavanje da im ne bude hladno. Ostali su vani podigli šator i čekaju naš povratak smjenjujući se u dežuranju na otvoru jame.

Ubacujem uže u descender i krećem. Ostali paralelno sa mnom spuštaju užeta i vreće s opremom. Pratim teret i s vremenom na vrijeme viknem:

— Puštaaj! Stoooj!

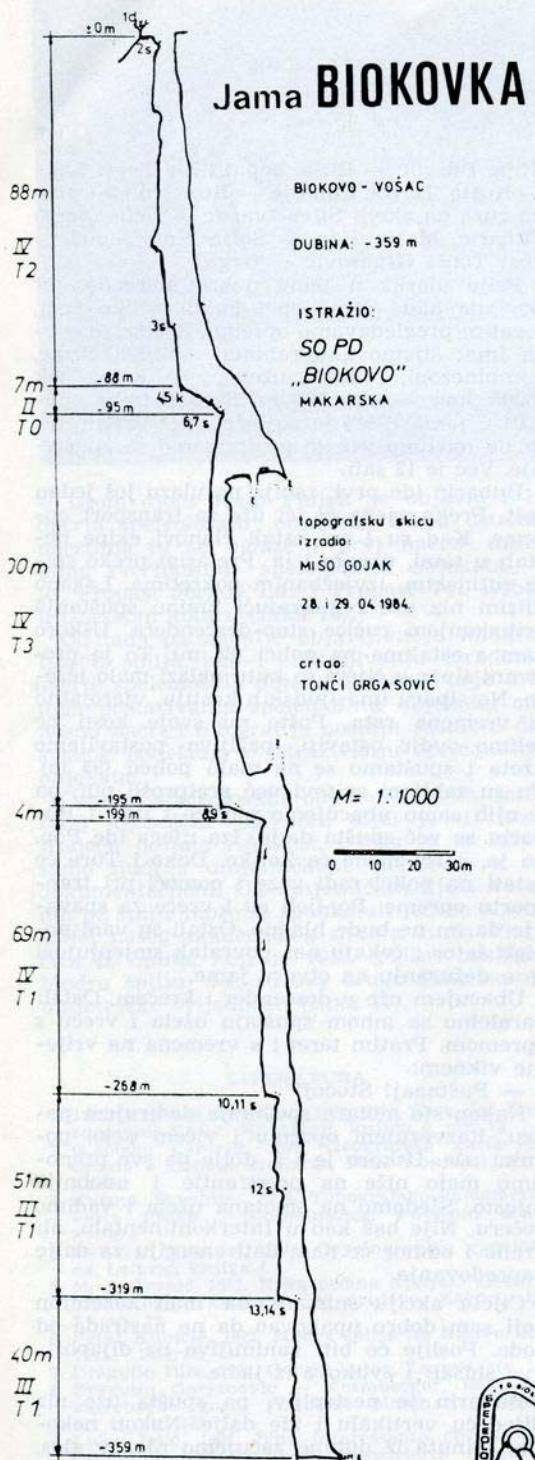
Nakon sto metara spuštanja dodirujem polici. Razvezujem opremu i vičem neka povuku uže. Uskoro je i Ž dolje pa sve prenosim malo niže na prostranije i udobnije mjesto. Sjedamo na smotranu užetu i vadimo večeru. Nije baš kao u Interkontinentalu, ali hrana i odmor će nam dati energiju za dalje napredovanje.

Cijelu akciju snimam na mali kazetofon koji sam dobro upakovao da ne nastrada od vode. Poslije će biti zanimljivo uz dijapoitive slušati i zvukove iz jame.

Bubarin je nestrpljiv, pa spušta uže niz slijedeću vertikalnu i ide dalje. Nakon nekoliko minuta iz dubine začujemo njegov glas, nerazgovijetan zbog šuma vode:

— Do-ša-o sam do kra-ja u-že-ta!

Šta sad? Kako to? Zaključujemo da je vjerojatno uezio prekratko uže. Nakon dugog dovikivanja, iz kojeg ni on, ni mi nismo ništa

razumijeli, odlučuje da na kraj užeta zaveže drugo, koje je imao sa sobom, i da se spusti na policu. Zatim ja vezujem uže »prave« dužine i spuštam se za njim. Voda prska na sve strane i slijeva mi se niz rukave i ovratnik u unutrašnjost mog »nepromočivog« odijela. Sav sam mokar. Ovu smo vertikalnu poslije nazvali Nijagarom.

Sa novim užetom nastavljam dolje i ubrzo se Bubarin, Željko i ja nalazimo na mjestu gdje smo stali prošli put — na 320 m (Pop je ostao na 200 m). Po padanju kamena ocjenjujemo: ima još 40 m. Idemo dalje!

Ž zabija dva spita, vezuje uže i kavalirski mi prepusta da prvi idem u nepoznato. Oboružavam se spitovima i karabinerima jer tko zna, možda je to samo polica, a jama se nastavlja (to smo se svih potajno nadali). Spuštam se polako izbjegavajući vodu koja je ovdje doduše manja nego u Nijagari, ali ipak teče. Još malo i čizme mi dodiruju ravno tlo.

— Stigao sam! Izgleda da je ovo dno.

— Je si li siguran!? — dovikuju mi odozgo.

— Pričekajte, pogledat ću oko.

Razvezujem se s užeta i obilazim prostoriju. Dimenzije su joj 10×5 m. Pod joj je prekriven sitnim kamenjem. U drugom kraju vidim usku pukotinu kroz koju otiče voda i zavlačim se u nju. Nakon nekoliko metara moram se zaustaviti. Pukotina se još više susuje, a jedan veći kamen preprečuje mi put. Ovuda se ne može proći. Izvlačim se i javljam onima gore na polici:

— Nema više. Ovo je dno, spustite se!

Ubrzo smo svi zajedno na najnižoj točki jame Biokovke. Željko se uvlači u onu pukotinu ne vjerujući da je već kraj. Međutim i on izlazi razočaran:

— Izgleda da se stvarno ne može proći. Tribalo bi klesat, ali u ovim uvjetima to ne bi išlo.

Ipak, svi smo sretni što smo istražili tako duboku jamu. Sa svojih 359 m to je sada druga jama po dubini na Biokovu, poslije Jame za Kamenitim vratima, a treća u SR Hrvatskoj poslije nje i Jame na Bunjevcu. Cestitamo jedan drugom na ovom velikom uspjehu. Fotografiramo se za uspomenu, a i kao dokument ove akcije.

Poslije toga krećemo van. Uspinjanje je teže od spuštanja, a mnogo sporije. Na velikoj vertikali mrse nam se užeta prilikom izvlačenja a i jedno se uže oštećeće, pa na to gubimo prilično vremena.

No 29. travnja u 12 sati, nakon 24 sata provedena u podzemljtu, i posljednji speleolog izlazi iz jame u sunčani zimski dan. Nakon odmora, ručka i grijanja promrznutih tijela slavimo naš zajednički uspjeh. Nema tu velikih govora jer sva sreća je u našim srcima i u nasmišljenim licima.

I na kraju što reći? Biokovo je još jednom pokazalo da u svojoj utrobi krije velike podzemne prostore. Članovi SOB-a će i dalje s velikim entuzijazmom i ljubavlju pokušavati da istraže što više od toga tajanstvenog i lijepog svijeta. A možda i dublje od Biokovskih 359 metara.

Kako se pravi planinarski slet

Iz zapisnika uprave PD »Pijano brdo«

— Drugovi, slavimo deset godina rada. Ako svi organiziraju slet, moramo i mi.
— Ali gdje? Naš dom je premašen, svega tridesetak ležaja.
— Postaviti ćemo šatorski grad oko njega.
— Otkud nam toliko šatora i tko će ih nositi u planinu? Ja ne!
— Posudit ćemo nam armija, sjetite se, dala je i za druge akcije.
— Ja ni mrtav pod šator, pa da zaradim reumu. Ako nema kreveta, mene brišite.
— Pa što da radimo: ne može u domu, nećete pod šatorima...
— Imam ideju: u hotelu! Slobodnih kreveta koliko hoćeš, jer je mrtva sezona, a imaju dvoranu i veliku baštu s podijem.
— Vrlo dobro! Ja ću osigurati popust, stric mi je tamo komercijalni.
— E, to je riješeno, a sada program. Tko ima ideju?
— Kao i svi drugi: prvo folklor.
— Predlažem naše kulturno-umjetničko društvo, splet narodnih plesova i pjesama.
— Ali otkud pare da ih platimo?
— Oni su amateri, ne traže novaca. Počastit ćemo ih pivom i kobasicama.
— A glazba? Ne mogu plesati napamet.
— Imam ujaka u vatrogasnoj glazbi, problema nema.
— Neka nastupi i pjevački zbor našeg školskog centra. Sjetite se kako su lijepo pjevali na vatrogasnoj proslavi.
— I njima točka u programu, samo, tko će preuzeti da ih angažira?
— Mogu ja, žena mi je tamo nastavnik.
— Na sletovima su uvijek i zabavna natjecanja, moramo i to imati u programu.

Na sletu (odlomak iz stenografskog zapisnika)

— Nakon ovoga lijepog programa dajem riječ predsjedniku općine, pokrovitelju našega sleta. Izvolite, druže predsjedniče!
— Dragi drugovi! Čestitam vam dobru organizaciju ovoga sleta povodom deset godina plodnog rada vašega kulturno-umjetničkog društva...
— Nismo mi kulturno-umjetničko društvo, nego... (šapće mu u uho predsjednik PD »Pijano brdo«).
— Ovaj, to jest, vašeg vatrogasnog društva...

— Predlažem natjecanje u gađanju, poznam predsjednika streljačkog društva, oni će dati sve što treba.
— A ja predlažem kviz iz prve pomoći.
— I iz čitanja karata.
— I iz povijesti našega kraja.
— Treba nam i šaljiva točka, neka bude trčanje u vreći.
— Predlažem nagradu za najstarijeg posjetioča, za najmlađeg, za najdebljeg, najmršavijeg. Ovaj štos uvijek pali.
— A navečer zabava, pa pijača, pa ples do zore...
— Čekajte drugovi, treba nam i neka planinarska točka, na primjer, uspon na vrh naše planine.
— Ne tupi, tko će iz hotela u planinu? Ja prvi neću.
— Ali, ako smo planinari...
— Ma, ti nisi normalan, pa da nam se ljudi razbjere po planini umjesto da budu na fešti.
— Valjda ne misliš i delegate vući na brdo umjesto na banket? Lijepo bismo se obrukali.
— Ne zaboravite, treba pozvati rukovodioce i predstavnike društveno-političkih organizacija, znate, radi našeg ugleda.
— Pazite, glavno je da dođe predsjednik općine, on mora kao pokrovitelj održati govor.
— Vrlo dobro! Tko preuzima da ga dovede, živog ili mrtvog?
— Mogu ja, preko svoje kume, njezina kćerka je sekretarica u općini.
— Završavam sjednicu. Baš smo se fino dogovorili. Tko bi mislio da je tako lako organizirati slet.

— Ne zaboga, nismo mi vatrogasci, nego...
— Oprostite, htio sam reći: pjevačkog zobra osnovne škole...
— Jao, ne radi se o školi, nego...
— Da nije streljačko društvo? Vidim da ste organizirali gađanje.
— Ne, mi smo planinari.
— Otkud sam mogao naslutiti? Dakle, čestitam vam za ovaj neobično uspjeli planinarski slet...

Za točnost prijepisa jamči:
Željko Poljak

Speleologija

SAVJETOVANJE O ORGANIZACIJI I EVIDENCIJI SPELEOLOŠKOG RADA

Savjetovanje KKSPSJ o organizaciji i evidenciji speleološkog rada održano je u Zagrebu 22. prosinca 1984. u Društvenom domu PSH. Organizator je bila KKSPSJ. Sudjelovalo je 18 sudionika iz 4 republike. Sva predavanja održali su članovi iz Hrvatske, i to: Vlado Božić: Sadašnje stanje organiziranosti u svakoj republici i Jugoslaviji; Juraj Posarić: Pravilnik o speleološkoj djelatnosti; Robert Erhardt: Organizacija rada u SO-u; Vlado Božić: Organizacija rada KKSPSJ; Goran Gabrić: Planiranje i evidentiranje speleološkog rada; Robert Erhardt: Organizacija speleoloških istraživanja; Goran Gabrić: Speleološka arhiva i katalog; Svjetlan Hudac: Zapisnik speleoloških istraživanja; Juraj Posarić: Foto, film, audio i video dokumentacija; Vladimir Matek: Vodenje oružarstva; Vlado Božić: Vodenje biblioteke; Juraj Posarić: Skolovanje i informiranje članova SO-a. Bila je omogućena kupnja knjige Prirovnik zagrebačke speleološke škole '77 (reprint 1984) i Tumač Zapisnika speleoloških istraživanja (1982). Organizator je besplatno podijelio: Organizacione sheme speleoloških organizacija u svakoj republici, Pravilnik o speleološkoj djelatnosti KKSPSJ s prijedlogom izmjena, Osobni speleološki karton članova SO-a u Hrvatskoj, obrazac Izvještaj o radu SO-a, Program ško-

lovanja u planinarskoj organizaciji u Hrvatskoj, Ispitna pitanja za dobivanje planinarskog naziva speleolog (19.9.), popis literature koja se do sada koristila u nastavne svrhe (1984), Kriterij za sudjelovanje u speleološkoj ekspediciji »Maroko '83«, predavanje Gorana Gabrića »Planiranje i evidentiranje speleološkog rada«. Na posebno traženje ovi su materijali dostavljeni i speleolozima iz Crne Gore i Slovenije koji nisu mogli prisustvovati savjetovanju, KKSPSJ je snosila troškove organizacije i umnozavanja materijala a troškove puta i boravka sišuacci sami. Sudjelovali su: Caslav Mitički, PD »Dračevo« Skopje; Milan Milanović i Adrijana Grgić, SO Planinarskog saveza Beograda; Mihajlo Mandić i Nebojša Blagojević, Akademski speleološko-alpinistički klub Beograd; Željko Žibret i Predrag Čančak, PD »Bukovik« Sarajevo; Zdravko Kovač, PD »Zelengora« Foča; Svjetlana Crepulja, Speleološko društvo »Pionir« Banja Luka; Zdenko Veljačić, PD »Tajan — Onik Agome Zavidović; Vlado Božić, Juraj Posarić i Svjetlan Hudec, PD »Zeljeznica« Zagreb; Robert Erhardt, Vladimir Matek i Darko Cucančić, PDS »Velebit«; Goran Gabrić i Mladen Mužinić, PD »Mosor« Split.

Vlado Božić

SPELEOLOŠKO VEĆE POSVEĆENO SPELEOLOGU I PLANINARU J. POLJAKU

KKSPSJ je 21. prosinca 1984. organizirala speleološko veće posvećeno zaslužnom planinaru i speleologu dr. Josipu Poljaku (1882–1962). O njegovu životu i radu govorio je mr. Krešo Sakća, geolog i direktor Geološko-mineraloškog muzeja u Zagrebu, gdje je prije radio i dr. Poljak. U izlaganju je istaknuta njegova uloga kao geologa, speleologa i planinara. Josip Poljak je bio naš prvi čovjek koji se u Odboru za istraživanje špilja Geološkog povjereništva kraljevine Hrvatske i Slavonije 1910. godine počeo speleologijom baviti profesionalno. Prvi je započeo sistematska regionalna speleološka istraživanja (1912–1940), jedini je do danas čovjek u Hrvatskoj koji je doktorsku titulu (1922. u Zagrebu) stekao obradom teme iz speleologije (»Pećine hrvatskog krša«), prvi je hrvatski speleolog koji je započeo fotografirati u podzemlju, prvi je hrvatski speleolog koji je počeo istraživati Jame (1912). Posebna je osobitost ovog predavanja bila projekcija crno-bijelih dijapozičiva Josipa Poljaka

projektiranih pomoću Poljakovog projektoru iz 1912. god., uz paralelno prikazivanje dijapozičiva u boji Marijana Čepelaka i Vlado Božića snimljenih u istim speleološkim objektima s približno istim mjestima s kojih je snimao i Josip Poljak. Tom prilikom bili su izloženi fotoaparati i magnesijski fles kojima se je koristio Josip Poljak. Tog dana je, također u prostorijama društvenog doma PSH, bila postavljena izložba fotografija dr. Josipa Poljaka i dr. Radivoja Simonovića koje prikazuju Poljaka na terenu, te razne površinske oblike našeg krša, ali i ljepote krškog podzemlja. Među fotografijama se nalazila i prva fotografija u Hrvatskoj snimljena uz umjetnu rasvetu pod zemljom, jedan dio spilje Lokvarke u Gorskom kotaru, pod nazivom »Kapelica« (1912). Izložba je trajala do travnja 1985. god. Svi eksponati izloženi i pokazani na ovoj speleološkoj večeri i izložbi vlasništvo su Geološko-mineraloškog muzeja u Zagrebu.

Vlado Božić

Zaštita prirode

»EVROPSKI KOLORADO« PRED UNIŠTENJEM

Znam da nikakvi megavati ne mogu osvijetliti mrak iz kojeg je rođena ideja o hidrocentrali na rijeci Tari

Georgina Juriša, akad. slikar

Prije deset godina, kada smo proslavljali sto godina organiziranog planinarstva, na Planinarskom simpoziju u Zagrebu održao sam referat »Planinarstvo na Durmitoru nekad, sad i u budućnosti«. Konstatirao sam tada da durmitorsko područje u širem značenju nije interesantno samo po svojem visokogorskom ambijentu izraženom u morenama, cirkovima, snježnicima, siparima i brojnim glečerskim jezerima, već da su sastavni dio njegove ljepote rijeke Piva, Tara i Komarnica koje mu daju jasnou geografsku granicu sa svim stranama, osim s istočne. I zaista, njihova izvorišta, tokovi, pritoke, nepristupačnost, a posebno dubine njihovih kanjona, što se vijugavaju otežu u nedogled, predstavljaju s durmitorskim sklopom dragocjenu prirodu vrijednost koja je podarenja čovjeku. Samo u jednom danu čovjek se može naći na snježištu, okomitoj stijeni, rascvjetalim livadama,

četinarskim šumama, jezerskim vodama i na kačaku ili splavu na divljim vodama.

Tom prilikom u referatu sam postavio pitanje hoće li Durmitor sa svojom okolinom i dalje biti oaza nedirnute prirode, hoće li ta kompletna vrijednost i dalje vući pažnju ljubitelja prirode i znanstvenika, hoćemo li te blagodati i dalje koristiti onako kako ih je priroda podarila čovjeku, hoćemo li i dalje slušati eho simfonije koju izvode slapovi nabujalih voda a akustični kanjoni omogućavaju da je slušamo iz dubine i do 1000 metara? Nadalje, hoće li to biti jedini kutak nedirnute prirode u kojem ćemo biti oslobođeni slušanja zvukova motora i koji će biti pošteden od fabričkih dimova?

Postavljanju takvih pitanja bilo je mesta jer su već tada najavljeni planovi izgradnje hidro-objekata na divljim rijekama i izrada turističkih objekata prilagođenih za »duboke đepove«.

U međuvremenu, polazeći od izuzetno rijetkih prirodnih bogatstava, durmitorska regija proglašena je SVJETSKOM BAŠTINOM i kao takva stavljenja pod zaštitu organa Ujedinjenih nacija. U skladu s takvom odlukom, formiran je Nacionalni park »Durmitor« sa zadatkom da se sačuva ova na svijetu jedinstvena prirodna baština.

Nažalost, pretpostavke o narušavanju prirode Durmitor obistinile su se još izgradnjom brane visoke 220 metara u najužem dijelu kanjona Pive. Brana je zaustavila Pivu i formirala akumulaciju od 800 milijuna m³ vode i jezero dug 43 km.

Uskoro, međutim, predstoji donošenje konačne odluke o gradnji takvih objekata i na rijeci Tari, za koju je veliki ljubitelj čovjeka i prirode Veljko Vlahović rekao da je boginja ljepote i da joj ime potiče iz sanskritskog jezika. Prvobitna je zamisao bila da se gradi u donjem dijelu kanjona, čime bi njen najlepši dio bio potopljen. Na ovaku odluku podignut je glas nauke, ljubitelja prirode i Nacionalnog parka »Durmitor«. Novi pokušaj da se zadovolje protivnici ovakvog plana sastoji se u premještanju brane uzvodno kod sela Tepca čime bi ostao nedirnut donji dio kanjona u dužini od 20 kilometara.

Dakle, ipak je donijeta presuda o brisanju najljepšeg kutka »Evropskog Kolorada« s popisa svjetske baštine. S realizacijom ovakve odluke bili smo svjedoci nemilosrdnog odnosa, nepoštovanja i krajnje bezobzirne borbe protiv prirode, bez obzira na to što će u privrednom razvoju ovih krajeva od toga biti materijalne koristi.

PARK SUMA JANKOVAC NA PAPUKU NE POSTOJI VIŠE!

Stoljetna šuma bukve s obje strane Jankovaca potoka i potoka Kovačice od sela Slatinski Drenovac užbrdo do Bolčinovačkog jarka iznad jankovačkog vodopada i kotle, gdje je planinarski dom osječkih planinara, u površini od 640 hektara, za slugom našeg agilnog planinara Dragana Egera i upravitelja šumarije u Slatinskom Drenovcu još je 1955. god. proglašena park šumom.

Državni sekretarijat za poslove narodne privrede u Zagrebu, uz suglasnost Izvršnog vijeća Hrvatske, početkom 1955. proglašio je šumu Jankovac na Papuku zaštitnim park-šumom sa svrhom da zaštiće vrelo i slap potoka Jankovac, koji se nalazi na prostranoj vapneničkoj krednoj ploči. Kao turistički centar Jankovac služi za izletište i odmaralište izletnika iz cijele Slavonije. Stara šuma bukve skriva i dvije špilje. U donjoj se nalazi sarkofag grofa Jankovica po kojem je ovaj dio romantičnog Papuka dobio ime još prošlog stoljeća. Po posebnom Pravilniku o upravljanju park-šumom Jankovac u toj šumi mogla se vršiti sanitarna sjeća stabala uz dozvolu Zavoda za zaštitu prirode u Zagrebu.

Prije 20 godina šumari su nepovlasno posjekli oko 100 hektara drvene mase u park-šumi Jankovac iznad Bolčinovačkog jarka, zbog čega je bila Šumarija u Slat. Drenovcu novčano kažnjena a isto tako i njezin upravitelj.

Polazeći od činjenice da je suvremenom čovjeku sve više potrebna priroda kao izvor zdravlja, jer mu pruža najosnovnije uvjete za fizički i estetski odgoj i rekreaciju, sve je jasnije da ćemo zbor potaparja Tare požaliti za onim što nam je priroda bila pružila, bez obzira na materijalnu korist koja će biti od svjetlosti sijalica buduće(?) HE »Tara«.

Prihvaćene smjernice Planinarskog saveza Jugoslavije u radu na zaštitu prirode obvezuju sve planinare i planinarske organizacije da se suprotstave uništavanju prirode bez obzira na ekonomski uvjerenje elaborate koji se prezentiraju kod njihove razrade. Posebno ovo područje zahtjeva i zasluge organiziranu akciju svih ljubitelja prirode kojom bi ga obranili od propasti. U protivnom, nestat će u Crnoj Gori ono što je najljepše. Ne stat će »Evropski Kolorado«. Prestat će ovamo dolaziti ljudi iz svih krajeva svijeta da vide urezanu Taru u visokoplaničkom sklopu u kojem je zastupljen raznovrsni fluvijalni, lednički i kraški reljeff. Prestat će splavarenje Tarom koje je postalo veoma atraktivno i unaprijed već zakupljeno za narednu sezonu. Umanjiti će se ljepota durmitorskog pejzaža koji je rijeđak i umjesto šuma planinskih voda što se probijaju vijugavim dubokim kanjonima. Tara će biti ukroćena i zaplijuskvati će okomite stijene kanjona skrivajući njihovu ljepotu.

Mislim da je naš zajednički zadatak kao planinara da to ne dopustimo. Tara mora živjeti!

Miloš Bojanović, Nikšić

NOVE MARKIRACIJE NA VELEBITU

Visoke stoljetne bukve park-šume Jankovacbole su u oči šumare, pa im je 1973. i 1979. Republički zavod za zaštitu prirode odobrio da posjeku dobar dio park-šume s lijeve i desne strane Jankovackog potoka, s početkom od Slatinskog Drenovca.

Prije četiri godine rušenje stabala šumari su nastavili, tako da su prošle zime došli do samog Jankovca. Sada je stanje takvo da oko strogog centra kotle Jankovac postoji još samo nekoliko hektara stare šume. Dakle, od Slatinskog Drenovca do Jankovca isječena je sva šuma i možemo ustvrditi da park-šuma Jankovac ne postoji više i da ploču s natpisom »Park-šuma Jankovac«, koja stoji na cesti kod Slatinskog Drenovca, valja ukloniti.

Smatramo da je za ovakav postupak odgovoran ponajviše Zavod za zaštitu prirode u Zagrebu, koji se nije obazirao na višekratno upozorenje Planinarskog PD »Jankovac« u Osijeku, da je Jankovac ugrožen niti je bilo što poduzeo da se spasi ova jedina oaza šumske šume u Slavoniji.

Jankovac, nekad najljepše planinarsko izletište, to nije više. Nema stoljetnih visokih bukava, propvaljen je nasip, isušeno donje jezero, razvaljen sarkofag u Jankovićevoj špilji. Nekada je drenovačka šumarija održavala oba jezera, uređivala šumske staze i klupe oko jezera, dok se sada sjeća šuma a objekti ne održavaju.

Bilo pa se spominjalo!

Staro i novo s Velebita

NOVE MARKIRACIJE NA VELEBITU

Medak — Dom na Štirovcu. Za one koji dolaze osobnim vozilima ili autobusom i želete stići u Planinarski dom pod Štirovcem u južnom Velebitu, najzgodniji je prilaz s lijeke strane novu označenom kraticom. Sa ceste Medak — Gračac iz Parapeta (oko 1,5 km od Metka) treba skrenuti desno prema pravoslavnoj Crkvi sv. Jovana. Ovaj put vodi prema jugozapadu i točno prema podnožju Velebita. Prvi mu je kilometar asfaltiran, drugi je dobar seoski put, a treći prelazi preko škrtog pašnjaka Vedrine odnosno onoga njegova dijela koji se ovdje duboko uvlači do podnožja planine između Bukove glave (765 m) s desna i Jajare (692 m) s lijeva. Ovuda treba birati najbolji od više kolnih putova. Pred samom planinom naide se na vlaku koja je ovdje zasuta kamenjem od povremenih bujica. Tu počinju oznake na drveću, no i dovre

ih ima nekoliko po niskom kamenju uz cestu. Novoznačena staza, odnosno vlaka, lagano se uzdiže i zavija prema zapadu te se nakon otprilike 1 km spaša s onom označenom stazom što vodi preko Bukove glavice. Odavde do Puhaljke ima oko 30 min. hoda, a označena kratica prede se za 10 do 15 min. Polaganom vožnjom može se stići skoro do samog podnožja planine. Oni koji dolaze vlakom mogu odmah od stанице Medak krenuti putićem prema Parapetu i ne moraju ići u središte mesta pa i na taj način skrate put.

Radi što lakšeg obilaženja točaka Planinarskog puta »Velebitno« otvorenog godine 1984., a koji obuhvaća 8 kontrolnih točaka u okolini B. Oštarjaja i u Dabrima i u okviru svoje suradnje s PD »Zagreb — Matica« iz Zagreba planinari PD »Visočica«

iz Gospića označili su dvije nove staze koje omogućuju lakši i brži obilazak Sadikovca (1286 m), Ljubičkog brda (1320 m) i Kize (1278 m).

Sadikovac. Staza polazi s vrha Sadikovca po njegovu sjevernom hrptu s lijepim pogledom na Brušane, Takalice i dio Ličkog polja. Staza silazi na cestu kod prvih kuća u B. Oštarijama odnosno na kraju uspona Takalice. Odavde do vrha Sadikovca za uspon po ovoj dobro prokrčenoj i označenoj stazi potrebno je oko sat i po ugodna hoda. Za one koji žele odmah produžiti na Ljubičko brdo potrebno je da produže još neoznačenim putom preko pašnjaka prema sjeveru do Brkljačića kuća na šumskoj cesti.

Ljubičko brdo i Ljubički kuk. Prije dvije godine u okviru radova oko otvaranja PPV označen je uspon na Ljubičko brdo. Međutim, sad je označena inačica koja je položitija. Vremenski nije duža od prije označene (oko 2 sata za uspon), ali je atraktivnija jer se uspinje na najistočniju točku Ljubičkog brda te po hrptu dosjež vrh.

I ova staza počinje s lijeve strane kolnika nedaleko od napuštenе posljednje Brkljačića kuće, ali se odmah odvaja desno i nastavlja u istom pravcu uspinjući se na najistočniji dio Ljubičkog brda.

Odavde skreću oznake po pašnjaku lijevo prema sjeverozapadu i po hrptu doslu kontrolinu točku i sam vrh. Na sve je strane divan vidik, a ono što slijedi nešto je najlepše što se na Velebitu može proći. To je uspon na Ljubički kuk i silazak s njega. Oznake se od Ljubičkog brda nastavljaju u istom smjeru preko sve užeg i sve stjenovitijeg hrpta i za dvadesetak minuta doslu Ljubički kuk. Put vodi po golum kamenom i za pažljiva hodača neopasnom hrptu, slobodno se može reći, kroz vilovito stijenje, odakle pogled nadvišuje sva okolna brda i pruža se sve do Satorine i Visočice.

Od Ljubičkog kuka staza se spušta prema sjeveru zaobilazeći sa svih strana goleme stijene i slijedeći davno označene granice šumarskih odjela (dvije crvene crticice i brojevi odjela nad i ispod crtica) sve do šumske ceste Oštarije — Kalanjeva ruja u predjelu Duboka dolina. Odavde lijevo do kamenice pod Kizom uz brojne oznake po rubu ceste još je oko 1400 m. Ukupno za silazak s Ljubičkog kuka do kamenice treba malo više od jedan sat hoda. Ova je staza pravo otkriće i uz pažljiv hod mogu je obići i djeca, dakako, u pratnji starijih.

KOLIBA NA RUJICAMA — PRVA PLANINARSKA KUĆA NA SJEVERNOM VELEBITU

U časopisu »Vienac« (godište III, 1912, broj 4, str. 127), čitamo:

»PLANINARSKA KOLIBA U SENJSKOJ DULIBI. Gg. dr Ivan Krajač, kr. javni bilježnik u Jaski i član H.P.D., i Konrad Nabršnig u Senju, sagradile su privatnom u tu svrhu kupljenom zemljištu planinarsku kolibu na sjevero-zapadnoj strani Velebita, u tzv. Senjskoj dulibi, na podnožju Jadićeve planine, nedaleko seoca Žukalj, i to na visini od po prilici 1100 m. Koliba je šest metara duga, 4 m široka i 2 m visoka. Izvana je posve gotova,

a krov i iznutra će se sada uređiti, kad je izdana definitivna građevna dozvola. Udaljena je od Vratničkog sedla po prilici 3 sata hoda vrhom Velebita ili 3 i pol sata od Senjske Drage. Iz kolibe je lagani uspon na sve vrhove sjevernog Velebita. Vlasnik kolibe g. dr I. Krajač namjerava markirati sve glavnije putove sjevernog Velebita, koji vode do te kolibe. Time će sjeverni Velebit biti otvoren za hrvatsku turistiku, što je već skrajnje vrijeme, napose vrlo zanimljiv prolaz od Vratnika do Krasa. Koliba imat će ovaj namještaj: štednjak, stol, klupe, ležaj za tri osobe. U kolibici vlasnici ne budu sami upotrebljavali kolibu, rado će dozvoliti uporabu članovima H.P.D. U današnjem broju donosimo dvije slike ove kolibice, koja je sada jedino planinarsko sklonište na sjevernom Velebitu.«

Konrad Nabršnig (1873—1963) bio je trgovac, a bio se ribolovom, lovom i planinarenjem. Živio je u Senju i dugo je godina bio član H.P.D-a. Djelovao je na Velebitu zajedno s dr. Ivanom Krajačem, budućim predsjednikom H.P.D-a.

O izgradnji njihova skloništa piše i »Hrvatski planinar« (XVIII, godine 1922, br. 2, str. 27) u članku »Prvi izlet senjske podružnice g. 1922«. Članak je napisao A. Vlahović i navodi sljedeće: »Kućica je izgrađena na Rujicama; livanadama sjeverno ispod Jadićeve plani. (Sl. 5). Sagradena je od kamena, a trudom i troškom braće Krajač i Konrada Nabršniga, poznatih planinara i lovaca. Dakako, da to nije zgrada, koja bi veličinom i udobnošću bila ravna onima u Alpama, gdje je stjecište planinara iz čitavog svijeta, ali je za naše potrebe i prilike posveta dovoljna i stoga hvalevrijedno djelo.«

Slika gotove kućice nalazi se na stranici 29, na njoj se vidi i krov kojega nema na slici u »Vencu« godine 1912.

U članku »Prilog povijesti velebitskih planinarskih objekata« (Senjski zbornik VIII, 1980, str. 403) Ante Rukavina donosi podatke da je gradnja ovega skloništa stajala 2000 kruna i da se za njezine potrebe koristi voda iz zaseoka Jakovljevići, najvišeg zaseoka na Velebitu.

Članovi PD »Zavičan« iz Senja ove su godine markacijama spojili Vratnik s Oltarima na Senjskom bilu. Markacija vodi preko Rujica i Jadićeve plani. Tako je nakon više od 70 godina opet postalo pristupačno nekadašnje planinarsko sklonište (danasa privatna vikendica).

Ante Rukavina

Koliba na Rujicama u vrijeme izgradnje
(postavljanje krovišta)

In memoriam

Dr. IVO POMPER (1901—1985)

Preminuo je u Križevcima 8. ožujka. Roden 22. veljače 1901. u Križevcima, radio kao odvjetnik te u Skupštini općine Križevci. Planinarska biografija dr. Ivo Pompera identična je povijesti PD »Kalinik« Križevci u proteklih 60 godina. S grupom križevačkih entuzijasta obnovio je rad starog planinarskog društva, osnovanog još u prošlom stoljeću. Petog veljače 1924. održana je godišnja skupština kojoj je predsjedavao i nadalje vršio dužnost tajnika. Bio je organizator prvih masovnih izleta križevačkih planinara na Plitvička jezera, Gorski kotar, Julijske Alpe, dvadesetih godina kada je takve izlete moglo organizirati samo malo društva.

Godine 1931. u Križevcima u okviru društva organizira zajedno s dr. Ivom Lipovščakom Skijašku sekciju, a godinu dana poslije prvo skijaško takmičenje na Kalniku.

Godine 1934. jedan je od organizatora izgradnje Planinarskog doma na Kalniku koji je svečano otvoren u lipnju 1935. Obavljao je tom prilikom sve radeve, od sredivanja imovinsko-pravnih odnosa pa do najdjedostavnijih fizičkih poslova.

Uoči rata bio je tajnik društva i pročelnik gospodarske sekcije i bez obzira što je znao da je Ivan Pavišić član KPJ, postavio ga je za opskrbničku doma. Znao je za održavanje skupa radnika 1938. i za II okružnu konferenciju KPJ okruga Blelovar 1942. Godine 1939. njegovom inicijativom započeto je pošumljavanje okoliša doma na Kalniku crnogoricom, a ta se akcija produžila do današnjih dana.

Već 1946. pokretač je obnove doma koji je bio teško oštećen, 1957. je inicijator i aktivni sudionik proširenja doma, koji je proširen i elektrificiran.

Kroz sve vrijeme od 60 godina bio je organizator, a u posljednjih nekoliko godina aktivni sudionik svih planinarskih djelatnosti u Križevcima. Odgojno je djelovao na generacije mlađih planinara, učeći ih prvim planinarskim koracima, prenoseći na njih svoje iskustvo i entuzijazam.

Za planinarske zasluge primio je Zlatnu planinarsku značku PSJ i PSH.

Nenadana smrt dr. Pompera rastužila je Križevčane, a posebno sve planinare diljem Jugoslavije

Dr. Ivo Pomper: »Još pemo gore . . . !«

Foto: Željko Hlebec (1975)

koji su ga poznavali. Ostat će nam u sjećanju kao simbol svestrane planinarske djelatnosti.

Željko Husinec

MIŠO MATOŠEVIĆ (1905—1985)

Krajem zime osječko je planinarstvo izgubilo još jednog doajena: nenadano je umro Mišo Matošević, jedan od najstarijih članova PD »Jankovac«. U planinarske redove stupio je 1927. u »Prijatelj prirode«, da dvije godine poslije stupi u redove HDP, podružnice »Jankovac«, gdje je razvio svestranu aktivnost. Bio je tajnik, blagajnik, organizator izleta i vodič, osnovao je 1931. skijašku sekciju, održavao skijaške tečajeve. U foto-sekciji PD »Jan-

kovac« radio je od početka, bio izlagač i organizator izložbi. Prvi je i jedini dosad snimao na filmsku vrpcu planinarske događaje i pohode i ostavio za sobom izvanredno vrijedan dokumentacijski materijal. Radio je na izgradnji doma na Jankovcu 1951—1953. Odlikovan je Zlatnim znakom PSH, a za predan rad u Narodnoj tehnici dobio je više odlikovanja i priznanja.

I. Slaviček

IVAN MILČETIĆ (1900—1985)

Varaždin se na pragu proljeća tih oprostio od Ivana Milčetića, planinara, predratnog tajnika PD »Ravna gora« i kulturnog djelatnika.

Rodio se 5. prosinca 1900. u Varaždinu u obitelji profesora Ivana Milčetića, filologa i historičara književnosti.

Očev slobodarski i opozicijski odgoj predodredili su još u školskoj dobi njegov životni put. Vjeran mladenačkim idealima između dva rata neumorno je sudjelovao u osnivanju i radu prvih društvenih i kulturnih institucija u Varaždinu: Gradskog muzeja, Pučke gradske knjižnice i Pučkog sveučilišta.

Iznad svega volio je putovanja po Jugoslaviji. Odmah nakon prve svjetske rata upućuje se u planine Srbije, a slijedećih godina »na velike planinarsko putešestvije od Une do grčke granice«. Tridesetih godina angažiran je s prof. Krešimirom Filicem u podizanju doma na Ravnoj gori. U to vrijeme objavljuje i brojne napisе sa svojih pohoda u Dolomite i Julijske Alpe, piše duhovito i oštro »O planinama, planinarenju i planinarstvu« (planinarska zabava na horizontu).

U travnju 1941. otpušten je s posla i interniran u Lepoglavi. Pred kraj rata sklanja se u Zagreb, gdje je dočekao oslobođenje. Nastavlja radom na

odgovornim dužnostima, najprije u Gradskom naronom odboru, a potom kao rukovodilac poduzeća »Komunal«. Umirovljen je 1957. na dužnosti direktora Narodnog kazališta »August Cesarec« Varaždin.

Kao vrstan poznavalac naše povijesti i kulture napisao je pedesetak radova o najznačajnijim historijskim pojавama i likovima, o Varaždinu i njegovim običnjim građanima u razdoblju između dva rata.

Njegovu planinarsku strast najbolje ilustrira događaj iz prvih dana oslobođenja, kada hita u Julijske Alpe, u čijem graničnom području još nisu bili normalizirani uvjeti kretanja, pa je vraćen u Varaždin kao »sumnjičivo lice«. Sve do kraja šezdesetih godina sretali smo Ivecu na planinama i čitali njegove jedinstvene članke kakvi su bili »Razmišlјaji u dokolici o planinarstvu i planinarima« i »Naša Ravna gora« (NP 15/1963 br. 9—10). Potom ga je bolest najprije ograničila u kretanju, a posljednjih godina potpuno prikovala uz postelju. Umro je u Varaždinu 15. ožujka 1985.

Njegov planinarski rad i javna djelatnost ostaju zauvijek ugrađeni u temeljne vrijednosti Varaždina, Hrvatskog zagorja i našega planinarstva.

M. Kraš

JEDNA ISKRIVLJENA PROJEKCIJA TURISTIČKO-PLANINARSKIH MOGUĆNOSTI TRESKAVICE

(Ljubo Mihić: Treskavica biser prirode, Trnovo-Kalinovik 1934)

Monografiju Lj. Mihića o Treskavici gotovo je nemoguće pratiti jednim logičnim i sistematičnim slijedom izlaganja, jer ni sama knjiga nema odgovarajući sistem. Prikupljujući po svoj prilici na brzinu i rutinski grad u Treskavici, autor je imao najbolju namjeru da prikaže turističko-planinarske mogućnosti ovog područja i postavi temelje njihove realizacije, ali — ne snalazeći se u prostoru jedne planine, koju izgleda dobro ne poznaje — upao je u zamku komplikacija, nekritičnog preuzimanja ideja drugih autora, pa i doslovno prepisivanja tudištevista bez navođenja izvora (npr. str. 11 i 107), da bi tako prezentirao jednu nepreglednu i razvijenu akumulaciju potrebnih i nepotrebnih, točnih i netočnih, vrijednih i potpuno bezvrijednih podataka iz područja geografije, meteorologije, etnografije, opće i pravne historije, statistike, planinarstva, turizma, olimpijskih natjecanja i sl. Sve je to protkano reportažnim reminiscencijama samog autora, pa čak i njegovim početničkim pjesničkim pokušajima u kojima nalazimo i ovakve »stihove«: /i sira dosta u mjehu ima/ i smoka masnog biće svima!!!.

Inače Mihićeva konцепциja turističkih i planinarskih mogućnosti Treskavice teško da može izdržati ozbiljni kritik, zbog toga što autor 1. slabo poznaje pojedine planinarske discipline i mogućnosti njihovog apliciranja na tlu Treskavice i 2. ne posjeduje osjećaj društveno-ekonomske realnosti.

Siri kompleks Treskavice trebao bi prema Mihićevom mišljenju biti zračna banja (što bi teoretski pod izvješnjim uvjetima moglo imati opravdaj), »stravične vertikalne stijene« ove planine predstavljale bi temelj turističkog alpinizma, dok glavnu šansu Treskavice autor nalazi u razvoju skijanja, pa stoga — pridržavajući se doslovno jednog zastarjelog i nerealnog projekta iz 1976. — predlaže formiranje »kompletnog rekreativnog sportskog centra« na Treskavici.

Transformirajući kompleks Treskavice u zračnu banju, sličnu npr. Zabljaku ili Zlatiboru, stvara jednog dugotrajnog procesa, koji zahtijeva i osposobljavanje stručnih radnika i ogromna ulaganja za izgradnju potrebnih objekata, i to daleko od postojećih naselja. Trnovo i Kalinovik sa svoja dva nova hotela (od kojih je jedan već zatvoren) ni danas niti u skoroj budućnosti teško da mogu predstavljati bilo kakav izazov za turiste.

● »Bilogorski planinar« broj 16, travanj 1985., donosi kao uvodnik Rukavincin putopis po Velebitu »Orao se u kam pretvorio«, zatim slijede opisi puta na Pelešter (G. Kovač), na slet u Vojvodini (Đ. Isakov) i na Triglav (P. Rajić). Slijede članici: Žimski sport u Koprivnici (M. Kovačić), Kako postati speleolog (V. Božić). Izlet u nepoznato (S. Vilenjak) i nekrolog članu »Bila« Rudolfu Juriću.

(Z. P.)

● Skijama niz Kang Guru Himal, izdavač Himalajska skijaška ekspedicija Gorske službe spasavanja Planinarskog saveza Hrvatske, stanica Zagreb, tiskat Nacionalne i sveučilišne knjižnice Zagreb, offset, 119 str., broširano, ilustrirano kartama, grafikonima, tabellama, crtežima, karikaturama i s osam fotografija u prilogu na papiru za umjetni tisk, teh.

urednik Mate Šikić, naslovna strana u koloru, naklada 300, cijena 500 dinara. Radi se o knjizi koja je 21. ožujka svečano predstavljena u Društvenom domu PSH, a sadrži opširan izvještaj ekspedicije 1982. godine (kratak izvještaj donijeli smo 1984. u broju 1—2). Naši su himalajci ovim izvještajem, sačinjenim po najboljim svjetskim uzorima, pokazali da su jaki ne samo kao penjači nego i perom. Pokazali su da planinarstvo nije samo mehaničko svaladanje uzbrdica nego i kulturna djelatnost koja pruža raznolike mogućnosti za onoga tko ima otvorene oči i osmišljeni cilj. Knjiga sadrži, uz standardni dnevnik, dijagram uspona, izvještaje o financijama, prehrani i opremi — niz zanimljivih priloga, od literarnih do znanstvenih. Među našim himalajcima bio je po jedan liječnik, geolog i šumar koji

Zbog toga ako se želi ostati u granicama razumene realnosti, Treskavicu treba prihvati onaku kakva jeste, kao planinu, koja je zbog svoga raskošnog kolorita i sretne konfiguracije terena predodredena za pješačko planinarstvo (ali i za izletništvo), za naporno i surovo planinarsko (turno) skijanje, te za alpinizam ograničenih razmjera. Sekundarno Treskavica se pojavljuje i kao područje lova i ribolova, koje je do danas znatno eksplotirano, ali turistički i privredno malo iskorišteno.

U cjelini gledano Mihićev je pristup problemu revitalizacije turističkog života u regionu Treskavice bitno pogrešan ili — blaže rečeno — nekompletan. Autor naime, smatra da je dovoljno »dokazati« (ovaj zaključak se može deducirati iz čitavog konteksta njegovog izlaganja) da planina ima mnogo sunca, dobru vodu, čist zrak, prihvatljive klimatske uvjete, bogatstvo snijega, zahvalnu konfiguraciju tla, bogatu floru pa i faunu, scenski jelovnik i originalnu narodnu nošnju, pa da time budu širovina otvorena vrata njezinog ulaska u svijet turizma. Ovo je međutim samo jedna — i to lakša — strana čitavog problema. Drugu stranu predstavlja društveni i ekonomski aspekt realizacije utvrđenih turističkih mogućnosti. U uvdio svoje monografije Mihić je doslovno i sasvim ispravno naglasio da ne piše vodič po Treskavici, nego da želi prezentirati njezine turističke mogućnosti i dati »temelj njihovog aktiviranja« (str. 5), što praktično znači ekonomsku podlogu realizacije utvrđenih mogućnosti. Autor to međutim, nije učinio, tako da njegova monografija ostaje nedorečena i nedovršena kao zbirka svakako dobronamjernih pa i romantičnih želja i prijedloga, čija se realizacija prepušta nekoj anonimnoj društvenoj sredini ili čak nekoj dalekoj budućoj generaciji.

O opravdanosti realizacije svojih ideja Mihić sigurno nije bio dužan da sastavlja tehničko-ekonomski elaborat (niti bi on to mogao učiniti). On je jednostavno trebao prezentirati samo ekonomsko-društvene podloge turističko-planinarske rekonstrukcije Treskavice, kako je on zamišlja, i to na bazi ekonomskih i drugih činjenica do kojih je vrlo lako mogao doći, a posebno na temelju pozitivnih i negativnih postolimpijskih iskustava, ko-

su zabilježili zanimljiva zapažanja iz svoje struke. Vinjete je izradio Marijan Čepelak, a karikature Petar Pismestrović. Dodajmo: vrlo efektna i ukusna naslovna stranica! Premda je od ekspedicije prošlo već dvije i po godine, izvještaj se može još uvijek smatrati aktuelnim, a tome pridonese bilješke o odjeku ekspedicije u svijetu (Evropa, Azija, Amerika) i popis od četrdesetak predavanja što su ih o ekspediciji održali njezini članovi. Na kraju možemo reći: ekspedicija koja nije dočinila ovjekovjećena perom i slikom — za povijest ne postoji, a članovi ove ekspedicije pokazali su kako se to može, uz malo snalaženja i mnogo požrtvovnosti, efektno ostvariti jednostavnim tehnikom umnažanja umjesto nepristupačno skupim klasičnim knjigotiskom. (Zeljko Poljak)

• **Klikun broj 1.** PD »Klikun« iz Piernice objavilo je koncem prošle godine šapirografirano glasilo na 30 stranica (urednik Tomislav Radonić). Iz teksta se vidi da je ovo novo društvo vrlo dobro započelo raditi, zatim kako je društvo osnovano, što je dosad uradilo i što planira uraditi. Uz to ima obilje vesti iz slavonske regije i članaka koji govore o proslavi naše 110. obljetnice. (Z. P.)

• **60 godina PD »Mosor«** naslov je šapirografiranog biltena od 52 stranice koji je objavljen u povodu društvenog jubileja u 150 prijmeraka. Uredio ga je Alpinistički odsjek i zbog toga, osim priloga povijesnog karaktera, obiluje alpinističkim temama. U planu je redovno izdavanje biltena. Očekuje se da će idući broj urediti Speleološki odsjek. (Z. P.)

• **Planinarski jubileji Slavonije.** Anonimni osječki autori dali su na 18 šapirografiranih stranica povijesni pregled planinarsva u Slavoniji kao prilog 110. obljetnici našeg planinarstva i 90. obljetnici osnutka PD »Bršljan« u Osijeku. (Z. P.)

• **IX. jugoslavenska himalajska ekspedicija** uspjela je osvojiti Jaluung Kang 8505 m po neosvojenoj stjeni. Ekspedicija je otputovala u Nepal 9. ožujka, a vrh su osvojili Borut Bergant i Tomo Česen 22. travnja poslije deset sati penjanja iz četvrtog visinskog logora. Uspon je izveden po smjeru koji je 1983. pokušala svladati jedna njemačka ekspedicija. Uspjeh naše ekspedicije zasjenjen je teškom nesrećom: nakon uspona na vrh poginuo je član jurišne ekipe Borut Bergant. (Z. P.)

• **Dnevnik i vodič »Vlašić«.** Prilikom uspostavljanja transverzale, PD »Vlašić« iz Travniku štampalo je i transverzalni vodič i dnevnik džepnog formata na 78 stranica. Vrio je dobro tehnički uraden, na čemu treba zahvaliti urednicima Enveru Kozariću i Enveru Begoviću. Tekst vodiča je za najveću ocjenu, što treba zahvaliti autoru teksta, velikom poznavaocu Vlašića, Hidaju Grabusu. Omot je raden u višebojnom tisku, odnosno otisnut je motiv transverzalne značke za koju je idejno rješenje dao Ismet Berbić. Unutar dnevnika-vodiča možemo naći: nastajanje ideje za uspostav-

ljanje transverzale po Vlašiću, podaci o Travniku i Travničanima, mjesto za upisivanje podataka obilaznika transverzale, njezin pravilnik, najdraže predstavljanje Vlašić-planine i planinarskog društva, tu je opis transverzalnog puta, upute i napomene obilaznicima, mjesto za dokazivanje obilaska i na kraju trobojna geografska skica koju je uradio Branko Ložić. Dnevnik-vodič je popraćen i s nekoliko fotografija najljepših mesta kojima put prolazi. One nisu najkvalitetnije tiskane, ali ne umanjuju vrijednost vodiča. U svakom slučaju, trud travničkih entuzijasta zasluguje svaku pohvalu i jedno istinsko, ljudsko i planinarsko hvala. (Sakib Kliko)

• **Planinari kinoamateri!** Sudjelujte u Drugom pregledu amaterskog planinarskog filma (Drugi pregled amaterskoga gorniškoga filma) koji organizira Planinska zveza Slovenije (Ljubljana, Dvoržakova 9) u jesen ove godine u Cankarjevom domu u Ljubljani. Prijave se šalju do početka ljeta, a detaljne obavijesti kao i prijavni upitnik mogu se dobiti na gornjoj adresi i u Planinarskom savezu Hrvatske u Zagrebu. (Z. P.)

Vijesti

• **Konferencija PSH,** koja se u pravilu održava jedanput godišnje, ove je godine održana 17. svibnja, dan uoči Dvanaestne skupštine PSH, u Društvenom domu PSH. Na dnevnom redu bio je izvještaj o radu PSH u 1984. godini, ostvarenje programa proslave 110. obljetnice i priprema Skupštine PSH, kojoj je posvećen uvodni članak ovoga broja. (Z. P.)

• **Jubilarni pohod »Tragom prvog izleta HDP-a«** kroz Samoborsko gorje 19. svibnja, organiziran u povodu 110. obljetnice, uspio je vrio dobro: obišlo ga je oko 5000 planinara, od kojih je oko 3000 steklo znak pohoda obilaskom kontrolnih točaka. Uspjeh valja zahvaliti lijepom vremenu i izvrsnoj organizaciji (PD »Japetić« i PSH). Posjetilaca je bilo iz svih krajeva Jugoslavije. (Z. P.)

• **Orijentacijsko prvenstvo Jugoslavije** organizirat će ove godine PS BiH 14.–16. rujna. (Z. P.)

• **Ovogodišnji susret »Bratstvo-jedinstvo«,** u kojem sudjeluje po pet članova iz svakog od udruženih društava iz raznih krajeva Jugoslavije, održava se 21.–23. lipnja na Baškim Oštarijama u Velebitu, a organizira ga PD »Zagreb Matica« uz pomoć PD »Industrogradnja« iz Zagreba i »Višočica« iz Gospića. (Z. P.)

• **PTT odmaralište Brankovac na Fruškoj gori** daje planinarama ležaj po cijeni od 280 din. Informacije: PSD »Poštarski«, 21000 Novi Sad, Narodnih heroja 22. (Z. P.)

• **Proslava Planinarskog saveza Zagreb.** U nedjelju 12. svibnja održana je kod Planinarskog doma Glavica na zapadnom dijelu Medvednike velika planinarska proslava koja je trajala cijeli dan. Program je sadržavao službeni i zabavni dio, a također i orijentacijsko natjecanje. Proslava je održana u povodu 40. obljetnice osnivanja prve poslijeratne zagrebačke planinarske organizacije. (Z. P.)

• **Još ima mjesta za Durmitor i Sutjesku.** U broju 1–2 obavijestili smo čitaocu da Autotransport Varaždin organizira i ovoga ljeta planinarski pohod Durmitor — Tarasa sa splavarenjem i pohod Sutjeska — Maglić, svaki u trajanju od jedan dan, prvi s početkom 29. VI., a drugi 13. VII. Vodi Tomislav Jagačić. Obavijesti: Koprivnička ul. 2 Varaždin, tel. 43500, kućni 49.

• **Druga zagrebačka alpinistička ekspedicija** krenula je 25. svibnja avionom iz Zagreba u Južnu Ameriku sa ciljem da se uspne na Huandoy (6359 m) u Andama. Voda je Darko Berljak (sada predsjednik Planinarskog saveza Zagreba), a članovi Božidar Horvat, Branko Puzak, Diana Brenko, Davor Butković, Drago Šimunković, Branko Ognančević i novinar Miroslav Ambroš-Kiš. Zajedno s alpinistima putuje i planinarski trekking — skupina planinara koja se koristi ovom prilikom da obide najljepše planinske skupine u andskim državama. (Z. P.)

• **Zatvoren dom na Vodicama u Zumberačkoj gori.** PD »Dubovac« iz Karlovca javlja da će dom biti do daljenjega zatvoren, jer se nije moglo naći domara.

• **Planinarska tribina na Rijeci.** U kino dvorani Doma JNA u Rijeci održana je planinarska tribina pod nazivom »Od Patagonije do Ognjene zemlje«. Posjetiocu su mogli vidjeti dijapoizotope što su ih snimili riječki planinari s pohoda po J. Americi. Snimljene motive sa foto uspona dočarao je riječki Mario Schiavato. Za sve je ulaz bio besplatan. (D. Mamula)

• **PD »Priatelj prirode« Ivanić Grad.** Iz obilja aktivnosti svakako treba izdvojiti uspješan start novo osnovane orijentacijske sekcije i 14-dnevni boravak u ČSSR u okviru kojeg je 19. članova posjetilo Visoke Tatre (Gerlahov štit, 2655 m), Prag, Č. Budjejovice, Č. Krumilov i Hluboku. Ovaj zanimljivi planinarsko-turistički izlet priredili su članovi društva Hydroprojekt Slovan iz Českih Budjejovicu kojih su Ivaničani bili gosti. Uzvratni posjet planinari je u toku kolovoza 1985. kada će planinari iz ČSSR, uz Durmitor i Prenj, posjetiti Bijele stijene i zagrebačku okolicu. (I. B. Bokun)

• **Pomoći gladnjima u Africi.** PD »Orljak« iz Opatije uključio se u akciju »Pomognimo gladnjima u Africi« koju je pokrenuo Crveni križ Hrvatske. Doprinos toj humanoj akciji dali su mladi planinari, njih petnaest, koji su razdijelili propagandni materijal

i novčane bonove tiskane za tu priliku. Prikupili su 2650 dinara. Bio je to samo nastavak redovne i svestrane suradnje opatijskih planinara i Crvenog križa općine Opatija na sprovodenju određenih zajedničkih akcija. (R. Trinajstić)

• **PD »Sokolovac«.** U subotu, 2. ožujka požeški planinari su u društvenom domu u Velikoj održali redovnu izbornu godišnju skupštinu. U radu su, između ostalih, sudjelovali predstavnici 7 planinarskih društava s područja Slavonije, te drugi gosti. Sudionici skupštine slušali su izvještaj o radu četrsto članova, zatim izvještaj Gospodarskog odbora, Organa samoupravne društvene kontrole, te informaciju o radu Biblioteke »Papuk«. Zatim je usvojen plan rada za ovu godinu, prijedlog izmjene i dopuna Statuta društva i PSH, te lista kandidata za planinarsku priznanja. Za predsjednika društva ponovno je izabran Ivica Martinek, potpredsjednike Željo Bóhmi i Tomislav Vuković, a za tajnika Josip Keča. Skupštini su pozdravne telegrame uputili PSH i PD »Čusine« iz Jajca s kojim požeški planinari održavaju sručna međudruštvena odnose. U čast Dana žena PD »Sokolovac« i Konferencija za aktivnosti i ulogu žene u društvenom razvoju općine Slav. Požega, organizirali su 17. ožujka, treći po redu, pohod na Papuk, pod imenom »Papučki jagladi«. Ovaj put, na petnaest kilometara dugu stazu krenulo je gotovo 500 ljubitelja prirode. Među njima nasišli su se planinari iz Pleternice, Slav. Broda, Našica, Osijeka, Novog Gradiške, Ljubljane, Zagreba i Jajca. Lijepo vrijeme, uz zajednički ručak, te kulturno-zabavni program u kojem su nastupili članovi RKUD »Vijenac« iz Slav. Požega i KUD »Orljak« iz Pleternice, pridonijeli su punom uspehu ove tradicionalne manifestacije. Svaki sudionik pohoda dobio je diplomu, rad požeškog slikara Ivana Stimića. Početkom ožujka nekoliko dana je na području Požeške kotline prikazivan dokumentarni film »Čovjek i planina«. U Slav. Požegi je priredeno četiri, Pleternici dvije i Kutjevu jedna kino-predstava. Na njima je bilo prisutno više od 3000 gledalaca, pretežno učenika osnovnih škola, te Centra za usmjereno obrazovanje »Zvonko Brkić« Slav. Požega. Poslije dužih priprema krajem travnja je u Radnoj organizaciji »Plamen« Slav. Požega, održana osnivačka skupština planinarske sekcije PD »Sokolovac« Slav. Požega, na kojoj je bilo prisutno stotinjak ljubitelja prirode. Za predsjednika izabran je dugogodišnji planinar Krešo Parac, tajnik Nena Vrdoljak i blagajnik Nada Jagodić. Okupljene je pozdravio Ivica Martinek, predsjednik požeške planinarske organizacije. Također su prikazani dijefilmovi o aktivnosti požeških planinara, a priredena je i izložba planinarskih fotografija.

(Ivan Jakovina)

• **Američki Hrvati o našem planinarstvu.** U listu »Zajedničar« (br. 49 od prosinca 1984.), glasilu Hrvatske bratske zajednice, na 16. str. čitamo informativni ilustriran članak o proslavi naše

110. obljetnice. Posebno se spominje otvaranje alpinističke zbirke u Ogulinu i snimanje planinarskog filma »Čovjek i planina« te kako je osnovano Hrvatsko planinarsko društvo. Članak je potpisala Ruža Bajurin, koja vodi biblioteku HBZ i koja pokazuje osobit interes za našu planinarsku organizaciju. Njezina je želja bila da se film »Planina i čovjek« prikaže i američkim Hrvatima, ali su se tome načalost i ispriječe tehničke i finansijske poteškoće. Adresa izdavača je: 100 Delaney Drive, Pittsburgh, PA 15233, USA. (Z. P.)

• **Planinarski odror Slavonije.** Početkom veljače je u Planinarskom domu »Lapjak« u Velikoj održana redovna sjednica POS-a, asocijacije petnaest planinarskih društava Slavonije, te Stanice GSS Slav. Požega. Konstatirano je da je plan rada djelomično izvršen. Tako je uspješno održan tečaj za vodiče društvenih izleta u Velikoj, društvena veselica, također u Velikoj, te svećana akademija u čast planinarskih jubileja u Osijeku. Sljedeći su zadaci: alpinistički tečaj, tečaj za planinarsku orientaciju, seminar za rad s mlađima, doštampanjanje dnevnika i obnova Slavonskog planinarskog puta, izrada vodiča za slavonsko gorje, te izrada foto-monografije i dokumentarnog filma o planinama Slavonije. Na prijedlog PD »Dilj« iz Slav. Broda raspovrijalo se o mogućnosti izgradnje planinarskog skloništa i vidikovca kod Sovskog jezera na Dilju. Odlučeno je da POS ispitira u kojoj će mjestaniji Sovskog Dola, Samoupravna vodopredvredna interesa zajednica Zajednica općina Osijek, te kolektiv »Slavonska Šuma« iz Vinkovaca. (I. Jakovina)

• **PD »Sisak«** organiziralo je pod pokroviteljstvom OSIZ-a za odmor i rekreaciju SOUR-a MK »Zeljezara-Sisak« u subotu 6. travnja prvu proljetnu ovogodišnju akciju »Hodanjem zdravlje« po ugledu na takvu akciju DTO »Partizan« Hrvatske. Akcija je provedena na terenima Hrastovičke gore a u njoj se osim planinara Siska i Petrinje uključilo i 59 učenika OS »Ivan Rukavina-Sido« iz Petrinje, što je za svaku povohu. Organizatori bi željeli da akcija postane tradicionalna i da se sprovodi 4 puta godišnje tj. u svakom godišnjem dobu po jedna. Nadamo se da će se u iduće akcije uz planinare, uključiti i veći broj građana kojima je ona prvenstveno bila namijenjena. (Duro Priljeva)

• **Suradnja PD »Gavrilović« i PD »Sisak«.** Članovi Upravnih odbora na zajedničkom sastanku 22. ožujka dogovorili su se o nastavku zajedničke suradnje. Nakon mnogih do sada zajednički organiziranih izleta, i za ovu godinu su određeni izleti koji će biti zajednički organizirani i čije će troškove u jednakom omjeru snositi oba društva. Dogovoren je i da članovi oba društva pod jednim uvjetima mogu ići na izlete drugog društva. Ovim je još jednom potvrđena dobra suradnja započeta još u trenucima formiranja i do sada već mnogo puta dokazana. (Duro Priljeva)

• **Planinarstvo na Radio Petrinji.** Pet godina duga suradnja Radio Petrinje i PD »Gavrilović« (prije PD »Petrinja«) na informiranju šire javnosti o zbivanjima i aktivnostima u planinarskoj organizaciji uspješno se nastavlja i nakon dodjele »Pismenog priznanja« PSH ovoj radio stanici. U okviru noćnog programa, koji se emitira petkom i subotom od 21–02 sata na frekvenciji od 99 MHz, gotovo uvijek su prisutne i planinarske teme. Radio Petrinja nastoji da u tom pogledu bude što informativniji i kvalitetniji tako da je npr. medju prvim sredstvima informiranja koja su izvještavala o pripremama, odlasku kao i uspješnom povratku ekspedicije »Uganda '85«. Gosti Radio Petrinje su bili mnogi poznati planinari. U posljednje vrijeme u eteru su npr. govorili Marijan Vilhelm, Ilija Globarević, dr. Ignac Munjko, Zdravko Ceraj, Branko Sepurović i drugi. Radio Petrinja je i prva radio stanica koja je prikazala knjigu »Kang Guru Himal« — svega 24 sata nakon njezine prezentacije u PSH.

(Duro Priljeva)

• **PD »Gavrilović« u Petrinji dobito prostorije.** Zahvaljujući razumijevanju OKSSO Petrinje, početkom ove godine planinari PD »Gavrilović« dobili su na korištenje novi, tako potrebni prostor u Omladinskom centru »7 Sekretara SKOJ«. Tu je planinarima omogućen kvalitetan rad. Centar raspolaže prostorom koji omogućuje održavanje sastanaka i predavanja, kao i prostorom za rad tajništva. Planinari su počeli formirati malu biblioteku koja bi članovima trebala omogućiti bolje upoznavanje planinarstva i pripreme za izlete. Tajništvo Društva radi utorkom od 19–20 sati, petkom od 19–20 sati su popularna planinarska predavanja, a od 20–21.30 radi Planinarski klub.

(Duro Priljeva)

• **Planinarski popust u hotelu na Zrinskoj gori.** Kao i lani, tako su i sada planinari PD »Gavrilović« u dogovoru i uz razumijevanje RO Ugostiteljstvo »Gavrilović« postigli popust na spavanje + doručak u Spomen-domu »Bratstvo jedinstva« Samarica u Zrinskoj gori. Cijena je slijedeća: jednokrevetna soba 520 dinara, dvokrevetna 440 dinara i tro i više krevetna soba 400 dinara po osobi. Preporučamo svim grupama planinara koji žele obići Zrinsku goru ili »Partizanski put Banjom« da se prije dolaska za informacije obrate PD »Gavrilović« tel. (044) 81-266 svakim danom od 6–14 sati.

(Duro Priljeva)

• **Članovi PD »Orljak« uspješni vodići.** Članovi PD »Orljak« odavali su se pozivu Općinske konferencije SSOH Opatija da budu vodići na tradicionalnom maršu »Učka '85«. Željko Rubesa, Zoran Rubesa i Sandra Ujećić uspješno su ostvarili postavljeni zadatak, te od Ičića uspješno do Učke vodili 280 mlađih koji su na marš stigli iz omladinskih brigada Ogulina, Vrbovskog, Deltinca, Cabra i Fužina. Zadatak je ostvaren te su svi omladinci pješice stigli na

vrijeme održavanju centralne proslave na prostoru ispred doma »INA« na Učki.

(Radovan Trinajstić)

● **100. obljetnica planinarstva na opatijskoj rivijeri.** PD »Orljak« iz Opatije pridružilo se proslavi obljetnice koja je značajna za sve planinare Opatije i šire. U listu »Naša sloga« broj 36 od 20. kolovoza 1885. godine, što je štampan u Trstu, piše: »Iz Voloskog nam pišu da se tamo ustrojilo alpinško, kao odjel velikog austrijskog društva »Österreich Touristen-Club«. Svoju djelatnost započelo je sa gradnjom puteva. Sada se radi put iz Voloskog do na vrh Opatije. Od tuda kani se napred do Veprinca...« Ovaj list čuva se danas u Sjemeništu u Pazinu te je dokument od neprocjenjive vrijednosti. Obljetnica planinarstva bit će u toku godine obilježena s više susreta planinara i pri-godnim planinarskim svečanostima na području opatijske regije.

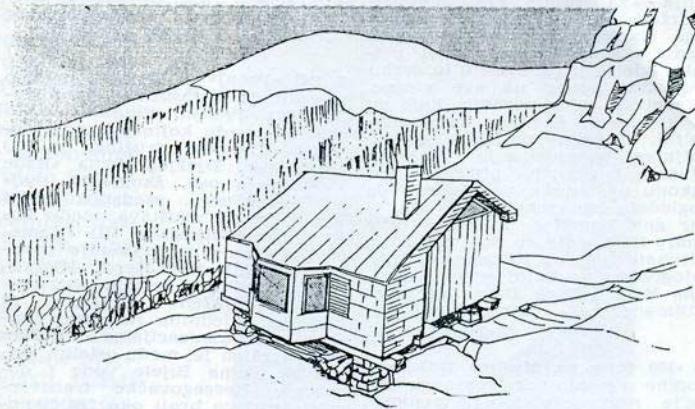
(Radovan Trinajstić)

● **Skupština PD »Orljak« u Opatiji.** U društvenim prostorijama Vatrogasnog doma u Opatiji održana je prva godišnja skupština PD »Orljak«. Skupštinu je otvorio predsjednik Lucijan Slavić. Referat o jednogodišnjem radu podnio je tajnik Marijan Rubeša. Društvo je uspješno organiziralo 19 jednodnevnih izleta, 3 dvodnevna, marš partizanskim stazama Matulji-Lisičina, 5 trodnevnih izleta u povodu memorijalnog pohoda na Učku, na Juliske Alpe, transverzalu prijateljstva Snežnik-Snežnik i slet planinara Jugoslavije na Medvednici. Članovi su sudjelovali u sadnji mladih šumskih sadnicima na padinama Planika i Ružmanjca te na zimovanju za mlade članove u lovačkoj kući »Brdo«. Tokom 1984. transverzali su osvojili 31 značku, a orientacijski sudjelovali na četiri najeca. Sudjelovali su u organizaciji jedriličarske regate, maskiranih povorki, humanitarnih akcija Crvenog križa i ostalih usluga. Suradivali su sa Stabom TO općine Opatija, Turističkim društvom Opatija, Općinskim odborom Crvenog križa, Professionalnom vatrogasnog jedinicom i Općinskim sindikalnim vijećem. Društvo danas broji 135 članova. Osnovan je i aktiv koji djeluje kao ogrankak u Klanjima sa 40 članova, mahom mladih. Od samog osnivanja, društvo posvećuje naročitu pažnju mlađima, kojih ima danas najveći dio u društvu.

(Radovan Trinajstić)

● **PD »Yeti« u Kutini** osnovali su entuzijasti zaljubljeni u planine, bivši članovi zagrebačkih društava »Velebit« i »Ina Inženjering«. 9. XI 1984. održana je osnivačka skupština s pedesetak članova te izabrano rukovodstvo: za predsjednika Nenad Meničanin, za zamjenika Zlatko Pregun, za tajnika Željko Tomac i za blagajnika Darko Lenart. Društvo danas broji oko 100 članova. Do sada su organizirani izleti na Medvednicu, Omanovac, Kum, Liscu, Klek i Moslavacku goru. Organizirana je i izložba »Planinarstvo u karikaturi« u suradnji sa PD »INA OKI« te predavanje »Uvod u planinarstvo« članova zagrebačke ekspe-

POMOGNIMO IZGRADNJU SKLONIŠTA NA BJELOLASICI!

Pomognimo izgradnju skloništa na Bjelolasici! Na najvišem vrhu Gorskog kotara Bjelolasici (1533 m) planinari još uvek nemaju skloništa. Ljubitelji Gorskih kotara iz zagrebačkog PD »Vihor« i »Rade Končar«, osnivači i upravljači Kapelskog planinarskog puta, kao da su se pretvorili u gradevinska poduzeća. Njihovo požrtvovanosti nema prečka! Nakon tri kuće na Bijelim stijenama (jedna je izgorjela) i uređenja skloništa u Dulibi i Viništu, sada se spremaju da podignu sklonište na Bjelolasici, na onom dugačkom markiranom pravcu što povezuje Gorski kotar s Velebitom. Dosadašnji podvizi ovih društava daju garantiju da će im uspjeti i ovaj. Taj je potvhvat hvalevrijedan i zbog toga što će se njime moći koristiti svim planinari, za razliku od mnogih drugih objekata koji su zatvoreni i služe više-manje kao vikendice užem članskom krugu. Svi planinari trebali bi pomoći akciju na Bjelolasici, bilo dobrovoljnim radom bilo novčano. Najmanje što svaki može učiniti jest da uplati 100 din na račun PD »Vihor« Zagreb 30105-743-266 s naznakom »sredstva za izgradnju pl. skloništa na Bjelolasici PD Vihor Zagreb«, nakon čega će dobiti pismeno darovnicu sa slikom budućeg objekta. On će se nalaziti 20 min od najvišeg vrha Kule na putu prema Gomirkovicima, na visini od 1500 metara. Za lokaciju je odabranala mala visoravan južno od kote 1530 m, s pogledom na Bijele i Samarske stijene. Izgradnja je započela 15. lipnja, a sudjelovalo je 16 članova iz PD »Vihor« i »Sutjeska« iz Zagreba, PD »Višnjevica« iz Ravne Gore i PD »Bijele stijene« iz Mrkoplja.

Z. P.

ciće na Himalaju, predavanje o Kapelskom planinarskom putu i o Durmitoru u Srednjoskiolskom centru. U toku je anketa za prijavljivanje u planinarsku školu namijenjenu početnicima. Velika akcija je uređenje i markiranje staze po Moslavackoj gori pod radnim nazivom Put moslavackih partizana, iz Kutine preko Mirkulješke jezere i Dugom kosom na vrh Humku pa zatim preko Garic-grada do Podgarića, s pet kontrolnih točaka.

● **Mosoraši u poljskim spiljama.** U okviru internacionalnog speleološkog logora na području Zapadnih Tatri u organizaciji poljskih speleologa, sudjelovalo je i speleološki odsjek PD »Mosora« iz Splita, sa svoja tri člana: Ivicom Matkovićem, Ivanom Marinovim i Mladenom Mužinićem. Ovoga putu cilj desetednevног druženja bile su jame Bandzioch (~550) i Ptasijsa (~350 m), te spilja Metusija (9000 m). Poslije dva dana isčekivanja, sprjećeni jako lošim vremenskim uvjetima, bilo je onemogućeno istraživanje jame Bandzioch i Ptasijsa jer je do njihovih otvora trebalo proći četristometarsku stijenu, koja je bila stalno pod udarom lavina. U okviru logora istražena je spilja

Metusija, dugačka 9000 m i duboka 241 m. Razmjenjom iskustava i zajedničkim akcijama nastavljena je suradnja splitskih i poljskih speleologa, započeta prošlog ljeta na Biokovu gdje su se Poljaci priključili logoru Komisije za speleologiju PSH.

(M. Mužinić)

● **Druga jama na svijetu.** Jedna sovjetska speleološka ekspedicija dosegla je u jamu Šahto Snežnaja dubinu od 1470 m. Nadjduža jama u SSSR-u je Optimičeskaja sa 150 km dužine.

● **Izložba slike Karla Posavca,** u kojoj je bilo vrlo lijepih motiva s Velebita, održana je 18.-25. travnja u Sumarskom domu u Zagrebu.

(Z. P.)

● **Članovi PD »Višnjevica« iz Bribira** u Vinodolu uspeli su se prošle godine na Pančićev vrh, najviši vrh Kopaonika, gdje su posjetili mauzolej svoga slavnog mještanina Josipa Pančića, duhovnog začetnika srpskog planinarstva.

(Zrinko Antonić)

● **Uspon na Kilimandžaro — ekspedicija ili izlet za invalide?** Na članak pod gornjim naslovom, koji je objavljen u broju 1-2,

str. 31, bilo je različitih reagiranja — za i protiv. Pravi alpinisti podržali su osnovne poruke iz tog članka: ne mogu se trpati medu ekspedicije kojekavki privatni izleti i još k tome u tu svrhu prosićati novac na sve strane. Citaoci će lako pogoditi koji su to koji nisu člankom bili zadovoljni. Ovima, umjesto svakog daljnje golemiziranja i objavljanja njihovih protesta „po zakonu o štampi“, predlažemo da pogledaju britanski časopis „Climber and Ramblers“ iz Edinburga (mart 1985), gdje će pod naslovom Ultimate Ride up Kilimanjaro naći fotografiju na kojoj se vide Cousins Nick i Dick Crone na vrhu Kilimandžara — s biciklima!

(Zeljko Poljak)

● 100 žena na Mosoru 1985. ove godine nije bio tako masovan kao prije radi vrlo lošeg vremena. Ipak je do doma na Mosoru stiglo 700 planinarki iz svih krajeva naše zemlje. Najstarija je bila Matija Mikelčić (84), a najmlada Nataša Malvan (10). Svim ženama koje su stigle do doma priznat je uspon. Organizatori PD „Mosor“ i list „Slobodna Dalmacija“ dobrosu obavili svoj posao. Trasirana je i nova staza za uspon, tako da će se ubuduće izbjegći teškoće pri mimoalaženju s onima koji silaze. Na težim mjestima osigurana je celičnim užetima.

(Z. P.)

● PD „Zagreb Matica“ održalo je 12. ožujka godišnji plenum. Plenumu su prisustvovali predstavnici PD „Japetić“ i „Zelježničar“, Dragutin Karažinec kao delegat PD „Ivanec“ i dr. Zeljko Poljak od Planinarskog saveza Hrvatske. Sekcije Društva predočile su svoje izvještaje, pročitan je i blagajnički izvještaj te izvještaj Društvene kontrole. S velikim zanimanjem praćeni su izvještaji komisije za transverzale. Naše je društvo otvorilo prošle godine Planinarski put „Velebitno“ i „Gorski planinarski put“. Za planinare — ljubitelje Gorskog kotara napominjemo da Komisija „Gorski planinarski put“ priprema drugi dio trase. Izvještaj Gospodarske komisije uglavnom se odnosio na provođenje radova pri adaptaciji doma „Ivan Pačković“ na Medvednici. Sve sekcije pokazale su prošle godine veliku djelatnost. Uz uvijek aktive Gorane, alpiniste, Sekciju društvenih izleta, te omladince, zadovoljstvo prisutnih izazvao je izvještaj Sekcije seniora, koji usprkos Životnoj dobi (prosječna godina 70–80) još uvijek organiziraju izlete u zagrebačku okolicu i predavanja uz projekcije dijapoziativa. Ponovo je oformljen i aktiviran Speleološki odsjek, a Planinarsko-orientacijska sekcija, osnovana prošle godine, uspješno je organizirala prvenstvo PSH u orijentaciji na Petehovcu, te osvojila 5 medalja na orijentacijskim natjecanjima.

(Marina Fresl)

● 35. obljetnica Speleološkog odsjeka PD „Zelježničar“ u Zagrebu proslavljena je na originalan način. Najprije je 9. svibnja u društvenim prostorijama održana sjednica s referatom, prikazivanjem dijapoziativa i dodjelom priznanja, a 12. svibnja je u „Koncertnoj dvorani“ spilje Vaternice

iznad Zagreba održan drugi dio programa s razgledavanjem iskopina, obilaskom elektrificiranog dijela spilje i malim koncertom.

(Z. P.)

● PD »Prenj« iz Mostara održalo je svoju 34. skupštinu u domu Rujište na Prenju. Skupilo se 60 članova, među kojima članovi četiri planinarske družine: iz RO „Aluminij“, Dječjeg doma „Rade Vuković“ i osn. škola „25. maj“ i „Salko Pezo“, predstavnici PS BiH i drugih društava, među kojima i pobratimskog PD „Kamenjak“. Odano je priznanje predsjedniku inž. Miri Kordi, Miodragu Potočniku i drugim aktivistima, te izražena zahvalnost za podršku pojedinim radnim i društvenim organizacijama. U planirana uvršten je, među ostalim, pravak doma Bijele vode i dovršenje Hercegovačke transverzale. Društvo broji oko 200 članova.

(Ivan Salopek)

● Planinarska transverzala »Vlašić«. PD »Vlašić« iz Travnikova otvorilo je 18. VIII 1984. u čast 40 godina od oslobođenja grada ovu transverzalu. Ona je zapravo dvoステpena a tako su urađene i značke. Prvi dio obilazi uže, a drugi šire područje Vlašića. Dobro njen dnevnik (o njemu također izvještavamo u ovom broju) i nešumjivo najbolje markirana transverzala u Jugoslaviji (26 KT), uz bespriječnu organizaciju ponuda po njoj, velik je poklon travničkih planinara svom gradu. Na prvom obilasku transverzale bilo je 167 planinara. Što još reći o njoj? Doći i uživati u ljepotama Vlašića, hodočašće svetišta NOB-a. Dodite i uverite se sami, tek tada će ovaj prikaz biti cijelovit!

(Sakib Kliko)

● Deset najbrojnijih društava u SR Hrvatskoj. Prema broju prodanih članskih markiceta, što je najprecizniji pokazatelj, najbrojnije planinarsko društvo u SR Hrvatskoj je „Kamenjak“ na Rijeci s 2500 članova. Slijedi ga: »Zagreb Matica« (1529), »Platak« Rijeka (1300), »Sljemene« Zagreb (1200), »Ivančica« Ivanec (960), »Zelježničar« Zagreb (950), »Japetić« Samobor (900), »Punjal« Pakrac (890), »Ravna gora« Varaždin (880) i »Medvednica« Zagreb (850).

(Z. P.)

● Broj planinara u SR Hrvatskoj stalno raste. Prema evidenciji PSH broj prodanih članskih markiceta u posljednjih šest godina kretao se ovakvo: 1979. 28 368, 1980. 29 526, 1981. 31 542, 1982. 32 429, 1983. 33 348, 1984. 36 315. Uz to mnogo naših gradana planinari bez planinarske legitimacije, ali se njihov broj može samo nagadati.

(Z. P.)

● Film »Čovjek i planina«, koji je TV Zagreb snimala u suradnji s PSH u povodu proslave 110. obljetnice našega planinarstva, presnimljen je na 16-mm vrpcu za planinarske potrebe. Do sada je obišao više od 50 društava u SR Hrvatskoj. Samo u Požeži i okolnim mjestima prikazalo ga je PD »Sokolovac« do sada devet puta.

(Z. P.)

Slijedi nastavak jubilarnog priloga
»Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«
str. 113–128

● 211 553 planinara u Jugoslaviji. Prema prodanim članskim markicama bilo je 1984. u Jugoslaviji 211 553 planinara. Od toga otpada na PS BiH 31 340, PS Crne Gore 600, PS Hrvatske 36 315, PS Makedonije 11 800, PS Vojvodine 6 591, PS Kosova 1 310 i PS Srbije 21 580. U usporedbi s 1981. godinom postao je broj članova u SR Hrvatskoj 6 790 i SR Makedoniji 1 800, a u ostalim savezima je više ili manje opao, najviše u PS Kosova.

(Z. P.)

● Tragedija obitelji Prister na Velebitu. Za prvosvibanjskih blagdana zadesilo je četveročlanu obitelj Prister iz Zagreba nevrijeme sa snijegom na putu od Oltara na Zavižan u kojem su zbog smrzavanja život izgubili roditelj, dok se njihovo dvoje malodobne djece spasilo silaskom s planine. Izgleđa da je ocu pozlilo od napora ili srčane bolesti, a žena je ostala uz njega dok se i sama nije smrznula.

(Z. P.)

● Troškovi tiskanja »Naših planina« u 1984. godini iznosili su 1.383.094,50 dinara, od čega je veći dio pokriven preplatom, a manji dio dotacijom RSIZ-a fizičke kulture (232.000 din.) i iz fondova PSH. Dotacija za 1985. povišena je na 500.000 din.

(Z. P.)

● Od Ivančića do Kuće cvijeća. Na Dan mladosti, 25. maja u Kući cvijeća na Dedinju bili su i sudionici tradicionalnog četvrtog Pohoda planinara Ivančići — Memorijalni centar »Josip Broz Tito«. Ovaj pohod, izveden prvi put polovinom maja 1982. prerastao je u saveznu planinarsku manifestaciju, koju organizira PD »Zvijezda« iz Ilijasa kod Sarajeva. Pohod polazi od Ivančića kod Ilijasa. Sudjelovalo je 80 planinara iz 15 društava. Trajao je 13 dana pješačenja. Prilikom dolaska na Kulju iznad Arandelovača svi su posluženi solju i hlebom, a potom su najstarijim, najmladim, i onim koji po četvrti put izašli ukrčeni na ovaj put, uručeni skromni pokloni: vunene čarape, nazuvice i kape u znak sjećanja.

(Vlastimir Jovanović)

● 1500 planinara na Titovom vrhu na Sar-planini! Prema Tanjugovoj vesti objavljenoj u novinama popeo se u nedjelju 26. svibnja na najviši vrh Sar-planine (2747 m) rekordan broj planinara u okviru tradicionalnog Memorijalnog pohoda na Titov vrh. Ove godine pohod je održan po peti puta, a u okviru proslava »Dana mladosti«. Poticaj za Memorijalni dan su članovi PD »Kamenjak« iz Rijeke, koji otada i redovno u njemu sudjeluju s velikim brojem članova (ove godine 129). Organizatori ovo-godišnjeg pohoda bili su PD »Ljuboten« iz Tetova i planinarski savezi Makedonije i Jugoslavije.

(Z. P.)

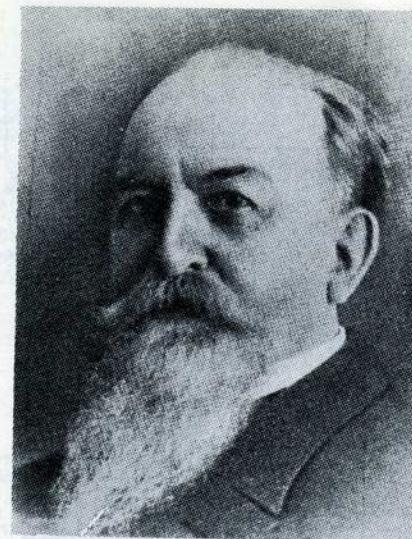
● Stakama na Mont Blanc. Zenički planinar Anto Šakić (34), invalid bez noge, uspjeo se u društvu s drugim planinarama, među njima s Josipom Ivankovićem iz Kaknja, na Mont Blanc — na štakama!

(Z. P.)

Uskoro je vojnu vlast na Rijeci preuzeo talijanski književnik i pustolov Gabrielle D'Annunzio, s ruljom koju je doveo sa sobom iz Italije. Na osnovi Rapaljskog ugovora Rijeka 1921. postaje zasebnom državom, ali su joj Talijani odmah nametnuli za predsjednika spomenutog Grossicha. Na prvim izborima, 24. travnja 1921., potukao ga je autonoma dr. Riccardo Zanella, ali je uvodenjem komesarijata dugo bio spriječen da preuzme vlast. Za komesara, a poslije i za načelnika, postavljen je advokat Salvatore Bellasich, član CAF-a od 1908. i poslije istaknuti fašist, te već spomenuti Nino Host Venturi. Zanella je preuzeo vlast tek 5. listopada, ali su ga fašisti već 23. ožujka 1922. istjerali iz predsjedničke palače uz pomoć topova talijanske ratne mornarice.* Nakon toga su bili na vlasti fašisti prof. Attilio Depoli i kapetan Riccardo Gigante, oba također članovi CAF-a (prvi od 1907., drugi od 1908.). Konačno je jugoslavenska vlada na čelu s Pašićem Rimskim paktom od 1924. kapitulantski izručila Rijeku Italiji, čime je postigla talijansku naklonost i slabljenje Hrvata u velikosrpskoj borbi za prevlast u državi. Slijedi razdoblje koje je trajalo sve do sloma fašističke Italije 1943., razdoblje u kojem je sistematski zatirano sve što nije bilo talijansko.

Kako se u tim prilikama ponio CAF? Kao što se moglo i očekivati, po ugledu na svoje najuglednije članove odmah se upregnuo na strani iredentista. Njegovi članovi Giusti i Intihar dovodili su talijanske okupatore u grad nemarkiranim stazama, a kad se pojавio D'Annunzio, prihvatali su ga tako oduševljeno da je on klupsku zastavu odlikovao medaljom Ronchi. CAF se već na prvoj idućoj

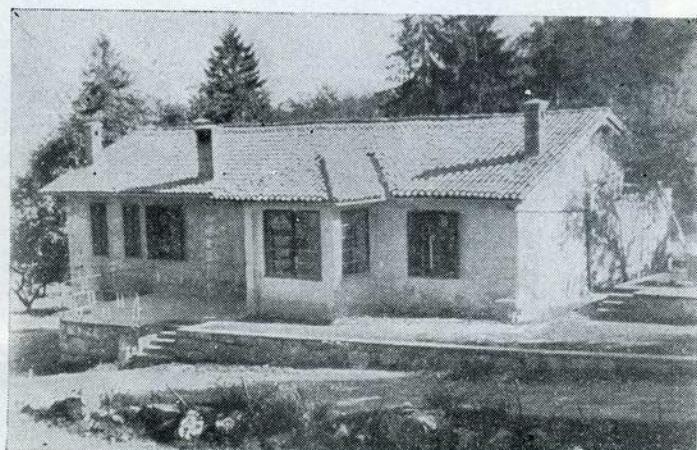
*Nakon 32 topovska metka ispaljena na palaču, Zanelli nije preostalo drugo nego da se predra. Kao zarobljenik je odveden u Opatiju, odakle je emigrirao u Kraljevicu. Tu je skupio 45 od 76 članova riječke Konstituante i nastavio zahtijevati da se Italija odstrani iz Rijeke i uspostavi suverenost Riječke države u smislu Rapaljskog ugovora (Ferdo Culinović: Riječka država, Zagreb 1953, str. 223).

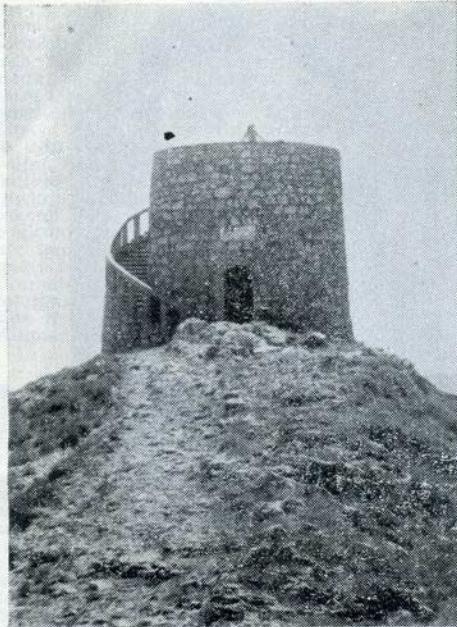
Dr. Antonio Grossich, predsjednik CAF-a 1900-1901, istaknuo se poslije 1918. kao zadrti iredentist: kao predsjednik talijanskog vijeća »Consiglio nazionale« podržavao je d'Annunzijevu avanturu i otpotovao u Rim da traži aneksiju Rijeke Italiji

skupštini odriće samostalnosti i postaje filijalom Cluba alpino italiano (CAI, Sezione di Fiume). Predsjednikom joj postaje Depoli.*

* Guido Depoli, po struci prirodoslovac i istaknuti entomolog, ušao je u CAF kao član grupe »Liburnia« 1902. i odmah postao tajnikom. U vodstvu društva bio je 22 godine, od 1910. kao potpredsjednik, od 1919. kao predsjednik. Bio je urednik časopisa »Liburnia« u kojem je objavio niz geografskih, speleoloških i planinarskih članaka. Napisao je i dvije planinarske knjige: »Guida di Fiume e dei suoi monti« (1913) i »I nostri monti« (1928). Svoj iredentistički stav deklarirao je najjasnije člankom »L' opera d'italianità del CAF« 1925. godine. Mnogi njegovi istomišljenici bili su potalijančeni Hrvati, o čemu svjedoče njihova imena (npr. Grossich, Bellasich, Blasich, Curelich itd.).

Rifugio »Egisto Rossi« na Lisini (664 m) ureden je 1921. u zgradbi koju su sagradili ruski ratni zarobljenici 1915.-17. Najprije je služila za sumarske potrebe, a poslije rata ju je općina Matulje iznajmila CAF-u. Nazvana je imenom pokojnog člana CAF-a koji se istaknuo kao iredentist. Danas njome upravlja PD »Opatija« a nosi naziv Planinarski dom »Stanko Jurdana« na Lisini, po poginulom borcu za oslobođenje od talijanske okupacije

Za vrijeme talijanske okupacije Rijeka je bila odsjećena od Gorskog kotara i CAF je svoju djelatnost usmjerio Učki. Kod razglednog tornja visokog 10 m na najvišem vrhu Vojaku (1400 m), sagrađenom 1911., CAF je održavao i godišnje skupštine.

Sekcija je prisvojila austrijsku planinarsku kuću na Poklonu i preimenovala je u Rifugio »Duchessa d'Aosta«. God. 1921. adaptirala je lugarnicu na Lisini i nazvala je Rifugio »Egisto Rossi« po svom pokojnom članu i zadrtom iridentistu (danas Planinarski dom »Stanko Jurdana«). Kad je 1924. predsjednikom postao fašist Giovanni Host Venturi, na inicijativu društva proglašen je D'Annunzio počasnim članom CAI, a na Svišćakima pod Slovenskim Snježnikom sagrađen je velik planinarski dom kapaciteta za 300 osoba, također nazvan D'Annunzijevim imenom. U izgradnji je pomogla i talijanska vojska jer je taj objekt, zbog blizine jugoslavenske gra-

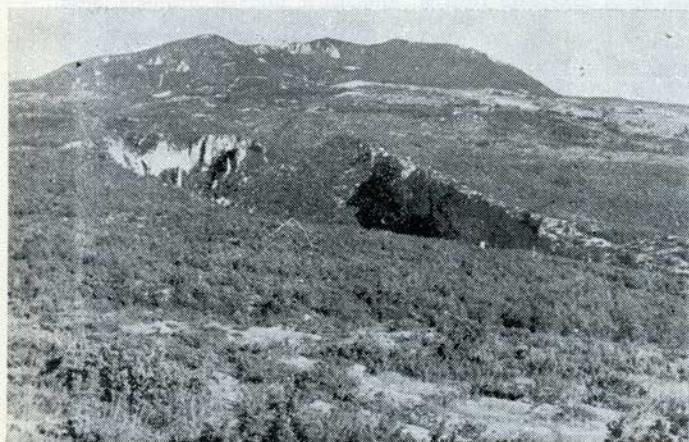
nice, imao i stratešku vrijednost. Za njegovu izgradnju priložio je 200 lira kao svoj osobni doprinos sam Benito Mussolini. Fašistička prepotencijska znala je graničiti i s komikom. To pokazuje, na primjer, vijest u »Liburniji« (br. 1, str. 21, 1926.) pod naslovom »D'Annunzio prihvatio ponudu da postane vlasnikom Snježnika«. Ponudio mu ga je veleposjednik i vojni komandant oblasti knez Schoenburg. Vjest u prijevodu glasi:

Posljednjih dana veljače Mussolini je primio kneza Ermanna Schoenburg di Waldenburg koji mu je iskazao svoju želju da D' Annunziju ustpi vrh Snježnika. Sef države je ovu kneževu plemenitu ponudu javio D' Annunziju slijedećim telegramom:

Bio je kod mene knez Ermanno Di Schoenburg i predao mi pismo u kojem stoji: Zelim izraziti svoje veliko divljenje D'Annunziju, knezu Snježnika, velikom Talijanu i nacionalnom pjesniku, i zato sam odlučio da mu doživotno prepustim vrh Snježnika... Kao što vidiš, ta gesta je vrlo simpatična

Gore: Giuseppe Wanka (Josip Vanka), nastavnik vojne pomorske škole, početkom stoljeća najaktivniji riječki planinar, istaknuo se proučavanjem Velebita (»Vierzehn Tage in Velebit« i drugi članci)

Lijevo: Vranjska ili Vela draga na zapadnoj padini Učke bila je penjački vrtić riječkih alpinista u kojem je penjao i glasoviti tršćanski alpinist Emilio Comici (Comicijev toranj)

i značajna. Zato Te molim da mu telegramom potvrđno odgovoriš, kako bi se bez odlaganja moglo prići izradi ugovora o ustupanju. S tim vrhom učini što želiš, ali gesta ovoga kneza je lijepa i ne smiješ je odbiti. Cekam odgovor i grlim Te.

Mussolini

D'Annunzio je ovako odgovorio:

Vrlo sam zahvalan knezu E. Di Schoenburg što mi je pružio ovu priliku za izjavu da sam ja najveće vrhove zamislio idealnim za sebe, sa žestokim ponosom u kontrastu sa franjevačkom godinom. I ovu veliku investituru od kamena i šume ja će smatrati idealnom, iako vojnički trajnom. Današnji vladar Snežnika grli ljubaznog kneza Di Schoenburg-Waldburg, a ovaj zagrijaj ga čini Talijanom ne toliko po teritoriji koliko po velikodušnosti, jer od Petrarke on nasljeđuje »plemenitu latinsku krv«. Ali nas dvojica ne možemo i nećemo moći nikada biti više Talijani od onoga što jesmo, i ja se usudujem da Te podsjetim da želim i druge alpske posjede.

Gabrielle D'Annunzio

Da prepotencije ovakve vrste, kolikogod bile smiješne, nisu bile uvijek bezazlene, osjetili su na svojoj koži naši planinari koji bi slučajno zalutali preko granice. U HP 1927 (str. 112) čitamo:

Talijani na granici vrebaju na naše planinare i čim koji prede granicu uhvate ga i okuju u lance kao najgoreg zločinca. Dogodilo se da su cijele grupe turista, koji su slučajno prešli granicu, bili uhvaćeni, vezani dva po dva i tjerani tako kao razbojnici po 30 km daleko.

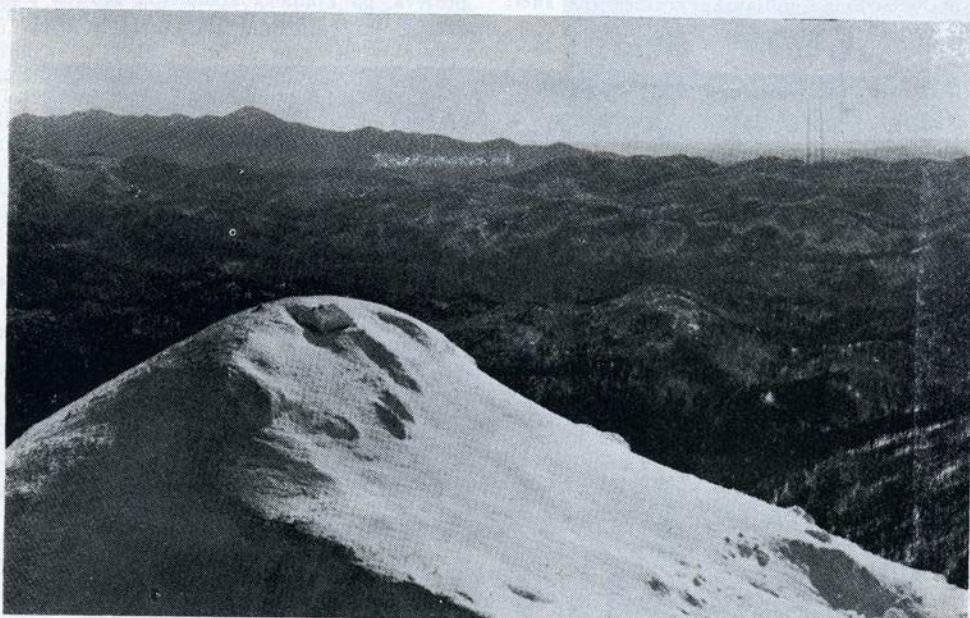
Za vrijeme talijanske okupacije planinarski je rad bio znatno skučen jer je nova državna granica odijelila Rijeku od planina u zaledu. Zbog toga su se Riječani orientirali na Učku i Čićariju te na istraživanje špilja. Do 1923.

Gore: Rifugio »Gabriele d'Annunzio« (1242 m) sagradio je CAF uz pomoć talijanske armije na Svišćima pod vrhom Slovenskog Snežnika i nazvao ga u duhu irenta po talijanskom pjesniku i pustolovu. Ova velika drvena dvokatnica (30×16m) otvorena je 12. rujna 1924. a mogla je primiti na noćenje 200 planinara.

je istraženo 200 objekata, među njima najveća Grotta degli Aspergeri (špilja kod Permana?). Godine 1921. osniva se studentska grupa, 1923. organizirana je izložba o riječkom alpinizmu, zatim je osnovana skijaška sekcija »Monte Nevoso«. D'Annunzijev dom znatno

Dolje: Slovenski Snežnik (1796 m) »poklonio« je 1926. veleposjednik knez Ermano di Schönburg Waldenburg d'Annunziju. U nekadašnjoj talijanskoj vojnoj karauli na vrhu (maskirana snijegom) danas je uređena slovenska planinarska kuća

Gore: Dr. Dinko Vitezić (1895-1980), odvjetnik u Sušaku, bio je s malim prekidima predsjednik podružnice HPD »Velebit« na Sušaku od 1923. do rata. Radi planinarskih zasluga (kuće na Hahlićima i Platku, planinarske izložbe itd.) izabran je 1931. začasnim članom HPD-a (fotografija iz poslijeratnog razdoblja)

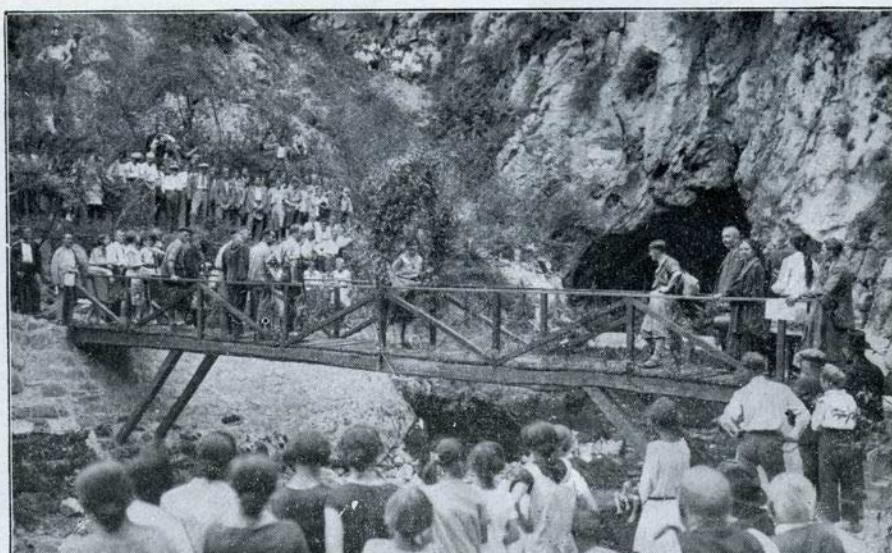
je pridonio razvoju zimskih sportova. Uredeno je i nekoliko planinarskih kuća. Osim onih na Poklonu i Lisini, 1929. je na Planiku uređen Rifugio »Rodolfo Paulovatz«, a 1930. na Slov. Snježniku Rifugio »Benevolo — Ko-

Dolje: U zaleđu Rijeke djelovali su hrvatski planinari; članovi podružnice HPD »Učka« iz Kastva podigli su 11. kolovoza 1924. most na Rječini kod njezina izvora i tako joj povezali obale čije je prometne veze prekinula neprirodnna talijanska granica (na slici: svečano otvorenje)

lachevich — Waluschnig«, nazvan po penjačkoj trojki koja je poginula na Mont Blancu. Časopis »Liburnia« prestao je izlaziti 1930. jer je bio prevelik teret za osiromašenu Rijeku.*

U to vrijeme na susjednom Sušaku cvjeta planinarstvo. Unatoč gubitku Rijeke, podružnica HPD »Velebit« u tom, tada malom gradu, postiže velike uspjehе: podiže planinarske kuće na Hahlićima (1926) i Platku (1937), organizira velike propagandne izložbe i brojne izlete. Zanimljivo je da kuća na Hahlićima gradi na istom mjestu gdje je to 1907. planirao CAF, ali je odustao »radi financijskih teškoća i prije svega zbog brige za sigurnost objekta koji bi trebao biti na hrvatskom teritoriju i bez čuvara«. Obje kuće su nažalost propale, ali su poslije rata obnovljene i sada su glavna stjecišta riječkih planinara. Duša društva bio je pravnik dr Dinko Vitezić, koji je s malim prekidima gotovo stalno bio predsjednik. Djelovanje »Velebita« između dva rata na osjetljivom graničnom području zaslužilo bi da se temeljito prouči i da mu se posveti posebno poglavljje. O tome postoji obilna građa iz koje je u ovom prikazu iznesen samo nekoliko fragmenata.

*CAF-ov tromjesečnik »Liburnia« izlazio je gotovo tri desetljeća (1902-30). Najduže mu je bio urednik spomenuti Guido Depoli. Objavljivan je na talijanskom jeziku, a uz obilje planinarskih članaka donosio je i vrijedne znanstvene priloge, osobito speleološke. Nažalost, danas nam nije poznat ni jedan komplet časopisa. Naučna knjižnica na Rijeci imala je prije nekoliko godina više od polovine izašlih brojeva, pa i mnoga kompletna godišta, odakle i potječu mnogi podaci izneseni u ovom poglavljaju.

I na kraju, spomenimo radi potpunosti, da je na Rijeci bilo još nekoliko planinarskih organizacija. Società alpina »Carsia« (Planinarsko društvo »Kras«) djelovalo je od 1910. do 1942. pod mottom »Ardire e vincere. Ascendere in lieteza« (Usuditi se i pobijediti, penjati se s veseljem). Objavljivalo je svoj godišnjak »Carsiu« (urednici Mario Malle, Mario Caldonazzo i dr.). Zanimljivi su sa-držajem jubilarni brojevi za 1930. i 1935. god. God. 1929. »Carsia« je uredila sklonište »Mario Angheben« na Cabarskoj Polici. Planinarstvom se bavila i riječka sekcija »Unione operaia excursionisti italiani« (Radnički savez talijanskih izletnika), koji je djelovao do 1943. pod mottom »Per il monte e contro l'alcool« (Za planinu, a protiv alkohola). Budući da se riječki Hrvati u to doba nisu smjeli organizirati zasebno, bio ih je u ovim društvima učlanjen priličan broj.

Zaključak

Povijest CAF-a može poslužiti kao ilustrativan primjer zloupotrebe planinarske organizacije u političke svrhe. Srećom je ovo crno i opasno razdoblje prekinuto oslobođenjem Rijeke. Iako CAF-u valja priznati znatne planinarske uspjehe, planinarstvo je u Rijeci dobilo pun zamah tek poslije oslobođenja. Neki članovi bivšeg CAF-a emigrirali su tom prilikom i u venecijanskom predgrađu Mestre osnovali nekakvu fiumansku planinarsku organizaciju, koja vegetira zanoseći se iredentističkim tlapnjama i jalovom nostalgijom. Vjerojatno ih ta nostalgija koji put doveđe i na Rijeku, zahvaljujući otvorenosti naših granica, i tom prilikom mora da su zadivljeni njenim procvatom otkad je prestala biti zabačenim pograničnim gradićem Mussolinijeve Italije.

Planinarsko i turističko društvo »Liburnia«

Izvori za povijest — predsjednikovi memoari

Po širini djelatnosti i po tome što je bila prvo planinarsko društvo u Dalmaciji, »Liburnia« zauzima posebno mjesto u našoj planinarskoj povijesti. Danas bi možda njezin rad bio zaboravljen, jer joj je talijanska okupacija Zadra poslije prvog svjetskog rata prekinula plodnu djelatnost, da srećom nije njezin dugogodišnji predsjednik Lavoslav Golf prošlost društva zabilježio i 1929. tiskao u Splitu knjižicu pod malo čudnim i podugačkim naslovom: Razvoj turizma (planinarstva, saobraćaja putnika) u Dalmaciji — Prigoda tri desetgodišnjice opstanka prvog Planinarskog i turističkog društva »Liburnia« u Zadru, sada Primorskog planinarskog društva »Dinara« u Splitu. Golf je za vrijeme Austro-Ugarske bio kotarski predstojnik u Zadru, a kad je poslije talijanske okupacije prešao u Split, tu je obnovio rad »Liburnije«. Ona se u siječnju 1925. fuzionirala s društvom »Mossor« u Poljicama u novo društvo »Dinara«, o kojima će biti još riječi. Iz Golfove memoarske brošure od 48 stranica citirat ćemo nekoliko najvažnijih odlomaka kao ilustraciju što je bila i što je značila »Liburnia«. Pre-pustimo, dakle, riječ Golfu!

Osnivanje

Bilo nas je dosta, koji smo kao bolji poznavaoci zemlje i njezinih prirodnih krasota bolno osjećali pomanjkanje turističkog života u Dalmaciji te smo se počeli sastajati i dogovarati kako i na koji način bi se moglo tome doskočiti. Najprirodne je bilo da smo se oslonili na jednu od već postojećih organizacija za unapređenje turizma ili planinarstva u drugim zemljama. To se i pokušalo ali bez uspjeha, jer su sve ove organizacije imale

Graf Alfonz Borelli, suosnivač, mecena i prvi predsjednik »Liburnije«

svoju točno ograničenu teritoriju, koju po svojim društvenim pravilima nisu smjele prekoračiti. To je bio slučaj i sa Hrvatskim planinarskim društvom, čija djelatnost obuhvaćala je samo Hrvatsku i Slavoniju, a u Dalmaciji smatralo se je inozemnim društvom te je bilo sasvim nemoguće priključiti mu se.

I tako nije preostalo drugo, nego da za našu Dalmaciju stvorimo svoje vlastito društvo i to naravski sa sjedištem u tadašnjem glavnom gradu Zadru. Nas 20 oduševljenih

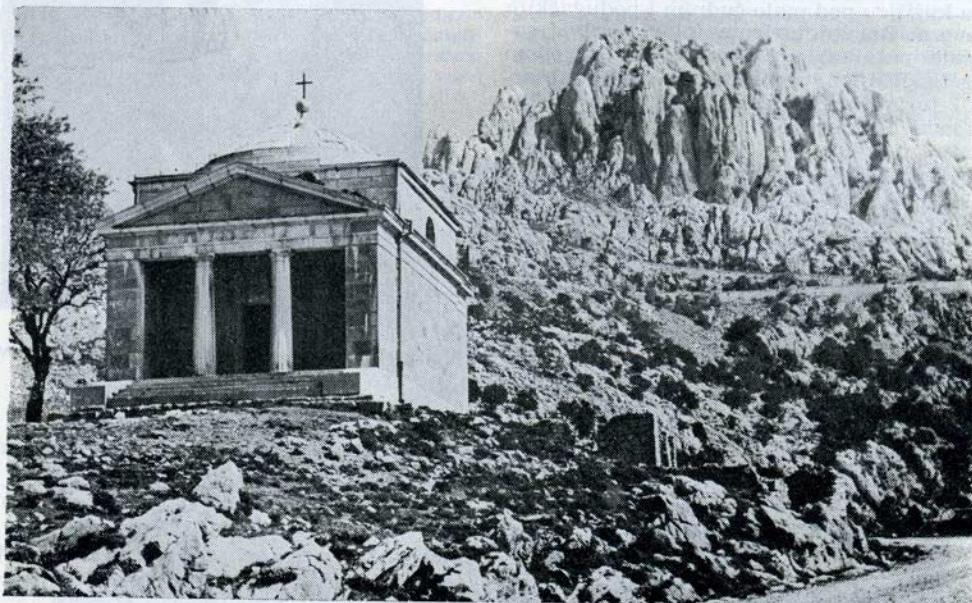
Bezimenu kotu 1719 m u južnom Velebitu iznad Velike Paklenice imenovalo je PD »Paklenica« iz Zadra 21. listopada 1979. imenom »Liburnije« na spomen 80. obljetnice njezina osnutka

prijatelja i obožavaoca prirode skupismo se i osnovasmo ljeti 1899. (24. srpnja) naše Turističko i planinarsko društvo »Liburnia« u Zadru. Glavni pokretači ovog prvog turističkog društva bili su osim potpisanoj izvjestitelja gospoda Hubert knez Borelli, Alfonz knez Borelli, posjednici; Don Luka Ješić, prof. theologije; Kosta Neumayer, zubar; Petar Andrović, ljekarnik; Ferdinand Tepper, pokrajinski šumarski nadzornik; Kosto Mazzocco, trgovac; Ivan Devetak, pekar; Radislav Pappafava, bilježnik; Josip Ljubić-Pedišić-Domingo, pomorski kovač i mehaničar; Ćiro Iveković, arhitekt; don Ante Jagić, svećenik.

Prva društvena uprava konstituirala se je mjeseca jula 1899. pod predsjedništvom gosp. Alfonza kneza Borella, kojega je zbog trajne odsutnosti zamjenjivao u svim funkcijama potpisani izvjestitelj dok malo kasnije, nakon odreke prvoga, u sjednici dne 8. lipnja 1901. nije bio izabran predsjednikom, te tu funkciju vršio kroz cijelo tridesetgodište.

Planinarski rad

Društvo postavilo si je ciljem da domaću i stranu publiku upozna sa prirodnim krasotama i znamenitostima Dalmacije, da ih znanstveno istraži i učini pristupačnim, da uredi i poljepša okolicu takovih predjela pošumljivanjem i uređenjem puteva u primorju i na planinama, kako bi sasvim nepoznati i prezreni planinski svijet upoznao i otvorio turističkom saobraćaju... Odmah nakon osnutka društva počeli su članovi, kojih je bilo dođuše malo ali su bili izvanredno agilni i poduzetni, pojedince ili u manjim grupama obilaziti pojedine predjеле bilo u planini bilo na moru, da ih upoznaju, prouče i istraže. Jedan od ovih predjela bio je i naš Velebit... Na molbu društva državna cestarska uprava ustupila je »Liburniji« erarsku kuću na Potpragu (684 m, ispod Tulovih greda) pismenim ugovorom na 20 godina uz plaćanje neznatne godišnje daće, za osnivanje planinarskog skloništa. Tako je osnovano prvo planinarsko sklonište na Velebitu, na prvoj cesti koju je austrijska vlada godine 1829—1832. izgradila da stvari kopnenu vezu sa Dalmacijom. Dalje od Potpraga u pravcu prema Svetom brdu

Ovdje, kod Crkvice Sv. Frane na Potpragu (684 m) ispod Tulovih greda, uredila je »Liburnia« 1912. planinarsko sklonište u župnoj kući koju je državna cestarska uprava ustupila društvu na 20 godina

uređeno je drugo sklonište u predjelu Gornja bukva. Žalibože ovaj objekt bio je izložen napadajima tamošnjih pastira, jer tu nije bilo čuvara, da ih odvratiti od njihovih zlobnih i obijesnih podvigova.

Kako na Velebitu osim državne ceste nema puteva te je orijentacija osobito u šumskim predjelima veoma mučna, društvo »Liburnia« dalo je markirati put do vrha Sv. brda i odavde preko šume Paklenice do Starigrada na moru (prva markacija na Velebitu!). Ova markacija bila je veoma potrebita, jer se je češće desilo, da su nevjesta planinari i turisti u šumi zalutali. To se je dogodilo i jednom društvo Zadrana pod vodstvom općinskog načelnika ...

U želji da se runolist, ova tako lijepa i mnoogo tražena biljka udomi na Velebitu, naše društvo je god. 1912. oveći broj živih biljaka dalo posaditi na jugozapadnoj strmini sjeverno od Vlaškog Grada, nedaleko kote 1654 i isto tako nešto sjemena, koje je bilo nabavljeni u Ljubljani.

I našu najvišu planinu Dinaru naši su članovi češće posjećivali. Za naše planinare naše je društvo na Dinari pribavilo prilično sklonište na Brezovcu... Za Mosorsku planinu naše je društvo pokazalo najveći interes objelodanivši naročitu monografiju s panoratom narisanom od našeg pokojnog člana Alfonza Pavića (1907). U ovo jedinstveno i najljepše domaće turističko djelo uložilo je društvo mnogo truda jer se je par godina na tom djelu radilo. Djelo štampano je u obliku brošure hrvatski, njemački i talijanski, ukrašeno mnogim slikama. Naklada bila je 2000 primjeraka. Ocjena glasovitog planinara Dr. Johana Frischaufa, profesora Sveučilišta u Gracu, u prevodu glasi: »... Sastavak Vam služi na veliku čast i društvo može veselo i ponosno gledati na ovu publikaciju... Pred malo vremena pregledao sam oko 10 godišnja-

Zadarsko PD »Paklenica« postavilo na bezimenoj velebitskoj koti 1719 m 1979. godine ploču prigodom imenovanja »Liburnijskim« nazivom

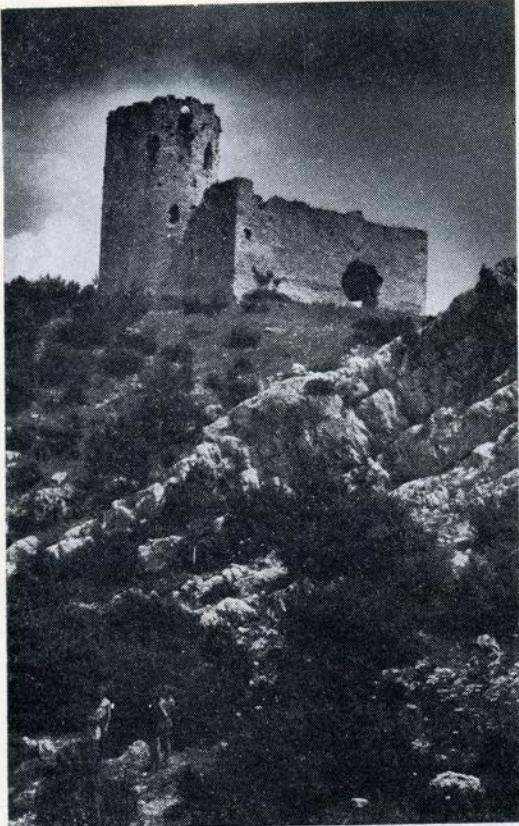
ka glasila Njemačkog i Austrijskog planinarskog društva... ali svih ovih 10 godišnjaka ne sadržava toliko zanimiva, koliko tekst dodan Mosorskem panoramu.«

Prvi speleološki odsjek u Hrvatskoj osnovala je »Liburnia«

Usporedo s ovim pravim planinarskim radom razvijao se i speleološki, u koju svrhu bio je osnovan naročiti speleološki odsjek. Jedan od prvih objekata kojim se je taj odsjek pozabavio bila je špilja Strašna pećina kod Savra na Dugom otoku. Vidivši da je prednji otvoreni dio špilje izvrgnut oštećenju sa strane objesnih neukih pastira, društvo se je odmah pobrinulo, da zaprijeći daljnje opustošenje time da je u dogovoru sa selom Savrom odnosno općinom preuzele špilju pod svoju skrb i poduzelo sve potrebite zaštitne mјere. Špilja bila je najprije zatvorena željeznim vratima. U špilji bili su uređeni putevi, napravljeni su mostići sa prsobranima, za raskvjetu je postavljeno nekoliko fenjera na petrolej... Nakon uređenja Strašna pećina po-

Strašnu peć na Dugom otoku uređila je »Liburnia« 1900. za turistički posjet; postavila je drveno stubište, rasvjetna mjesta i željezna vrata radi zaštite. Ova slika, objavljena 1905. u Hirčevom »Prirodnom zemljopisu Hrvatske«, prva je poznata fotografija jedne hrvatske pećine (snimljena je na danjem svjetlu)

Dio Kaštela sv. Mihovila na vrhu otoka Ugljana koji je »Liburnia« 1908. unajmila od vlasnice, grofice Aurelije Lantana, i uredila jedan njegov dio u planinarske svrhe

stala je ciljem čestih izleta a između posjetilaca bilo je često dosta otmjennih i visokopoloženih lica. U cilju istraživanja drugih špilja uputila se je dne 13. kolovoza 1900. ekspedicija speleologa, sa privatnim kuterom »Ave Maria«, potpuno opskrbljениm za nekoliko dana. Glasovitu špilju na Biševu obašli su naši članovi više puta. God. 1900 bila je iako ne otkrivena ali prvi put istražena špilja Vranjača kod Kotlenica ispod Mosora od članova našeg **speleološkog odsjeka** pod vodstvom tadašnjeg člana uprave Don Luke Jelića. Do god. 1899. špilja bila je poznata samo kriomčarima duhanu, koji su se zaklanjali u prvu dvornicu zvanu »Djedova tamnica«. Naš član i poznati entomolog Dr. Müller obašao je već god. 1906. Mahnitu pećinu u Paklenici, a nešto kasnije i drugi naš član entomolog gosp. Petar Novak. Za speleološki rad naše je društvo već u početku nabavilo potpun inventar, kao ljestve od drva i konopa u duljini od 60 met., acetilenske svjetiljke, lopate, maškline itd. tako da su se istraživanja špilja mogla uspješno i stručno provadati.

»Liburnia« na originalan način spašava kulturno-povijesne građevine

Osim špilja zanimali smo se i za druge znamenitosti osobito po otocima gdje ima mnogo krasnih ali zapuštenih građevnih spomenika i drugih objekata na divnim položajima, te predstavljaju osobitu atrakciju za strance. Između ovih je bivši benediktinski Manastir na Čokovcu, malom, jedva 80 met. visokom briještu na Tkunu na otoku Pašmanu. Potiče iz god. 918. i ima lijepu historičku prošlost te je od grada Zadra udaljen samo 14 morskih milja... Premda se nalazio u vrlo lošem stanju, kad ga je prvi put naš predsjednik posjetio bio je tako očaran krasnim položajem da je odmah zametnuo pregovore sa župnikom u Tkunu, kako bi manastir mogao predobiti za društvo. Sporazum je brzo postignut u smislu, da manastir prelazi pod upravu »Liburnije« za 20 godina uz plaćanje godišnje daće, s time da će se crkva i manastir iz osnova popraviti. Zbog toga je društvo zatražilo pomoći od vlaste, koja je i bila udijeljena. Kad su radovi 1910. dovršeni, na prvom katu bilo je 7 lijepih soba za strance udešeno od predašnjih fratarskih celija, s izlazom na novo popločanu terasu, odakle se pruža divan pogled. Zemljište oko manastira pošumljeno je sa preko 40 000 biljaka, najviše borova, čempresa i cedar, a na morskoj obali podno Čokovca uređeno je malo kupalište s nekoliko drvenih kabina. Svake godine sve prostorije bile su kroz cijelu sezonu pune stranaca. Zadranii su često dolazili na Čokovac poslije prvog velikog izleta što ga je naša društvena uprava priredila sa posebnim parobrodom i glazbom. Slično poduzeće kao na Čokovcu osnovano je 1912. na otoku Ugljanu blizu Zadra. Tamo je društvo uzeo pod zakup posjed franjevački. Negdašnju tvrđavu i opatiju Sv. Mihovila na vrhu otoka uzeo je naše društvo god. 1908. zbog divnog svog položaja pod zakup od vlasnice Aurelije kontese Lantana u namjeri da ga uredi kao planinarsko izletište. Sličan ali mnogo pitomiji objekt posjedovalo je naše društvo u Dubrovniku. To je bila bivša tvrđavica Sv. Lovrijenca, koju je vojnička uprava ustupila našem društву na upotrebu za turističke svrhe.

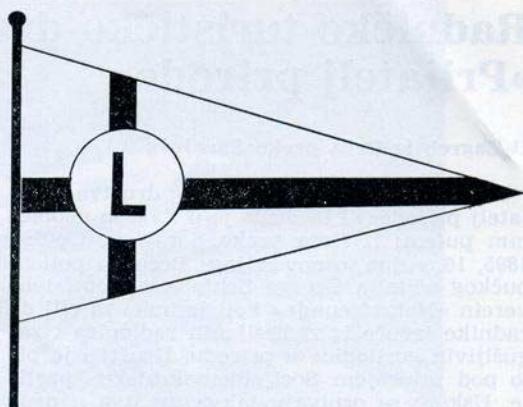
»Liburnia« je bila svuda dobro poznata i dobro videna, osobito kod stranih planinarskih i turističkih organizacija, koje su joj se svaki čas obraćale za ovu ili onu stvar. A u Dalmaciji »Liburnia« nije bila samo poznata nego i popularna.

Ocjena »Liburnije«

Nakon ove kratke kronike iz pera samog predsjednika društva, valja naglasiti da je »Liburnia« odigrala pionirsку ulogu u planinarskom i turističkom razvitku Dalmacije. Bilo je to ujedno i prvo planinarsko društvo u Dalmaciji. Iako broj članova nije bio velik (od 64 u prvoj godini rada popeo se 1914. na

320), razvilo je široku djelatnost koja se protezala preko Dubrovnika sve do Boke i Orješa. Ta je djelatnost bila raznolika. »Liburnia« je prva počela organizirano djelovati na Velebitu uređivanjem kuća i markiranjem staza. Osnovala je prvu hrvatsku speleološku organizaciju i prva je počela s istraživanjem i uređivanjem špilja. Djelom je pokazivala kako se kulturno-povijesne građevine mogu spašavati i istodobno iskoristiti za turistički razvoj. Osobita je zasluga »Liburnije« što je vizionarski shvatila i djelom dokazivala da su planine u neposrednom zaleđu prednost jadranskog turizma. U tom pogledu mogla bi i danas, poslije gotovo jednog stoljeća, poslužiti kao putokaz turističkim radnicima na Jadranu, čiji misaoni domet nikako da se uzdigne s plaža. Zar ne bi današnja turistička društva na Jadranu, po uzoru na »Liburniju«, trebala biti ujedno i planinarska?

Sudbina »Liburnije« bila je tragična: u punom zenitu njezina rada Hrvatska je izgubila Zadar. Iako je poslije talijanske okupacije »Liburnia« preselila u Split, nije se više us-

Zastava »Liburnije« bila je bijele boje, a sadržavala je crveni križ i u njemu svoje početno slovo plave boje

pjela dovinuti onih dometa kakve je postizala dok je Zadar bio upravo sjedište Dalmacije.

Pogled s otoka Iž na otok Ugljan: desno se vidi najviši vrh s Kaštelom sv. Mihovila; članovi »Liburnije« shvatili su planinarsku vrijednost ove lokacije i osjetili čar njezine magičnosti te su je uredili kao planinarski objekt

Radničko turističko društvo »Prijatelj prirode«

U Zagreb iz Beča preko Sarajeva

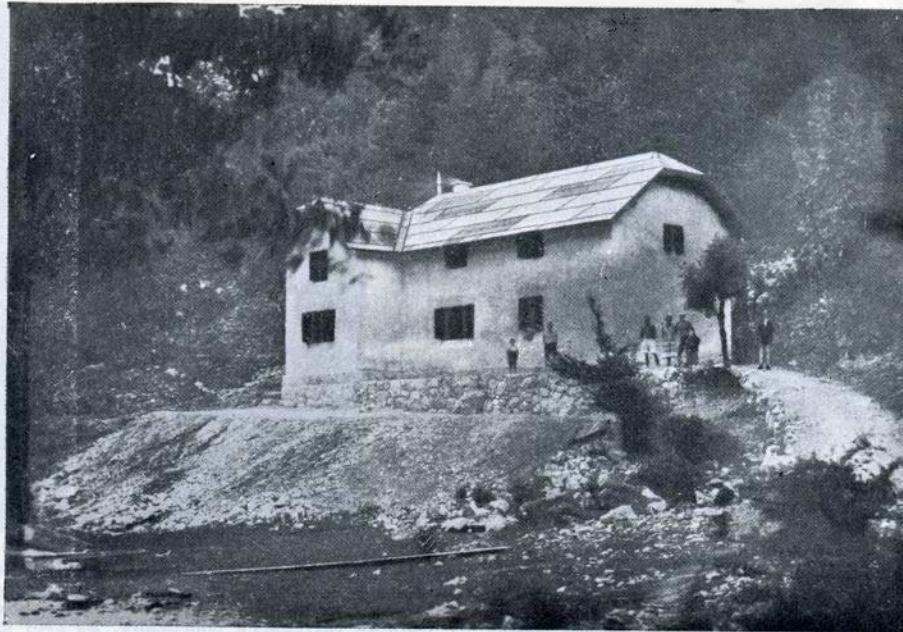
Ideja o osnivanju Turističkog društva »Prijatelj prirode« (PP) došla je u Zagreb neobičnim putem: iz Beča preko Sarajeva. Godine 1895., 16. rujna, osnovan je u Beču na poticaj pučkog učitelja Georga Schmiedla Touristenverein »Naturfreunde« koji je imao za cilj da radnike izvuče iz zadimljenih radionica i zagušljivih gostonica u prirodu. Društvo je bilo pod utjecajem Socijaldemokratske partije. Uskoro se osnivaju takva društva u drugim mjestima Austrije, a zatim u drugim zemljama, pa i izvan Evrope, tako da je 1905. u Beču osnovan savez Naturfreunde-Internationale. On je djelovao u Beču sve do 1934., kada se pred nacističkom opasnošću seli u Švicarsku, u Zürich, gdje se i danas nalazi. Prvi PP u našim zemljama osnovan je 4. travnja 1905. u Sarajevu kao filijala Bečke centrale (tada su Bosna i Hercegovina potpadale izravno pod Austro-Ugarsku). Osnivači su joj bili većinom željeznički radnici njemačke narodnosti: Josip Ajsenbas, August Baumgartner, Ivan Šeško, Anton Veronese, Ambroz Gliha, Ivan Pinjušić, Franjo Adelberger, Vilim Hoffmann itd., ali su uskoro prevladali

domaći ljudi jer su Sarajlije lako prihvaćali planinarske ideje. Nakon propasti Austro-Ugarske prestao je utjecaj Beča na južne Slavene, pa tako i bečkog saveza PP, ali je u novoj državi nastavila djelovati sarajevska jezgra kao širitelj ideje o zdravoj rekreatiji radnika u prirodi.

U Zagrebu je najprije osnovana 1921. grupa PP u Željezničkoj radionici, ali jer je ona organizacijski bila preuska, 24. rujna 1924. osnovana je u Zagrebu podružnica PP koja se oslanjala na sindikate. Osnivači su bili: knjigoveški radnik Vladimir Majstorović, radnici u Željezničkoj radionici Đuro Brlek, Slavko Marinčić i Josip Komotar, tajnik Radničke Komore Vladimir Pfeifer, stolarski radnik Vilim Hofmann (došao je iz Sarajeva) i stručni nastavnik Tehničkog fakulteta Egidije Morava, a zatim su se pridružili Šime Finderle, braća Nikola i Jovo Živković, Dragutin Rodman, Nisim Pardo, Karlo Morava, Vjekoslav Razdraz i drugi. Uskoro je u društvu osnovana sekcija vodiča, foto-sekcija, a 1928. i glazbena sekcija koja je djelovala na izletima i priredbama. U tajničkom izvještaju Dragutina Rodmana za 1927. stoji da je na 86 izleta bilo 1200 članova.

Osnivačka skupština Turističkog društva »Prijatelj prirode« u Sarajevu 1905. godine potaknuta je iz bečke centrale (»Naturfreund«); ispočetka je društvo okupljalo željezničare njemačkog porijekla

Gore: Najjača podružnica »Prijatelja prirode« bila je u Sarajevu i ona je uredila pet planinarskih kuća (na slici: Planinarski dom na Boračkom jezeru pod Prenjom u Hercegovini)

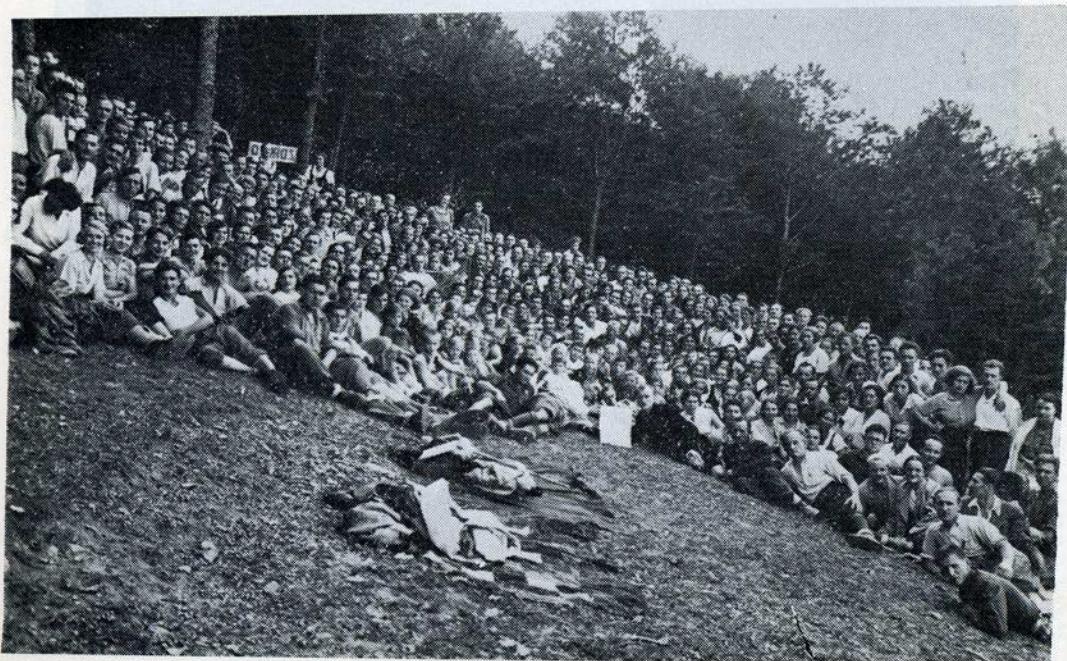
Dolje: Osnivači zagrebačke podružnice »Prijatelja prirode« 24. rujna 1924. Stoje: tajnik Radničke komore Vladimir Pfeifer, željezničari Đuro Brlek i Slavko Marinčić, nepoznati član i knjigoveža Vlado Majstorović; sjede: metalac Egidije Morava, stolar Vilim Hoffmann i metalac Josip Komotar

Gore: Franjo Vokoun (1909—), krojački radnik u Zagrebu, član »Prijatelja prirode« od 1933, napisao je, a PD »Sutjeska« iz Zagreba objavila 1984. njegovu povijest PP-a u povodu 60. obljetnice osnutka zagrebačke podružnice. Za svoj društveni rad primio mnoga priznanja, među ostalim i srebrni znak PSH

Dolje: Na proslavi desete obljetnice osnivanja zagrebačke podružnice PP-a skupilo se 30. rujna 1934. kod Pongraćeve lugarnice na Medvednici oko tisuću članova. U Zagrebu PP nije imao premcu po masovnosti svojih izleta

Prvi kongres PP u Jugoslaviji održan je 1928. u Slav. Brodu. Tada su djelovale podružnice PP u Sarajevu, Zagrebu, Osijeku, Zenici, Splitu, Slav. Požegi, Beogradu i Makarskoj, sa 700 članova, a 1929. u Mariboru, Koprivnici, Sušaku i Karlovcu. Sjedište centralnog odbora bilo je u Sarajevu. Na kongresu 1930. u Zagrebu odlučeno je da se radi neefikasnosti centralne uprave ona preseli iz Sarajeva u Zagreb. Za predsjednika joj je izabran Vladimir Majstorović, a za tajnika Vjekoslav Razdraz.

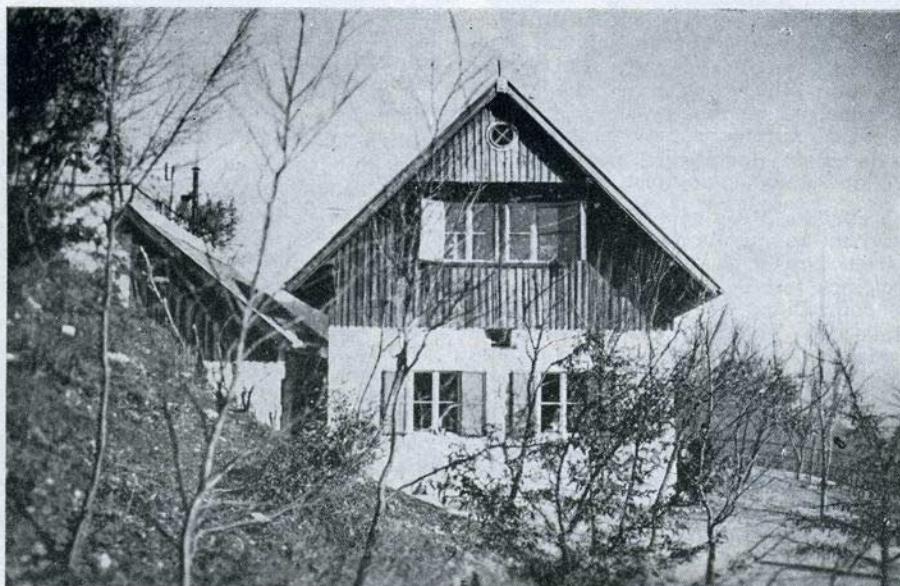
Burna društvena kronika

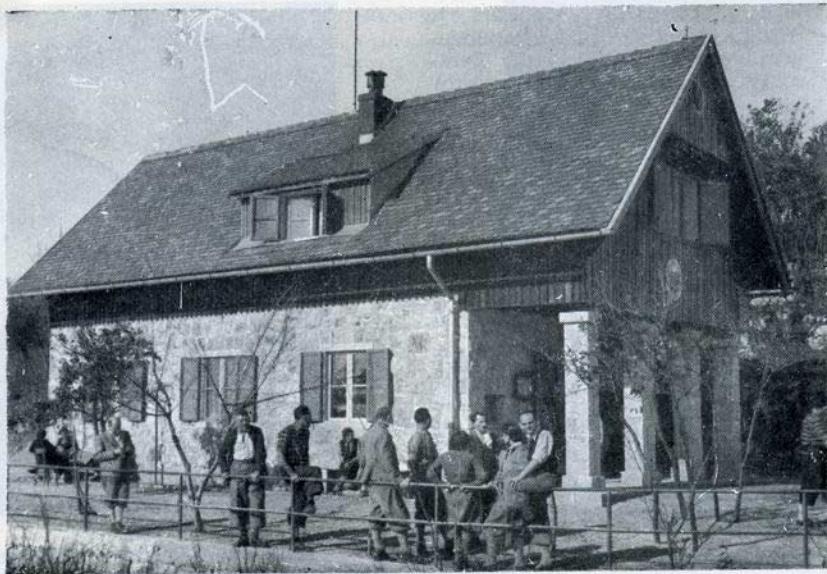
U radu PP u Zagrebu pojavile su se dvije struje: pristaše komunista s jedne strane i socijaldemokrati s druge, koji su bili protiv političkog rada u društvu. Rezultat je bio da je vlast u listopadu 1931. zabranila rad svim podružnicama u Jugoslaviji, a centralnoj upravi u Zagrebu zaplijenila svu imovinu. Budući da je 1932. opet dopušten rad podružnici u Sarajevu, tu je ponovno i centralna uprava. Koncem te godine dopušten je opet rad i podružnici u Zagrebu pod imenom Radničko turističko društvo PP. God. 1933. predsjednik je bio Mirko Lojen, potpredsjednik Ivan Prebeg, tajnici Andrija Humljak i Stjepan Keber, pročelnik sekcije vodiča Slavko Marinić, foto-sekcije Edo Hlavaty, glazbene sekcije Karlo Morava. Sindikat grafičara omogućio je živahan društveni rad stavivši na raspolaganje prostorije u svom domu. Prema pravilima društvo je u to doba bilo protiv konzumiranja alkohola i priređivalo vrlo popularne čajanke, na kojima je posluživala omladina. Go-

Gore: Dragutin Rodman (1907—), grafičar iz Zagreba, jedan od najaktivnijih članova PP-a (tajnik 1924—5); poslije rata suosnivač i predsjednik PD "Grafičar", a od 1967—1985. član predsjedništva PSH; odlikovan zlatnim znakom PSH, PSJ i SFKH

Dolje: Predratni planinarski dom PP-a na Glavici iznad Zagreba (pogled sa zapadne strane)

Planinarski dom »Prijatelja prirode« na Glavici iznad Zagreba prije rata (pogled s južne strane)

sti su znali biti iznenadjeni kada nisu mogli dobiti nikakvo alkoholno piće.

Članovi su sve brojniji (1933. bilo ih je u cijeloj zemlji 3000), a izleti sve posjećeniji (npr. 1934. kod Pongračeve lúgarnice 1000) a veze između podružnica sve bolje, osobito s podružnicom u Trbovlju. PP ima jaku omladinsku sekциju, osnovan je pjevački zbor, dječja sekциja, ferijalna kolonija i napokon, 27. 7. 1934, zadruga »Izletnički dom« koja je započela gradnju doma na Glavici iznad Zagreba. Mjesto su izabrali Vjekoslav Razdraz i Milan Füzy, a poslige su im se pridružili Zvonimir Bakran, Hamdija Bišćević, Ivan Franjić i Stjepan Keber. »Dlanovi učesnika u dobrovoljnom radu bili su svake nedjelje pokriveni žuljevima, ali se sa Glavice odlazilo s pjesmom sve do mitnice u Črnomercu, gdje je već policija znala upotrijebiti pendreke« — piše F. Vokoun u svojoj povijesti PP-a.

Rad zagrebačkog PP-a se sve više politizira pod utjecajem komunista koji se učlanjuju, pa neki izleti poprimaju oblik političkih mitinga. Prelomna je bila 1936. godina. Tada zagrebačka podružnica ima oko 3000 članova. Predsjednik joj je Antun Mrak, potpredsjednica Marija Pintar, tajnici Milica Orlanđo i Nikola Truta, blagajnik Marijan Čavić itd. Savez planinarskih društava Jugoslavije je te godine na svojoj skupštini konačno primio u članstvo PP, čime su članovi stekli povlastice na željeznici, ali je već iste godine opet zabranjen rad zagrebačke podružnice i zaplijenjena njegova imovina. (Rad sarajevske podružnice i nadalje je lijepo napredovao, tako da je 1939. imala šest planinarskih kuća, ali je te godine i ona zabranjena.)

Dom na Glavici i Ra-pla-za

U Zagrebu su članovi nastavili raditi u okviru zadruge »Izletnički dom« i najviše su se bavili izgradnjom doma na Glavici. Dovršen je 1937. i na svečanom otvorenju bilo je oko 1200 osoba. Te godine bili su članovi upravnog odbora zadruge drvtotkar Adolf Weis, krojači Franjo Buntak i Franjo Vokoun, grafičar Konstantin Hlavaty i postolar Mirko Tandarić, a nadzornog odbora Vladimir Pfeiffer, Egon Berger i Ivan Goljanić. Posljednji odbor izabran je 1940: M. Tandarić, Franjo Masnec i Dragutin Nagy. Vrijedan član bio je građevinski poduzetnik Emil Erfort, koji je besplatno projektirao dom i vodio izgradnju.

Bivši članovi PP osnovali su 1938. novo društvo »Radničku planinarsku zajednicu« (Ra-pla-zu), koja je nastavila tradiciju PP-a. Prvi predsjednik bio je Rudolf Domany, potpredsjednica Dragica Hotko, tajnik Marijan Čavić, blagajnik Franjo Govedić. Prostorije su dobili u Radničkoj komori koja je te godine sagrađena (današnji Radnički dom na Lenjinovu trgu). Glavica je sve češće bila sastajalište revolucionara i partijskih rukovodilaca, a i masovnih skupova. Najveći je održan 1940. na nedalekim Ponikvama, gdje su pred nekoliko tisuća ljudi govorili Stipe Ugarković i sekretar CK KPH Rade Končar. Rat je prekinuo sav taj rad, a mnogi članovi su se uključili u NOB. Sedeset ih je poginulo, a 16 odlikovano Ordenom narodnog heroja. Na kraju, spomenimo da je u Hrvatskoj bilo i drugih, više ili manje aktivnih podružnica PP i da bi njihov rad zavrijedio povijesno istraživanje.

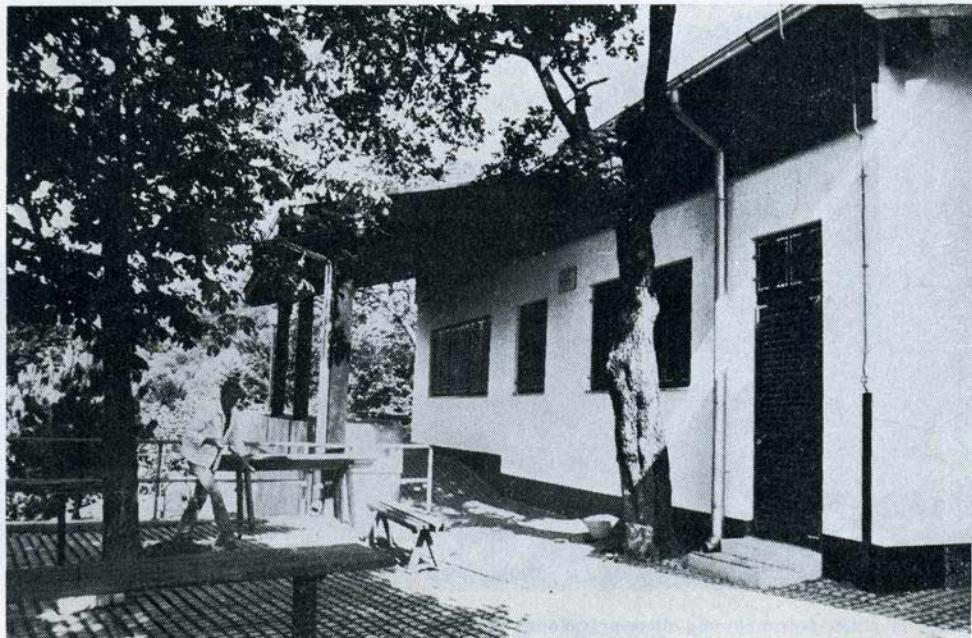
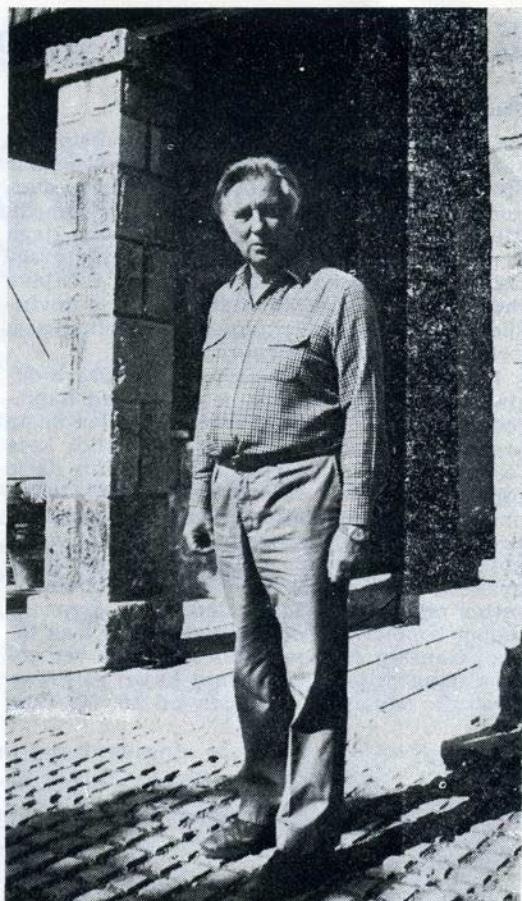
Ocjena

Jako je PP nosio turističku oznaku u svom nazivu i bavio se raznolikim djelatnostima, npr. i kulturno-prosvjetnim, bio je pretežno planinarsko društvo. Valja mu priznati relativno velike uspjehe s obzirom na često ometanje i zabranu rada. Okupljao je široke slojeve, ponajprije iz redova radničke klase koja u gradanskim društvima, kako je npr. bilo HPD, ne bi imala široke mogućnosti djelevanja, pogotovo ne političkoga — proturežimskog i revolucionarnog. Pod utjecajem komunista PP se odalečio od socijaldemokrata i praktički izgubio vezu sa Savezom u Zürichu.

Poslijeratni PP, koji je naslijedio dom na Glavici i nastojao slijediti tradicije predratnog PP, nije u tome uspio i kad je zbog neaktivnosti došao u opasnost dom na Glavici, preuzeo ga je 1984. PD »Sutjeska« iz Zagreba. (Lit: Franjo Vokoun: 60 godina »PP« 1924—1984, PD »Sutjeska«, Zagreb 1984)

Desno: Žarko Alujević-Feđa (1922—), general potpukovnik, bio je 1984. predsjednik Koordinacijskog odbora za obnovu doma na Glavici i tom je prilikom došlo do izražaja iskustvo koje je stekao kao predsjednik PD »Sutjeska« u Zagrebu i kao pokretač brojnih planinarskih akcija (npr. oko uređenja doma u Tuku, kuće na Jančarici itd.)

Dolje: Novo krilo prigradeno starom domu na Glavici 1984. godine

Hrvatski turistički klub »Sljeme« u Zagrebu

Mučno bienale uoči osnivanja

Osnovan je u Zagrebu mjeseca listopada 1925. osamostaljenjem HPD-ove podružnice »Sljeme«. Tom činu prethodilo je mučno dvo-godišnje razdoblje zadjevica i svada između Matice HPD-a i ove podružnice — crna ljaga u našoj planinarskoj povijesti. U tom su razdoblju planinarske afere, svađe, pa i tučnjave među zagrebačkim planinarima punile novinske stupce poput kriminalnih kronika, a u polemikama se nije biralo riječi.

Podružnica je osnovana 6. lipnja 1923. s optimističkom ocjenom da je to »korak naprijeđ u razvitku našeg planinarstva, jer će ta organizacija znatno pomoći Središnjici koja je preopterećena poslom.« Danas znamo da je osnovana ne samo zato što se članstvo toliko omasovilo da je Matica (Središnjica) postala pretlijesna, nego i zbog drugih uzroka, među kojima su bili glavni: politička polarizacija na hrvatski i jugoslavenski orientirane članove, zatim odnos »starih i mladih«, a i mnoge osobne ambicije i netrpeljivosti. Prvi trag takvoj članskoj diferencijaciji nalazimo već godinu dana prije u rukopisnoj knjizi »HPD — Zapisnik odborskih sjednica od 10. X. 1919.

— 7. VIII. 1925.« koja se čuva u Planinarskom muzeju u Samoboru. Tako u zapisniku sjednice 19. ožujka 1922. čitamo: »G. Gussich (radi se o Branimiru Gušiću) u svoje ime i u ime gg. Bošnjakovića, Borića i Paulića prigovara tajniku (bio je to dr. Zlatko Prebeg), da uveliči politiku u društvo, te u dokaz svoje tvrdnje spominje dopis bankama koji da je dvovrsno sastavljen: za neke banke se u dopisu ističe hrvatski karakter, dok je to u drugima izostavljeno«, a na sjednici tri mjeseca poslije tajnik čita pismo članova uprave i nadzornog odbora Borića, Paulića, Gussicha, Drobnjakovića, Drobca i dra Aranitskoga upućeno predsjedniku Krajaču: »... Potpisnici su se kod nastupanja povjerene im dužnosti pouzdano nadali da će zajedničkim nastojanjem uspjeti da se HPD... očuva od utjecaja posvudašnje političke atmosfere... te uvjerivši se napokon, da je to njihovo nastojanje ostalo bezuspješno... ovime se konačno zahvaljuju na povjerenju im odborničkoj dužnosti...« (Krajač je u to doba bio član opozicijske HSS, a potpisnici pisma bit će istaknuti članovi budućeg HTK »Sljeme«).

Slika iz Gušić-Koranekovog dugometražnog dokumentarnog filma »Durmitor« iz 1930. godine (na slici Marijana Gušić i u pozadini Prutăš)

ZAKLJUČCI DVANAESTE REDOVNE SKUPŠTINE PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Dvanaesta redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske 18. svibnja 1985., kojoj je posvećen uvodnik ovog broja, zaključila je:

1. da se donesu programske smjernice za rad PSH, te kratkoročni i dugoročni planovi rada;
2. da se za planinarstvo izbori adekvatnije tretiranje u općinama, regijama i u Republici, pozivajući se na značenje planinarstva u našem društvu uopće, a za općenarodnu obranu posebno, te da se s tim u vezi inzistira na pravdijoj finansijskoj potpori pri raspodjeli na razne grane fizičke kulture;
3. da se kadrovska politika PSH provodi u duhu kriterija društveno-političkih organizacija u Republici;
4. da se unaprijedi povezanost Saveza i društava, te ubrza i poboljša kvalitet uzajamnog informiranja;
5. da se razmotre mogućnosti za potpunije informiranje javnosti o radu društava, PSH i planinarstvu uopće putem novina, časopisa, radija i TV;
6. Skupština je usvojila novi sistem i program školovanja kadrova PSH i naglasila potrebu da se proširi rad na omasovljavanju i stručnom osposobljavanju kadrova, posebno vodiča;
7. da se proširi rad planinarske organizacije s omladinom, osobito u školama: preporučeno je da se inzistira na tome, da nastavnici koji samoinicijativno organiziraju planinarski rad u školama dobiju podršku službenih organa;
8. da se i nadalje potiče osnivanje novih planinarskih društava, osobito u radnim kolektivima, i da im se pruži potrebna pomoć;
9. da se nastavi raditi na rješavanju statusa i financiranja planinarskih domova, posebno objekata republičkog značaja;
10. da se od 1. 1. 1986. uvede obvezno osiguranje članova planinarskih društava kod OZ-a za slučaj smrte nesreće i trajnog invaliditeta te za pokrivanje troškova spašavanja, tako da kao polica vrijedi članska iskaznica s markicom za tekuću godinu i da trošak osiguranja bude uračunat u cijenu članske markice;
11. da se odobri besplatno noćenje u svim planinarskim domovima u SRH vodiču organizirane grupe od najmanje 10 osoba uz predočenje vodičke iskaznice PSH ovjerene za tekuću godinu, te
12. da se ovlašćuje Predsjedništvo PSH da utvrđuje cijene članskih markica za svaku godinu na osnovi službeno objavljenog postotka inflacije.

PLANINARI

Branko Karakaš
Tempo di marcia

Nikica Kalodjera

The musical score consists of six staves of music with lyrics in two parts. The first part is by Branko Karakaš and the second by Nikica Kalodjera. The lyrics are written below each staff, corresponding to the chords indicated.

Part 1 (Branko Karakaš):

- Staff 1: Dm, Gm, Dm. Sta- ra pla-ni-na zo- ve pla-ni- več je
- Staff 2: C, Dm, Dm, Gm. na-re u za-gr-ljaj svoj. Sun-ce pro-si-pa bli-zu vrh pla-ni-ne tu. Znoj se sa li-ca
- Staff 3: Dm, C, C7, F. zra- ke us-kom sta-zom sad pro-la-zи stroj. Pri-je ro- ni lju-bav svo-ju njoj da-li su svu.
- Staff 4: F, Gm, Gm. ne-go zvezde ra-ne noć, i-li ne-bom bljes-ne
- Staff 5: A. grom — ma-la Će - ta pla - ni
- Staff 6: 1. Gm, A7, Dm. na-ra sa-da žur-no i-de ci-lju svom. Ma-la

Part 2 (Nikica Kalodjera):

- Staff 1: 2.Gm, Dm, C, Dm. na-ra več bli-ži se ka ci-lju svom.